

Leena Halttunen ja Paula Korkalainen

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

VERKOSTOITUVA ERITYISPÄIVÄ-
HOITO-HANKE 2003-2005

HANKERAPORTTI

TIIVISTELMÄ

Verkostoituva erityispäivähoito-hanke on erityispäivähoidon kehittämiseen tähtäävä hanke, jonka tavoitteina oli kehittää varhaiskasvatusta, päivähoidon palvelujärjestelmiä ja henkilöstön osaamista neljässatoista (14) keskisuomalaisessa kunnassa vastaamaan paremmin lisääntyneisiin erityispäivähoidon haasteisiin. Hankkeen rahoituksesta 70 % tuli Sosiaali- ja terveysministeriön lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseen tarkoitettusta valtionavustuksesta ja loput 30 % kuntien työntekijöiden työaikana. Hanke toteutui ajalla 1.9.2003-31.12.2005.

Hankkeessa palvelujärjestelmien kehittämisessä oli keskeisimpänä tavoitteena moniammatillisen yhteistyön lisääminen ja kehittäminen varhaisen puuttumisen, huolen puheeksi ottamisen, perheiden ja – erityisesti vanhemmuuden tukemisen, apsen varhaisen tuen käynnistämisen ja tukitoimien suunnittelemisen näkökulmasta verkostoitumalla ja kehittämällä lapsen siirtymävaiheiden tiedonkulkua. Henkilöstön osaamista ja ammatillisuutta vahvistettiin koulutuksen, työnohjauksen ja konsultaation kautta. Päivähoidon työntekijäryhmille järjestettiin lisäksi teemapäiviä ja työpajoja sekä erilaisia työkokouksia ja keskustelufoorumeita. Koulutusten anti, hyvien käytänteiden kuuleminen, tieto uusista materiaaleista ja menetelmistä oli mahdollista soveltaa heti omaan ja koko tiimin työhön. Tavoitteena oli tukea myös koko kasvatusyksikön henkilöstön ammatillista kehittymistä, työ- ja toimintatapojen ja kasvatuskulttuurin kehittymistä siten että lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet otettaisiin huomioon entistä paremmin. Hankkeessa pyrittiin lisäämään erityispedagogista osaamista kentällä ja vastuunottamista erityisen tuen tunnistamisessa, tukitoimien suunnittelemisessa ja järjestämisessä lapsen ja perheen tarpeita vastaavasti.

Projektipäälliköt työskentelivät kunnissa mahdollisimman paljon tavaten henkilöstöä työnsä ääressä. Käyntien yhteydessä voitiin keskustella ajankohtaisista työssä ilmenevistä ongelmista ja huolen aiheista, toimintayksikön toimintalinjoista ja toimintakulttuurista.

Hanketta arvioitiin jatkuvasti tilaisuuksien jälkeen pyydetyissä palautteissa ja kahdessa lomakekyselyssä sekä haastatteluissa. Haastatteluja ja kyselyitä tullaan analysoimaan myöhemmin tekeillä olevaa opinnäytetyötä (väitöskirja) varten. Erityisesti yhteiset foorumit ja tilaisuudet, joissa on ollut uudenlainen mahdollisuus ammatillisten kokemusten vaihtamiseen ja toisten kuulemiseen ovat osoittautuneet suosituiksi.

Uusien työtapojen juurruttamiseen ja toimintakulttuurin muutokseen kahden vuoden projektin on liian lyhyt. Erityisvarhaiskasvatuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa tarvitaan edelleen yhteistyötä ja toimintatapojen linjaamista kaikilla tasoilla. Tässä tarvitaan pitkäjänteisyyttä, sitoutuneisuutta ja moniammatillisen yhteistyön rakenteiden edelleen kehittämistä.

Suljen ihanan soittorasian
kierrän lauluni kippuraan
Muiston mukavan taskuun taputan
siihen asti kun tavataan

Kiitos kaikille yhteisellä projektimatalla kohdatuille.
Työ lapsen parhaaksi jatkuu.

Jyväskylä 30.12.2005

Leena Halttunen
Projektipäällikkö
Lto, KM
leena.halttunen@kolumbus.fi
p. 044 328 3859

Paula Korkalainen
Projektipäällikkö
Elto, KM, EA
paula.korkalainen@jkl.fi
p. 044 015 8225

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Käyntiosoite:
Matarankatu 4 (ToA), 1. kerros, Jyväskylä
Postiosoite:
PL 35 (ToA), 40014 Jyväskylä yliopisto
Puh. 014-260 4871, 014-260 4872
<http://www.koske.jyu.fi>

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
1. ERITYISPÄIVÄHOIDON JA –KASVATUKSEN JUURET JA PERUSTA.....	5
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja erityinen tuki varhaiskasvatuksessa.....	6
1.2. Ideologisia suunnanmuutoksia erityiskasvatuksessa.....	7
1.3. Erityispäivähoidon toteutumisesta valtakunnallisesti.....	8
1.4. Erityispäivähoidon toteutumisesta Keski-Suomessa.....	8
1.5. Pohdinnasta hankkeeksi.....	9
2. VERKOSTOITUVA ERITYISPÄIVÄHOITO – HANKKEEN TAVOITTEET, TOIMINTA- TAVAT JA TULOKSET.....	10
2.1. Hankkeen tavoitteet.....	10
2.2. Hankkeen organisaatio.....	13
2.3. Hankehakemuksesta arjen toiminnaksi ja hankkeen elämänkaari.....	15
2.4. Maakunnallisen hankkeen monet toiminnan tasot.....	20
2.5. Koulutukset.....	21
2.6. Konsultaatiojärjestelmän kehittäminen päivähoidon henkilöstön tueksi Keski-Suomeen...	24
2.7. Työkokoukset ja seminaarit.....	25
2.8. Yhteistyö muiden hankkeiden kanssa.....	27
3. KUNTAKOHTAISEN KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEITA, TOIMINTATAPOJA JA TU- LOKSIA.....	29
4. PILOTTITOIMINTA HANKKEESSA.....	39
4.1. Erityiskasvatuksen ja lapsen tuen kehittäminen koko työyhteisön haasteen.....	40
4.2. Päivähoidon ja lastensuojelutyön yhteistyön kehittäminen Jyväskylässä.....	42
4.3. Peruspalvelutiimityö varhaisessa puuttumisessa.....	43
4.4. Työpajatoiminta.....	44
4.5. Päiväkodin työyhteisön työnohjaus	46
4.6. Seudullinen konsultatiivinen työnohjaus ja vertaisryhmä.....	47
4.7. Ryhmäkonsultaatio-malli.....	49
5. HANKKEEN ARVIOINTI.....	50
5.1. Palautetta kunnista 2005.....	50
5.2. Lomakekyselyiden 2004 ja 2005 koontia.....	52
6. POHDINTA.....	57
 LÄHTEET.....	62
LIITTEET.....	64

1 ERITYISPÄIVÄHOIDON- JA KASVATUKSEN JUURET JA PERUSTA

Erityispäivähoidon historian juuret ulottuvat 1950-luvulle, jos perustaksi otetaan erityisryhmien perustaminen ja lasten erilaisiin tarpeisiin huomion kiinnittäminen. *Erityisopettajan virkoja* tai *kiertävän erityisopettajan virkoja* ehdotettiin perustettavaksi 1960-luvun lopulla, mutta kiertävän erityislastentarhanopettajan virkoja perustettiin vasta 1980-luvulta lähtien. Pihlajan (1997) mukaan silti jo lastentarhojen perusajatuksessa on ollut mukana erityiskasvatuksen tekijät.

Tulevaan päivähoitolakiin erityispäivähoitoon liittyviä ehdotuksia tehtiin jo 1960-luvun lopulla. Yksi ehdotus oli se, että lain perusteella *lastentarha tai sen osasto voidaan järjestää erityisen hoidon tarpeen perusteella erityislastentarhaksi*. Erityishoidon tarpeessa oleviksi lapsiksi nimettiin aistivammaiset, lievästi vajaamieliset ja henkisessä kehityksessä viivästyneet lapset, sairaat ja vajaaliikkeiset ja psyykkisesti poikkeavat. Toisena ehdotuksena resurssitekiäjäksi oli *lapsiryhmän koon pienentäminen*, kun ryhmässä oli erityistä hoitoa tarvitsevia lapsia. Lasten päivähoitokomitean ehdotuksissa (1971) päivähoitolakiin erityispäivähoidon osalta näkyi ajalle ominainen usko hoito- ja lääketieteen ammattilaisiin ja heidän määrittämiinsä diagnooseihin sekä kuntouttaviin toimenpiteisiin. 1970-luvun lopulla erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoito nousi valtiollisen kehittämisen kohteeksi. Sosiaalihuollon työryhmä esitti kaksi merkittävää ehdotusta: *yksilöllisen toiminta- ja kuntoutussuunnitelman laatiminen ja kuntakohtaisten erityispäivähoidon työryhmien perustaminen*. Kuntoutussuunnitelman laadinnalla on siis juurensa 1970-luvulle. (Pihlaja 1997.)

Pihlaja (1997; 2003) on koonnut ne lainsäädännön kohdat, jotka tänä päivänä viittaavat erityishoitoon – ja kasvatukseen. Asetuksessa lasten päivähoitosta (882/1995) mainitaan, että *'kun päivähoitoon otetaan lapsi, joka on erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa, on hänestä hankittava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto.'* Määrittelemättä kuitenkin jäi, mitä tarkoitetaan erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeella. Asetuksessa (806/1992) puututaan lapsiryhmän koon muuttamiseen niin, että *'mikäli päiväkodissa / perhepäivähoidossa on yksi tai useampi erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa oleva lapsi, on tämä otettava huomioon hoidettavien lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatustehtävään osallistuvien henkilöitten lukumäärässä, jollei lapsella ole omaa avustajaa.'*

Sosiaalihuollon yleiskirjeessä (A3 /1984/pe) todetaan, että tavallisessa päiväkotiryhmässä voi olla 1-2 erityistä hoitoa – ja kasvatusta tarvitsevaa lasta. Kirjeessä määritellään integroiduksi erityisryhmäksi ryhmä, jossa on korkeintaan 12 lasta, joista viisi tarvitsee erityistä hoitoa ja kasvatusta. Erityisryhmässä on enintään kahdeksan lasta. Pihlajan mukaan lainsäädäntö ei ohjeista näitä ryhmiä eikä ohjaa tai rajoita ryhmiin sijoitettavien erityishoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevien lasten lukumäärää. Laissa on 1960-luvulla tehty ehdotus siitä, että *'päiväkoti tai sen osa voidaan järjestää lasten erityisen hoidon tai kasvatuksen perusteella erityispäiväkodiksi.'* (698/1982). Luukkainen (2003) toteaa, että ei ole yleispätevää vastausta siihen,

mikä on oppilaan paras päivähoitopaikka ja ryhmäkoko. Oikean paikan valintaan vaikuttavat lapset, toiminnan sisältö, käytettävät menetelmät, tarvittava välineistö, sosiaalisten suhteiden riittävyys, kannattavuus jne.

Kuntoutussuunnitelman laatimisesta laissa sanotaan, että *'erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kuntoutuksen yhteensovittamiseksi laaditaan lapselle kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon sekä koulutoimen kanssa.'* (1119/1985).

Projektin päättyessä, jääme odottamaan, millainen on uusi päivähoitolaki ja etenkin sitä, miten siinä määritellään erityispäivähoidon osuutta. Erityiskasvatuksen kehittäminen päivähoidossa –Erika – hankkeen 1999-2001 puitteissa tehtiin ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi. Ehdotuksissa toivotaan muun muassa tarkasteltavan käytettyjä käsitteitä, henkilöstön kelpoisuusehtoja ja selkeämmin rajata lapsiryhmien kokoa. Keväällä 2005 Verkostoituva erityispäivähoito –hankkeen toimesta koottiin kommentteja Erika-hankkeessa tehtyihin ehdotuksiin. Kommentit on toimitettu pyynnöstä Sosiaali- ja terveysministeriölle Erika –hankkeessa esitettyihin lainsäädännön uudistuksiin. (Erityiskasvatuksen kehittäminen päivähoidossa, 2003.)

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja erityinen tuki varhaiskasvatuksessa

Koska päivähoitolain ainakin osittainen uudistaminen on vasta tulossa, on lasten päivähoitoa koskevan lain (1973) jälkeen erityispäivähoidon linjauksiin vaikuttaneet muut asiakirjat. Hankkeen aikana on monissa keskisuomalaisissa kunnissa työskennellyt kunnan varhaiskasvatussuunnitelman parissa, johon perusteet antaa Stakesin opas Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2004). Tällä asiakirjalla on kuntia ohjaava merkitys suhteessa kuntien omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Laissa lasten päivähoidosta käytetään käsitettä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi. Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa on tämä muutettu käsitteeksi *lapsen tuen tarve*. Lähtökohtana on laaja-alainen näkemys lapsen tuen tarpeista ja niihin vastaamisesta lapsen varhaiskasvatusta tarkastelemalla. Seuraavassa tekstissä ovat kursivoidut kohdat suoria lainauksia Stakesin julkaisusta Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.

'Lapsen tuen tarpeen arvioinnin lähtökohtana varhaiskasvatuksessa on vanhempien ja kasvatushenkilöstön havaintojen yhteinen tarkastelu tai lapsen aiemmin todettu erityisen tuen tarve. Vamman tai sairauden luokittelun sijaan puhutaan lapsen tuen tarpeesta fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisina aikoina. Lisäksi todetaan, että tilanne, jossa voi myös syntyä tuen tarvetta on, kun lapsen kasvuolot vaarantuvat tai eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään.'

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että *arvioinnin tueksi hankitaan tarvittaessa lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukaisen asiantuntijan lausunto, mutta varhaiskasvatuksen tukitoimet lapselle aloitetaan heti*

kun tuen tarve on havaittu. Tuki lapselle järjestetään mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalveluiden yhteydessä. Näin lapsella on mahdollisuus toimia ryhmän jäsenenä ja hänen sosiaalisia kontakteja tuetaan. Tuki aloitetaan mahdollisimman varhain ja tuen osana on tehostettu yhteistyö vanhempien ja varhaiskasvatushenkilöstön kesken.

Varhaiskasvatuksen omia tukitoimia ovat mukauttaminen, eriyttäminen ja muut arjen kuntouttavat elementit kuten struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta. Mukauttaminen merkitsee lapsen fyysisen, psyykkisen ja kognitiivisen ympäristön mukauttamista lapselle sopivaksi. Päivittäistä kasvatustoimintaa mukautetaan eriyttämällä, perustoimintoja harjaannuttamalla ja lapsen itsetuntoa vahvistamalla.

Päivähoitolain tarkoittama kuntoutussuunnitelma on osa lapsen omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa. Siinä määritellään lapsen tuen tarve ja tuen järjestäminen. Eri tahoilla laaditut kasvatus-, kuntoutus- ja lapsen esiopetuksen suunnitelmat sovitetaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi samoin kuin huolehditaan lapsen mahdollisten muiden tukipalvelujen muodostavan lapsen kokonaiskuntoutuksen.

1.2 Ideologisia suunnanmuutoksia erityiskasvatuksessa

Pelkästään lain kirjain ei ole ohjannut erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton toteuttamista. Yhtä lailla on otettava huomioon ideologiset muutokset, kuinka erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoito tulisi järjestää ja kuinka erilaisuuteen suhtaudutaan. Ajan saatossa on luovuttu luokittelemasta lapsia ryhmiin vammaan tai sairauden perusteella ja erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi on käsitteenä jäänyt pois käytöstä. Oleellista on, että erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrittelyssä kuljetaan vamma-keskeisestä näkökulmasta yksilöllisyyttä ja yksilöllistä tuen tarvetta kohti (Pihlaja 1997). Pihlajan mukaan erilaisuuteen suhtautumiseen vaikuttaa myös se, missä erilaisuuden tai ongelman ajatellaan sijaitsevan. Ongelma voidaan nähdä lapsen ominaisuutena, lapsen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksessa tai osana kulttuuria, koska normaaliuden käsite on kulttuurisidonnainen.

Tarkasteltaessa vammaisuutta ja poikkeavuutta tämän päivän uudistuneen erityispedagogisen ajattelun mukaisesti sosiaalisen mallin näkökulmasta, tulisi vammaisuus ja poikkeavuus nähdä enemmänkin ympäristön ongelmana ja haasteena. Entinen lääketieteellinen malli keskittyi vammaisuuden tarkastelussa heikkouksien, kyvyttömyyden ja poikkeavuuden korostamiseen sen sijaan että olisi nähty vammaisen lapsen samuus muiden lasten kanssa, normaalisuus ja yksilöllinen osaaminen - vahvat ominaisuudet. Varhaiserityiskasvatuksessakin tulisi yksilöllisyyden kohtaamisen olla ennen kaikkea yhteisön vastaantulemista esimerkiksi vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien ja muiden tukitoimien kautta (kts. esim. Vehkakoski 2003). Tämän päivän tukitoimien ja oppimisen suunnittelun ja toteutuksen lähtökoh-
tia ovat normaalisuusperiaate, arvioinnissa todetut vahvuudet ja sosiaalinen osallisuus muiden kanssa.

Keskeistä kuntoutuksessa on lisäksi tukitoimien järjestäminen osana lapsen arkipäivää osana normaalia elämää ja lapsen ja perheen arkea (mm. Määttä 1999, Heinämäki 2004).

Pihlaja (2003) toteaa Malloryn ja Newn (1994) mukaan varhaiserityiskasvatuksen haasteena olevan tämän päivän päivähoidossa toteuttaa ja yhdistää inklusion periaatteet ja sosiokulttuurinen teoria. Pihlaja jatkaa edellä mainittujen tutkijoiden korostavan sosio-kulttuurisen kontekstin roolia keskeisenä tekijänä lapsen kehityksen tukemisessa (Pihlaja 2003, 52). Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen periaatteena on ollut inklusiivisen päivähoidon kehittäminen. Luonnollisesti lapsen tulee saada tarvitsemansa tukitoimet ja palvelut siinä ympäristössä, missä hän normaalisti toimii. Hankkeen visiona on ollut tukitoimien saaminen kaikille tuen tarpeessa oleville lapsille riippumatta asuinalueesta ja –kunnasta.

1.3 Erityispäivähoidon toteutumisesta valtakunnallisesti

Kattavalla otannalla Suomen kuntia pyrittiin vuonna 1997 saamaan kuvaa erityispäivähoidon toteutumisesta ja kehittymistä kuntatasolla. Kyselyn tulosten mukaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia oli kunnallisessa päivähoidossa olevista lapsista 7,5%. Vaihteluväli kunnittain oli laaja, joka antanee kuvaa siitä, että erityispäivähoidon tarvetta määritellään eri tavoin. Suurin osa tuen tarpeesta keskittyi puheen – ja kielenkehityksen tukemiseen. Tuen tarpeiden lisääntyminen ja resursointi eivät kuitenkaan ole toteutuneet rinnakkain: vain noin kolmanneksessa niissä tilanteissa, kun lapsella on erityistä tuen tarvetta, se oli merkinnyt joko ryhmän lapsiluvun pienennystä tai henkilöstön lisäresursointia. Selvityksessä mukana olleista kunnista 29%:ssa oli kiertävän erityislastentarhanopettajan virka ja lapsiryhmässä toimivia erityislastentarhanopettajia oli 30% kunnista. Kunnissa todettiin suurimmaksi puutteeksi erityiskasvatuksen virkojen, avustavan henkilöstön ja määrärahojen puutteet. (Pihlaja 1997).

1.4 Erityispäivähoidon toteutumisesta Keski-Suomessa

Länsi-Suomen lääninhallituksen selvityksen mukaan koko läänin kunnista 96% järjestää erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille päivähoitoa. Kaikista hoidossa olevista lapsista noin 5%:lle oli kohdennettu erilaisia tukitoimia. Yli puolet läänin kunnista ilmoitti, että kunnassa on lapsia, joilla on erityisen tuen tarvetta, mutta tukitoimia (erityislastentarhanopettajan palvelut, henkilöstön lisäys tai erityis- / integroituun ryhmään sijoittaminen) ei ole voitu tarjota. Yleisempiä tukitoimia olivat lapsiryhmän koon mitoituksen huomiointi, avustaja joko lapselle tai lapsiryhmään ja erilaiset terapiat. Päivähoitolain edellyttämä kuntoutussuunnitelma oli laadittu vain 59%:ssa läänin kuntia – Keski-Suomen maakunnassa 18 kunta ilmoitti, että suunnitelma tehdään kaikille. Työntekijöiden saama tuki ja koulutus olivat selvityksen mukaan puutteellista ja keskeiseksi kehittämistarpeeksi nähtiinkin erityiskasvatusta koskevan tiedon ja osaamisen lisääminen. (Päivähoidon tilannekatsaus Länsi-Suomen läänissä 2001).

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske) käynnistyessä suunnittelija Raili Haaki kiersi kaikki Keski-Suomen kunnat ja tällä kierroksella varhaiskasvatuksen osalta nousi esille huoli pienten lasten tilanteista ja erityispäivähoidon toteutumisesta etenkin pienissä kunnissa. Verkostoituvat erityispalvelut –hankkeen (Vep-hanke 1997-2003) loppuselvytyksessä todetaan erityispäivähoidon järjestämisen maakunnassa olevan monimuotoista ja sidoksissa kuntakokoon. Ongelmana maakunnassa on erityislastentarhanopettajien puute - vaikka olisi virkoja, ei ole hakijoita. Vep -hankkeen aikana erityispäivähoidon kysymyksiä pohdittiin etenkin Kosken varhaiskasvatuksen työryhmässä. Vep –hankkeen selvytyksessä todetaan, että kuntien tulisi sekä kehittää omaa erityispäivähoidon toimintaansa että verkottua muiden kuntien kanssa. Loppuselvitystä tehtäessä oli Verkostoituva erityispäivähoito –hanke juuri aloittanut ja siihen kohdistettiin odotuksia tehdä erityispäivähoitoa näkyvämmäksi ja levittää erityisosaamista. Maakunnan vahvuuksina todettiin olevan kasvatus-, hoito- ja sosiaalialalle työntekijöitä kouluttavat oppilaitokset. Oppilaitosten ja muiden maakunnassa olevien 'osaamiskeskusten' kanssa tehtävä yhteistyö on mahdollisuus kehittää erityispäivähoitoa ja sosiaalialaa maakunnassa. Vep –hankkeen aikana syntyneet koulutus- ja konsultaatiokäytännöt ovat myös alueen vahvuuksia. (Mitä jäi verkkoon? Arvioiva selvitys sosiaalihuollon erityispalveluiden seudullisesta järjestämisestä Keski-Suomessa, 2003).

1.5 Pohdinnasta hankkeeksi

Kosken varhaiskasvatuksen työryhmällä on ollut ensiarvoisen tärkeä rooli hankkeen käynnistymisvaiheessa. Edellä mainitut koko läänin ja etenkin Keski-Suomen maakuntaa koskettavat tiedot olivat vauhdittamassa hankkeen aikaansaamista. Tilanne maakunnassa myötäili sekä valtakunnallista että läänin selvitystä, josta yhtenä todentumana on, että mukaan lähteneistä 10 kunnasta neljässä oli kelton tai elton toimi tai toimia ja kolmessa integroitua erityisryhmiä. Kaikissa kunnissa oli kuitenkin lapsia, joilla oli erilaisia tuen tarpeita.

Alusta asti varhaiskasvatuksen työryhmä painottikin tulevan hankkeen tehtäviksi muun muassa pienten kuntien huomioimista, verkottumista yli kuntarajojen, kaikkien ammattiryhmien huomioimisen ja koulutusta. Samanaikaisesti kun oltiin tietoisia erityisosaamisen puutteista, tiedettiin osaamista olevan päivähoidon työntekijöillä. Hankkeen perustava ajatus oli osaamisen jakaminen ja uuden tiedon hankkiminen, mutta myös jokaisen henkilökohtaisen osaamisen tiedostaminen, uskon valaminen omaan osaamiseen. Palveluiden turvaaminen määriteltiin osaamisen tason nostamiseksi kaikissa varhaiskasvatuksen ammattiryhmissä. Hankkeen tulisi kohdentua lapsen kanssa työtä tekevien työntekijöiden arkisiin tarpeisiin. Hankerahoitusta haettiin Syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten palveluihin tarkoitetuista valtionavusta maaliskuussa 2003. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistiot vuodelta 2003).

Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen hankesuunnitelma on liitteenä raportin lopussa (LIITE 1).

Lisäksi hanketta kuvaavat tilastolliset tiedot kuten hankekuntien kuntaosuuksien seurantaan varten tehty työajan seurantojen kuntakohtainen koonti, projektipäälliköiden kuntakäynnit ja hankkeen tapahtumien koonti ajalta 1.9.2003-31.12.2005 ovat luettavissa hankkeen nettisivuilta www.koske.jyu.fi/hankkeet.

2 VERKOSTOITUVA ERITYISPÄIVÄHOITO -HANKKEEN TAVOITTEET, TOIMINTATAVAT JA TULOKSET

2.1 Hankkeen tavoitteet

Hankkeen tavoitteena oli kehittää päivähoitoa siten että koko Keski-Suomen maakunnan alueella voitaisiin turvata erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä palveluiden saatavuus. Hankesuunnitelmassa (LIITE 1.) esitettiin välittömiksi tavoitteiksi erityispäivähoidon toimivien mallien kehittäminen ja henkilöstön taitojen ja osaamisen parantaminen erityispäivähoidon tarpeiden tunnistamisessa. Kolmantena tavoitteena oli lisätä moniammatillista työskentelyä ja luoda mahdollisuuksia työntekijöiden vertaistuelle ja konsultaatiopalveluiden käytölle. Keskeisenä toimintatapana hankkeessa oli työntekijöiden tukeminen *rinnalla kulkien* ja kasvatusta- ja työyhteisöjen toimintakulttuurien kehittäminen siten että ne tukisivat mahdollisimman hyvin lapsen ja perheen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Hankkeen välittömät tavoitteet

Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen keskeisimpinä tavoitteina on ollut päivähoitoon henkilöstön osaamisen kehittäminen ja päivähoitoon palvelujärjestelmän kehittäminen sekä konsultaatiojärjestelmän kehittäminen päivähoitoon henkilöstön tueksi toimittaessa erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa. Seuraavissa taulukoissa esitellään hankkeen asetettuja tavoitteita. Seuraavissa taulukoissa on kuvattu niitä keinoja, joilla tavoitteisiin on pyritty. Keinoja esitellään tarkemmin raportin myöhemmissä osioissa.

TAULUKKO 1. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen välittömät tavoitteet.

Tavoite	Keinot	Kohderyhmä	Tulokset
Lisätä ja levittää tietoa ja kokemusta erityispäivähoidon toimivista malleista	Työpajat 'Oppipoika-kisälli' Varjostaminen Hankkeen tiedotuslehti Erityisen tuen järjestämisen toimintamallien esittely Koulutus	päivähoidon työntekijät	Kontaktien luominen eri toimijoiden välille Kuntien omista käytännöistä kirjoituksia lehdessä *Varsu oppimiseen ohjaamisen menetelmän käyttöönotto *AAC -menetelmä koulutus Julkaisu Jamk:n koulutuksen aikana tehdyistä kehittämishankkeista
Luoda mahdollisuuksia työntekijöiden vertaistuelle ja konsultaatiopalveluiden käytölle	Työpajat Työkokoukset Kuntien sisäiset ja alueelliset ryhmät Asiantuntijarengaasta tiedottaminen	päivähoidon työntekijät	Luotu kontakteja seudullisesti ja maakunnallisesti yksilöiden ja yksiköiden välille
Parantaa taitoja erityispäivähoidon tarpeen tunnistamiseksi, lisätä henkilöstön osaamista ja moniammatillista työskentelyä	Niilo Mäki Instituutin koulutus Jyväskylän ammattikorkeakoulun koulutus Huolen puheeksi ottamisen koulutus Perhepäivähoitajien koulutus Työpajat Työkokoukset	päivähoidon työntekijät päivähoidon ja muun sosiaali- ja terveystoimen työntekijät	Lapsen kehitykseen ja kasvuun liittyvän tiedon päivitys Koulutustiedon päivittäminen Moniammatillisen työn tueksi laaditut yhteistyölomakkeet: Neuvola ja päivähoito Lastensuojelu ja päivähoito Uusia toimintamalleja työhön

Osa edellä esitetyistä keinoista on toteutunut yksittäisten henkilöiden tai kuntien välisenä toimintana ja osa keinoista on kohdistunut kaikille hankekunnille. Osa keinoista on palvelut useiden tavoitteiden saavuttamista. Projektipäälliköiden kuntakohtaisessa työskentelyssä on tapaus- ja tilannekohtaisesti yhdessä etsitty sopivia toimintamalleja toiminnan tukemiseksi tai kehittämiseksi.

Hankkeen perustavana ajatuksena oli se, että kunnissa on jo olemassa toimivia, hyviä käytäntöjä, jotka olisi saatava muidenkin käyttöön. Tässä yhteydessä voi myös puhua ns. hiljaisesta tiedosta. Myönteistä oli sellaisen ilmapiirin havaitseminen, joka sallii oman osaamisen ja mallien levittämisen muidenkin käyttöön. Saimme jatkuvasti palautetta erilaisissa tilaisuuksissa siitä, kuinka tärkeää on saada keskustella muista kunnista tulevien kollegoiden kanssa jakaen arjen kokemuksia ja tietoa.

Sen lisäksi, että saadaan vaihdettua kokemuksia omasta arjen työstä, on tärkeää saada uutta tietoa. Molemmat laajat koulutuskokonaisuudet (NMI ja JAMK) oli suunniteltu niin, että uusi tieto oli heti sovellettavissa arkeen.

TAULUKKO 2. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen pitkäkestoiset tavoitteet.

Tavoite	Keinot	Kohderyhmä	Tulokset
Hankkeella luodaan koko päivähoiton henkilöstölle uutta asenteellista uskoa siihen, että omaa osaamista kehittämällä erityispäivähoidon haasteita voit selvitä	Konsultoinnin keskittäminen peruspäivähoitoon	Hanke kuntien päivähoitoyksiköt	Työntekijä / Työyksikkökohtaisen jatkuvan oman osaamisen kehittämisen käynnistyminen
	Koulutuksen suuntaaminen peruspäivähoitoon	*NMI 51 osallistujaa *JAMK 50 osallistujaa kuntien moniammatillisista työtiimeistä *Perhepäivähoitajat 153 osallistujaa	Koulutuksen ja tiedon päivittäminen
	Kaikki päivähoiton ammattiryhmät huomioiva koulutus- / työkoustarjonta	Päivähoidon työntekijät ja yhteistyökumppanit kuten sosiaalityö, koulutoimi, terapeutit, koulutoimi, KSSHP, Kela	
	Työkoukukset	Päiväkotien ja ryhmisten ja perhepäivähoidon henkilöstö Keltot, eltot	
	Työnohjausryhmät		Kyselyssä 2004 nousi yhdeksi keskeisimmäksi työtä tukevaksi tukitoiminnaksi

Maakuntaan luodaan kunnallisia, alueellisia ja maakunnallisia tukiverkostoja työntekijöiden tueksi	Kuntataso: - moniammatillisten tiimien käynnistäminen; ohjaus ja koulutus - koko kunnan päivähoidon työnohjausryhmät	päivähoidon henkilöstö ja kunnan peruspalveluissa samojen lasten ja perheiden kanssa työskentelevät työntekijät	Peruspalvelutiimien käynnistyminen
	Aluetaso: - useamman kunnan yhteisten tukiverkostojen luominen - seudulliset työohjausryhmät	päivähoidon henkilöstö	Kuntien yhteinen tukiryhmä pienille kunnille
	Maakuntataso: koko maakuntaa koskevien verkostojen luominen	päivähoidon henkilöstö, muut peruspalveluissa toimijat, yhteistyökumppanit	Keltojen ja yksinäisten eltojen työnohjausryhmä
Luodaan erityispäivähoidon konsultaatiojärjestelmä Keski-Suomeen	€Konsultaatio – hankkeeseen osallistuminen ja tiedon levittäminen Kosken asiantuntijarekisteristä	päivähoidon henkilöstöä mukana varhaiskasvatuksen asiantuntijarekisterissä	Yhteystiedot Kosken sivuilla netissä
	Työpajat	päivähoidon henkilöstö	Päivähoidon integroidut erityisryhmät konsultoivina yksikköinä
	Ryhmäkonsultaatio	päivähoidon henkilöstö	
	Projektipäälliköiden konsultointityöskentely	tarpeen mukaan päivähoidon henkilöstö	

Pitkäkestoiset tavoitteet vaativat säilyäkseen sellaisten rakenteiden varmistamista, joilla hankkeen aikana käynnistetyt toimintamallit säilyvät. Konsultaation osalta syksyllä 2005 aloittanut Soskes –hanke jatkaa €Konsultaatiohankkeen luomaa asiantuntijaverkoston ylläpitämistä netissä. Kunta-, alue- ja maakuntatasolla on lisäksi sovittu käynnistyneen toiminnan jatkamisesta, on asetettu tavoitteita tulevalle vuodelle ja pohdittu tukitoimia toimintojen kehittämiseksi. Osa toiminnasta jatkaa luontevasti itseohjautuvasti.

2.2 Hankkeen organisaatio

Verkostoituvaa erityispäivähoito –hankkeen käynnistyessä mukana oli 10 kuntaa: Hankasalmi, Joutsa, Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Karstula, Keuruu, Multia, Suolahti, Toivakka ja Äänekoski. Karstu-

lan kunta hallinnoi hanketta. Vuonna 2004 mukaan tulivat myös Kivijärvi, Kyyjärvi, Muurame ja Uurainen.

Rahoituksesta 70% saatiin Syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten palveluihin suunnatusta valtionavustuksesta ja loput 30% jäi kuntien vastuulle. Kuntarahoituksen kunnat keräsivät työntekijöiden hankkeeseen käyttämänä työaikana, josta pidettiin työaikaseurantaa kunnissa. Hankkeen etenemistä ja kuntarahoituksen toteutumista on raportoitu Länsi-Suomen lääninhallituksen Jyväskylän toimipaikkaan puolivuositain.

Hankkeen kaksi projektipäällikköä aloittivat työnsä 1.9.2003. Projektipäälliköinä toimivat Paula Korjalainen ja Leena Halttunen. Hankeaika oli ensin määritelty 31.8.2005 asti. Koska hanke ei päässyt alkamaan aloitusvuonna suunnitellussa aikataulussa, voitiin hankeaikaa jatkaa 31.12.2005 asti. Toinen projektipäällikkö lopetti työnsä 30.11.2005.

Hankkeen ohjausryhmässä oli edustus jokaisesta hankekunnasta, Jyväskylän yliopistosta ja Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Ohjausryhmä kokoontui hankeaikana viisi kertaa. Ohjausryhmä seurasi hankkeen etenemistä, taloutta ja ohjeisti hanketyön kohdentamisesta.

Ohjausryhmään osallistuivat hankkeen projektipäälliköiden lisäksi

✚ Päivähoidon johtaja Jukka Lehtonen, Karstula	✚ Sosiaalijohtaja Lauri Pakkanen, Toivakka
✚ Päivähoidon johtaja Päivi Salonen, Multia	✚ Päivähoidon ohjaaja Ilmi Luukkonen, Hankasalmi
✚ Päivähoidon esimies Paula Vulli, Keuruu	✚ Sosiaalijohtaja Arja-Leena Kriivarinmäki, Suolahti (vuonna 2005 Outi Markkanen)
✚ Päivähoidon johtaja Pirjo Heinonen, Äänekoski	✚ Lehtori Marjo Martikainen, Jyväskylän ammattikorkeakoulu
✚ Kehittämisyksikön johtaja Merja Adenius-Jokivuori, Jyväskylä	✚ Lehtori Leena Turja, Jyväskylän yliopisto, Varhaiskasvatuksen laitos
✚ Kiertävä erityislastentarhanopettaja Kerttu-Liisa Vestola, Jyväskylän mlk	✚ Johtaja Marja Heikkilä, Koske
✚ Päivähoidon johtaja Ritva Lahtinen, Joutsa	

Projektipäälliköiden työn tueksi oli keväällä 2003 perustettu projektiryhmä, jossa oli edustaja kuudesta hankekunnasta. Aktiivinen projektiryhmä oli ensiarvoisen tärkeä yhteistyökumppani projektipäälliköille etenkin hankkeen alkuvaiheessa. Sen jäsenten kanssa käytiin vilkasta ja antoisaa keskustelua niin hankkeen sisällöistä kuin yleisesti varhais- ja erityiskasvatuksesta. Ryhmän jäsenet kokivat ryhmään osallistumisen myös tukeneen jokaisen omaa työtään.

Projektiryhmän jäsenet:

- ❖ Erityislastentarhanopettaja Arja Toivonen, Äänekoski
- ❖ Kiertävä erityislastentarhanopettaja Sari Rannila, Jyväskylä
- ❖ Kiertävä erityislastentarhanopettaja Kerttu-Liisa Vestola, Jyväskylän mlk (1.1.2004 alkaen)
- ❖ Kiertävä erityislastentarhanopettaja Teija Jokinen, Karstula (31.12.2003 asti)
- ❖ Kiertävä erityislastentarhanopettaja Hellevi Ahoniemi, Keuruu
- ❖ Lastentarhanopettaja Tuija Eronen, Suolahti
- ❖ Päivähoidon ohjaaja Ilmi Luukkonen, Hankasalmi

2.3 Hankehakemuksesta arjen toiminnaksi ja hankkeen elämänkaari

Hankkeen alkuvaiheessa projektipäälliköt kävivät yhdessä tutustumassa kaikkiin hankekuntiin ja henkilöistöön. Tällä kuntakierroksella esiteltiin hanketta ja tarkennettiin hankkeeseen kohdistuvia toiveita. Jokaisen kunnan kanssa neuvoteltiin päivähoiton ja erityispäivähoidon kehittämistarpeista ja arvioitiin kunnan osallistumistapaa hankkeeseen. Alkuvaiheessa sovittiin projektipäälliköiden kesken vastuukunnat. Paula Korkalaisen vastuulla olivat Joutsa, Keuruu, Multia ja Toivakka sekä myöhemmin mukaan tulleet Muurame ja Uurainen. Leena Halttusen kunnat olivat Hankasalmi, Karstula, Suolahti ja Äänekoski ja myöhemmin mukaan tulleista Kivijärvi ja Kyyjärvi. Suuret kunnat Jyväskylä ja Jyväskylän maalaiskunta olivat ns. yhteisiä kuntia. Hankekuntien päivähoiton perustiedot esitellään seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 3.).

TAULUKKO 3. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeessa mukana olevien kuntien päivähoiton perustiedot.

Kunta	Päiväko- dit	Kasva- tus- henkilös- tö	Lasten luku- määrä	Ryhmä- perhe- päivähoi- to	Kasva- tus- henkilös- tö	Lasten luku- määrä	Perhe- päivä- hoito/ hoitajia	Lasten luku- määrä
Han- kasalmi	2	13	62	1	3	15	17	69
Joutsa	1	7	45				10	47
Jyväskylä	38	580	2230	6	16	64	113	386
Jyväsky- län mlk.	21	193	746	3	9	36	90	329
Karstula	1	6	41	2	7	33	19	91
Keuruu	5	30	111	3	10		28	161
Kivijärvi				1	4	23	2	9
Kyyjärvi	1	4.5	22				3	15
Multia	1	7	42	1	5	14	2	8
Muura- me	4	34	150	10	34	137	29	105
Suolahti	2	22	140				4	20
Toivakka				2	11	32	5	26
Uurainen	1	3	21	4	10	32	5	23
Ääne- koski	7	80	295	1	2	7	42	181

Toinen alkuvaiheessa hanketyötä ohjaava tekijä oli kyselyn tekeminen suoraan päiväkoteihin ja perhepäivähoitoon. Alkukartoituksessa syksyllä 2003 odotuksiksi mainittiin, että hanke olisi tukena arjen käytäntöjä kehitettäessä. Kunnissa kaivattiin lisää tietoa ja verkostoitumista. Koulutusaiheiksi toivottiin mm. lapsen puheen kehitys, varhainen toteaminen, motoriikka, sosiaaliset ongelmat ja erilaiset perheiden haastavat tilanteet. Yleinen toive oli myös saada koulutusta perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Suurin resurssihaaste oli henkilökunnan riittävyys ja jaksaminen.

Toinen vuosi 2004 oli pitkien koulutusten vuosi, jolloin toteutettiin sekä NMI:n että JAMK:n koulutukset sekä yhden päivän koulutukset perhepäivähoitajille. Lisäksi järjestettiin seminaareja, työkokouksia ja työpajoja sekä erilaiset työnohjaus- ja vertaisryhmät käynnistyivät. Myös kunnissa käynnistyi kehittämistoimintaa kuten esimerkiksi peruspalvelutiimejä päivähoidon palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Kolmantena vuonna 2005 pyrittiin vakiinnuttamaan – juurruttamaan alkanutta toimintaa. Lisäksi projektipäälliköt toimivat jalkautuneina kuntien päivähoidossa. Viimeisen vuoden aikana kerättiin tietoa ja kokemuksia osallistumisesta hankkeeseen.

Seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 4.) on esitetty hankkeen keskeisimmät toiminnot ja käännekohtat ajallisessa järjestyksessä vuosittain jaoteltuina.

TAULUKKO 4. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen keskeisimmät toiminnot ajallisesti taulukoituna.

Syksy 2003

Vuosi 2004

Vuosi 2005

<p>Hankesuunnitelma kevät 03 (LIITE 1) Ohjausryhmä syyskuussa</p> <p>Projektiryhmä kokoontuu kolme kertaa</p> <p>Projektipäälliköiden yhteinen kuntakierros ja neuvottelut osallistumisesta (kuntia 10) sekä henkilöstön tapaamisia</p> <p>Kuntien jakaminen projektipäälliköiden vastuulle ja tarkempia kuntakohtaisia työskentelysuunnitelmia</p> <p>Kysely päivähoidon yksiköille erityistä tukea tarvitsevista lapsista, palveluista ja tuen muodoista</p> <p>Tarkennettu hankesuunnitelma</p> <p>Tiedotuslehti ilmestyy kolme kertaa</p> <p>Koulutusten suunnittelua (NMI ja JAMK)</p>	<p>Seminaarit: * 13.1.2004 Lapselle nyt on tulevaisuus * 10.2.2004 Lääninhallitus: Ajankohtaista päivähoidossa</p> <p>5.2.2004 Päiväkodin johtajien koulutuspäivä: Erityispäivähoidon eettiset kysymykset</p> <p>NMI:n pitkäkestoinen Lapsen varhainen tukeminen -koulutus 9 pv ja opintopiirityöskentely 12.2-22.10.2004</p> <p>JAMK:n Työvälineitä erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelyyn pitkäkestoinen moniammatillisen yhteistyön koulutus 6 pv ja kehittäminen: seudulliset laajennetut moniammatilliset kehittämissiltapäivät x 4 18.2.2004-18.2-2005</p> <p>Seitsemän seudullista / kunta-kohtaista perhepäivähoitajien yhden päivän koulutusta</p>	<p>Hyvä alku elämälle -messut Agorassa /NMI ja JY</p> <p>20.4.2005 Hankeseminaari ajankohtaista päivähoidossa.; STM, Stakes mukana; Huolen puheeksi ottaminen</p> <p>Lääninhallituksen Vasu-päivässä 5/05 ja Elämän säröjä ja käännekohtia lastensuojelun koulutuspäivässä 11/05 mukana järjestämässä</p> <p>Ohjausryhmä maaliskuussa Ohjausryhmä syyskuussa Projektiryhmä kokoontuu kolme kertaa</p> <p>Tiedotuslehti ilmestyy kaksi kertaa</p> <p>Työkokouksia: terapeutit ja päivähoito, vuorohoito, avustajat</p> <p>Työpajatoimintaa n. kerran kuussa eri kohteissa aihealue vaihtuu</p> <p>Keski-Suomen keltojen työnoh-</p>
---	---	--

<p>Työpajatoiminta käynnistyi 19.11.; eri kohteissa aihealue vaihtuu</p> <p>Kuntakohtaisia/yksikkökohtaisia työnohjausryhmiä käynnistyy:</p> <p>Seudullinen työnohjausryhmä käynnistyi Multialla Toivakan päivähoitotyönohjausryhmä käynnistyi ja toimii koko hankkeen ajan</p> <p>Hyvinvointiryhmä käynnistyy Joutsassa</p> <p>Päiväkotikohtainen kehittämissiimi aloittaa Suolahden Katvelan päiväkodissa 12/03-</p> <p>TV2 -alueuutiset informoi hankkeesta 8.12.</p> <p>Kosken työryhmissä hankesittelyä ja mukana kaikessa Kosken toiminnassa Kosken varhaiskasvatuksen työryhmässä aktiivisesti mukana</p> <p>Yhteistyö muiden hankkeiden kanssa käynnistyy: * Ekonsultaatio * VEP-hanke * Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avoimuudessa * Petula / Suolahti * K-S vammaispalvelusäätiö * Stakesin VarTu * Vartu/JY * Harava-hanke</p> <p>Kosken varhaiskasvatuksen työryhmässä mukana ja muissa työryhmissä esittäytyminen</p>	<p>TATO-koulutus Työvälineitä moniammatilliseen yhteistyöhön / JAMK</p> <p>Ohjausryhmä maaliskuussa Ohjausryhmä elokuussa Projektiryhmä kokoontuu neljä kertaa</p> <p>Tiedotuslehti ilmestyy neljä kertaa</p> <p>Työpajoja n. 1 x kk:ssa eri kohteissa aihealue vaihtuu</p> <p>Työkokouksia: terapeutit ja päivähoito, KSSHP ja avustajat</p> <p>Hankkeen esittelytilaisuuksia mm. Jyväskylän päivähoiton alueilla</p> <p>Uusia kuntia hankkeeseen mukaan; Kivijärvi, Kyyjärvi, Muurame ja Uurainen</p> <p>Projektipäälliköiden yksikkökohtaisia konsultaatiokäyntejä kunnissa, päiväkodeissa, ryhmiksissä ja perhepäivähoidossa</p> <p>Perhepäivähoitajien iltoja ja työnohjaukset jatkuvat; Hankasalmi 1/04-12/04, Karstula 8/04-5/05</p> <p>Lastensuojelun ja päivähoiton yhteistyön kehittäminen; Jyväskylän pilotti käynnistyy</p> <p>Päiväkotiyhteisön työnohjaus käynnistyy 5/04-5/05/Keuruu</p> <p>Kahden uuden integroidun erityisryhmän henkilöstön konsultointi 8/04-5/05 / Äänekoski</p> <p>Karhunlähteen päiväkodin konsultointi ja VarTu-työskentely / Äänekoski</p>	<p>jausryhmä käynnistyy</p> <p>Kosken kuntakierroksella mukana</p> <p>Projektipäälliköiden yksikkökohtaisia konsultaatiokäyntejä kunnissa, päiväkodeissa, ryhmiksissä ja perhepäivähoidossa</p> <p>Perheneuvolan ohjaus Toivakan sosiaalitoimen, päivähoiton ja koulun moniammatillista yhteistyötä tekeville työntekijöille 3 x</p> <p>Varsu-ohjaus 3 x Toivakan ja Joutsan päivähoitolle</p> <p>Valtakunnallisen /Stakes VarTu-hankkeen pilotointia / Hankasalmi, Karstula, Äänekoski, Suolahti</p> <p>Kuntakohtaisen kehittämistyön juurtumisen tukeminen / Liisa Heinämäki / Äänekoski, Suolahti, Karstula, Kivijärvi, Kyyjärvi</p> <p>Alueellisen yhteistyön käynnistäminen ja tukeminen /Karstula, Kivijärvi ja Kyyjärvi</p> <p>Lastensuojelun pilottityön levittäminen käytännöksi / Jyväskylä</p> <p>Työpajat toinen kierros käynnistyy; jatkuvuus laatupireiksi</p> <p>Koulutuspalautteita, hankearviointia ja kokemuksia focus group –haastatteluin</p> <p>Kyselylomake lokamarraskuussa hankkeessa mukana olleille (N=46); arviointia, palautetta; väitöskirjatyö/JY (henkilöstön osaaminen ja työnkvalifikaatiot)</p> <p>JY:n erkan laitoksen opiskelija harjoittelussa ja pro gradu –</p>
--	--	--

	<p>Seudullisen yhteistyön työkokouksia; Äänekoski-Suolahti-Sumiainen</p> <p>Yhteistyö Pelastetaan perhepäivähoito-hankkeen kanssa käynnistyy; Kyyjärven ryhmiksen ohjaus ja konsultointi yhteistyönä</p> <p>Yhteistyötä yliopiston erkan ja varhaiskasvatuksen laitoksen sekä tutkijaverkostojen kanssa</p> <p>Yhteistyötä JAMK:n kanssa</p> <p>Opiskelija harjoittelussa erkan laitokselta</p> <p>Osaamiskeskusten varhaiskasvatuksen verkostokokouksiin osallistumisia</p> <p>Valtakunnalliset osaamiskeskuspäivät Jyväskylässä</p> <p>Hankkeen väliraportti elokuussa</p> <p>Hyvä Alku-messut /NMI ja JY Vasu-mentor –koulutus Stakes</p> <p>Ryhmäkonsultaatio Haukkaran koululla käynnistyy</p> <p>Kuntien välinen yhteistoiminta ja kisälli/oppipoika/mentorointi käynnistyy (Halssila/Toivakka ja Suolahti/Joutsa)</p> <p>Hankearviointia kyselylomakkeella (N=88)</p>	<p>aineiston keruu peruspalvelutien toiminnasta ja pro gradu erityispedagogiikan laitokselle implantoidut lapset tavallisissa ryhmissä</p> <p>Yhteistyössä Pelastetaan perhepäivähoito hankkeen kanssa teemapäivät lasten ruokailusta</p> <p>Voske-verkostossa mukana</p> <p>Työkokouksia: mm. KSSHP, terapeutit, päivähoito, Kela</p> <p>Julkaisu JAMK:n koulutusprosessista, kehittämistyöstä ja moniammatillisen yhteistyön teoriasta: <i>Kumppanuus ja moniasiantuntijuus</i></p> <p>Kosken maakunnallinen kehittämissyksikkö päivä 30.8.: * työryhmä hankehakemuksen laatimiseksi; hankkeen jatkumo ja tulevaisuus</p> <p>Lääninhallituksen kuulemistilaisuus hankesuunnitelman toteutuneisuudesta syyskuussa 2005</p> <p>VARSU-ohjaus Joutsa ja Toivakka</p> <p>Verkostomainen työote asiakastyön tueksi – perheneuvolan ohjaus (Toivakka)</p> <p>Päätösseminaari 24.11.: * tulevaisuuden verstaas</p> <p>Loppuraportti ja selvitys (LIITE 2) hankkeen toteutuneisuudesta Länsi-suomen lääninhallitukselle</p>
--	--	--

Hankkeen etenemisestä ja ajankohtaisista asioista tiedotettiin hankkeen omassa tiedotuslehdessä, joka oli luettavissa Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske) sivuilla. Hankkeen tiedottamisessa

käytettiin yleensä suoraa tiedottamista kuntien yhdyshenkilöille ja päivähoidon yksiköille erilaisista tapahtumista. Hanketta on esitelty myös YLE 1 alueuutisissa joulukuussa 2003. Hanketta esittelevä artikkeli julkaistiin Erityiskasvatus-lehdessä 2 / 2005 sekä päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyön kehittämisestä Sosiaaliturva -lehdessä 11 / 2004. Lisäksi hankkeen tiedotuslehti ilmestyi yhdeksän kertaa. Siinä kerrottiin niin tulevasta kuin menneestä hankeajasta, hyvillä netti-linkkeillä oli oma palstansa ja projektipäälliköt kertoivat laajemmin erityispäivähoidon kuulumisia. Muutamissa kirjoituksissa kuntien työntekijät kertoivat omista hyvistä toimintamalleistaan.

2.4 Maakunnallisen hankkeen monet toiminnan tasot

Verkostoituva erityispäivähoito-hanke on toiminut ensisijaisesti niin sanotulla ruohonjuuritasolla eli lähellä asiakastyötä tekevää päivähoidon työntekijää. Yksittäisen työntekijän osaamisen ja ammatillisuuden kehittämistä on tuettu koulutuksella, konsultaatiolla ja työnohjauksella. Lisäksi on tarjottu erilaisia muita foorumeita, joissa on voinut lisätä tietoa, jakaa kokemuksia kollegoiden kanssa ja keskustella ajankohtaisista työssä askarruttavista kysymyksistä. Sen lisäksi hankkeessa on pyritty tarjoamaan työvälineitä yksikötason kehittämiseen ja projektipäälliköt ovat toimineet asiantuntijoina kuntien päivähoiton palvelujärjestelmien kehittämisessä. Kuntatason hanke on pyrkinyt tukemaan päivähoiton työntekijöiden verkostoitumista yli kuntarajojen ja seudullisesti sekä maakunnan tasolla.

Yksikkö- ja kuntakohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen ja kasvatusyhteisöjen toimintakulttuurien kriittinen arviointi ovat mahdollisuus ja perusta kasvatus- ja työyhteisöjen uudistumiselle. Verkostomainen vuorovaikutus taas tarjoaa työntekijöille mahdollisuuksia kehittämistarpeiden havaitsemiseen, uusiutumiseen (Seppänen-Järvelä 2005,11-15). Verkostoitumalla voidaan saada oppimista vahvistavia vertaiskokemuksia ja aineksia oman toiminnan kehittämiseen vertaisryhmien toimiessa peleinä omalle toiminnalle. Verkostomaisella vuorovaikutuksella voidaan tukea yhteisöllisen ja jaetun asiantuntijuuden kehittämistä yksilöasiantuntijuuden sijaan.

Maakunnan tasolla ei ole ollut tähän saakka päivähoiton työntekijöitä palvelevaa yhteistyön koordinaatiota esimerkiksi varhaiskasvatuksen reuna-alueilla työskentelevien yhteistyökumppaneiden kanssa. Yhteistyö vaatii aika-ajoin yhteisiä keskustelufoorumeita, joissa voidaan tutkiskella tiedonkulkua, alan kehittämistä ja uusia haasteita.

Kuviossa 1. on kuvattu Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen toiminnan tasoja. Hankkeen tavoitteena on ollut sekä palvelujärjestelmän kehittäminen että henkilöstön osaamisen kehittäminen moniammatillisessa yhteistyössä ja koulutuksen avulla. Kolmantena tavoitteena oli konsultaatiojärjestelmän luominen Keski-Suomeen.

Kuvio 1. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen toiminnan tasot.

Vaikkakin keskeisenä tavoitteena on ollut osaamisen ja tiedon lisääminen niin hankkeessa on pyritty tukemaan jo olemassa olevaa osaamista ja valettu uskoa selviytymiseen vahvistamalla, voimaannuttamalla löytämään omia ratkaisuja, ottamalla käyttöön ns. hiljainen tieto, kokemusta ja osaamista, jota on olemassa, mutta ei kenties rohjeta käyttää. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen yhtenä toiminta-ajatuksena on ollut, vahvistaa päivähoiton työntekijöiden omaa ongelmaratkaisukykyä uusien tilanteiden edessä. Työskentely erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa on haastavaa. Tilanteet vaihtuvat ja ovat sidoksissa samanaikaisesti moniin asioihin.

2.5 Koulutukset

Hankkeessa järjestettiin kolme laajempaa koulutuskokonaisuutta. Niilo Mäki Instituutti toteutti koulutuksen Lapsen kehityksen varhainen tukeminen. Koulutuksen aihealueet keskittyivät lapsen normaalin ja poikkeavan kehityksen tuntemiseen ja kehityksen tukemiseen.

Jyväskylän ammattikorkeakoulu toteutti yhdessä hankkeen projektipäälliköiden kanssa suunnitellun moniammatillisen yhteistyön kehittämistä tukevan ja moniammatillisia työtapoja, menetelmiä ja

perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä käsittelevän koulutuksen. Tämän koulutusprosessin yksityiskoh-
tainen kuvaus on Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisussa 2/2005. Julkaisu on nimel-
tään Kumppanuus ja moniasiantuntijuus ja se on luettavissa ja tulostettavissa nettiosoitteesta
www.koske.jyu.fi/julkaisut. Julkaisua on jaettu painettuna versiona hankkeen päätösseminaarissa osallis-
tujille, kirjoittajille ja sitä voi tiedustella osaamiskeskukselta (Koske).

Perhepäivähoitajille suunnattu koulutus Työ tekijäänsä neuvoo kohtasi perhepäivähoitajat seutukun-
nittain. Koulutuspäivän aikana pohdittiin hoitajan ammatillisuutta ja roolia varhaisessa tukemisessa.

Niilo Mäki Instituutin koulutus: Lapsen kehityksen varhainen tukeminen

Niilo Mäki Instituutilta (NMI) tilattu koulutus toteutettiin yhdeksänä lähiopetuspäivänä 12.2-
21.10.2004. Koulutuksen ohjelma liitteenä raportin lopussa. Lähiopetuspäivät olivat noin kuukauden
välein. Koulutukseen voitiin ottaa 50 osanottajaa ja kunnat saivat lähettää enintään viisi osallistujaa.
Kaikki pienet kunnat eivät voineet lähettää viittä osallistujaa, joten muutama isompi kunta sai kuusi
paikkaa. Koulutuksen tarpeellisuutta ja mielenkiintoisuutta kuvaa se, että lähiopetuspäivissä oli keski-
määrin 46 osallistujaa.

TAULUKKO 5. Osallistujat ammattiryhmittäin NMI:n koulutuksessa.

Ammattinimike	
päiväkodin johtaja	10
erityislastentarhanopettaja	1
lastentarhanopettaja	18
lastenhoitaja	15
perhepäivähoitaja	4
avustaja	1
terveydenhuollon työntekijä	1

Koulutuksen eri osien painostukset suunniteltiin yhteistyössä projektipäälliköiden ja NMI:n edustajien
kanssa. Koulutuksen tavoitteeksi asetettiin lisätä päivähoidon työntekijöiden tietoa lapsen kehityksestä,
siinä ilmenevistä poikkeavuuksista ja myöhemmin mahdollisesti ilmenevistä oppimisvaikeuksista. Punai-
sena lankana koulutuspäivissä oli varhainen tunnistaminen ja puuttuminen yhteistyössä vanhempien
kanssa. Jokainen koulutukseen osallistuja sai kirjan Siiskonen (et. al.) 'Joko se puhuu', jonka pohjalle

koulutuskerrat perustuivat. Osallistujat pohjustivat tulevaa lähiopetuspäivää lukemalla annetut osiot tästä kirjasta.

Koulutuksen toteuttaminen oli hyvin kokonaisvaltaista ja prosessinomaista kahdeksan koulutuskau- kauden aikana. Sen lisäksi, että jokainen osallistuja perehtyi ennakkolukemisen muodossa seuraavan kerran aiheeseen, oli tehtävänä lähiopetuspäivien välissä kirjoittaa omaa pohdiskelua edellisen kerran teemoista. Osallistujilla oli käytössä suljettu internet –keskustelupalsta Tietoverkot oppimisen tulena - sivustolla. Jokaisen henkilökohtainen kirjoittaminen tuntui olevan haasteellista eikä kaikilla ollut käytet- tävissä internet-yhteyttä. Parin lähiopetuspäivän jälkeen päädyimme siihen, että kunnan tai kuntien osanottajat muodostivat pienryhmän, joka kävi lähipäivien välissä keskustelun ja yhteisvoimin kirjoitti siitä koosteen. Tämä toimintatapa saikin kiitosta. Näitä erilaisia kirjoituksia nettisivustolle kertyi noin 50. Kommentointi toisten kirjoituksiin oli vähäistä - ehkä tällaisessa uudessa työskentelymuodossa olikin riittävää keskittyä oman pienryhmän kanssa asioiden pohdiskeluun ja yhteiseen kirjoittamiseen. Kirjoi- tuksista on aistittavissa se intensiivisyys, jolla pienryhmissä on aihetta käyty läpi ja pureskeltu saatua uutta tietoa soveltaen sitä omaan arkeen!

Osanottajien toivottiin säteilyttävän saatua tietoa etenkin perhepäivähoitajille ja myös muulle henkilös- tölle. Tätä säteilytystä on toteutettu kunnissa eri tavoin. Perhepäivähoitajille on osanottajien toimesta järjestetty esimerkiksi kielenkehitykseen liittyviä teemailtoja, materiaalista oli tehty tiivistetty lukupaketti ja projektipäälliköt ovat myös osittain huolehtineet tiedon siirtymisen perhepäivähoitajille.

Lapsen kehityksen varhainen tukeminen -koulutus sai hyvin myönteisen palautteen. Monelle ammat- tilaiselle koulutus toimi tiedon päivittäjänä ja uusimman tutkimustiedon avaajana sekä harvoin tarjolla olevan mahdollisuutena pitkäkestoiseen ja kattavaan koulutukseen. Käsitellyt aiheet tukivat suoraan omia arjen tilanteita ja haasteita. Useissa palautteissa mainittiin saaduksi opiksi varhaisen toteamisen ja puuttumisen tärkeys sen ohella, että oli saatu tietoa yksittäisestä kehityksen osa-alueesta. Kesäkuussa 2005 noin puoli vuotta koulutuksen päättymisen jälkeen kokoontui muutama osallistuja pohtimaan saa- tua koulutusantia. Tapaamisessa mukana olleiden kommentit kuvaavat sitä, kuinka koulutuksen anti oli heti otettu käyttöön arjessa. Joku oli soveltanut saamaansa tietoa yksittäiseen lapseen ja joku toinen ammentanut käytännön vinkkejä koko lapsiryhmän hyödyksi.

Perhepäivähoitajien koulutuspäivät seutukunnittain

Hankkeen alusta asti projektiryhmässä pidettiin tärkeänä, että perhepäivähoitajille suunnataan omaa koulutusta. Aiheeksi toivottiin vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ja vaikeiden asioiden esille nosta- minen. Perhepäivähoitajien koulutukset toteutettiin lauantaisin ja näin periaatteessa kuntien kaikilla hoi- tajilla olisi mahdollisuus osallistumiseen. Jyväskylän ja Jyväskylän maalaiskunnan koulutuspäivät olivat

arkena. Koulutus toteutui kevään ja syksyn 2004 aikana ja seudullisia koulutuspäiviä oli seitsemän. Perhepäivähoitajia osallistui koulutuksiin yhteensä 153. Päivien kouluttajana toimi Mari Hast Jyväskylästä.

Koulutusten tavoitteena oli vahvistaa perhepäivähoitajien taitoa mahdollisimman varhain nostaa yhteiseen keskusteluun lapsen kehitykseen liittyviä haasteita ja vaikeita asioita vanhempien kanssa käytävissä keskusteluissa. Teemoja lähestyttiin perhepäivähoitajan oman persoonan ja ammattitaidon kautta – tuntemalla itsensä ja luottamalla omaan ammattitaitoonsa, on varmempi tukemaan toista. Aiheina koulutuksissa olivat muun muassa oman työn arvot, vanhempien kohtaaminen, luottamus ja vuorovaikutustaidot. Koulutusten tavoitteena oli myös vahvistaa perhepäivähoitajan näkemystä roolistaan tukea lapsen kehitystä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa niin suoraan työskentelemällä lapsen kanssa kuin tukien ja ohjaten vanhempia. Koulutuspäivän ohjelma oli seuraavanlainen:

Perhepäivähoitajien koulutuspäivä OHJELMA

9-11.30 Hoitajan tärkein työväline on oma persoona

Fyysinen ja psyykkinen jaksaminen

Ihmisen elämänkaari

Miten hoivaat itseäsi?

Huolet ja tähtihetket

11.30-12.30 Lounastauko

12.30-15.00 Yhteistyö vanhempien kanssa

Vanhempien kohtaaminen

Hoitajan osuus lapsen kasvussa

Vuorovaikutustaidot

Annetussa palautteessa oli usein luettavissa se, kuinka hoitajat kaipaavat tukea työlleen sekä keskustelua lasten erilaisista tuen tarpeista. Perhepäivähoitajat kertoivat kaipaavansa tilanteita, joissa voi esimiehen tai kollegoiden kanssa keskustella erilaisista lapsen kehitykseen liittyvistä asioista. Koulutuspäivä oli korostanut oman työn tärkeyttä ja auttoi huomaamaan mahdollisuuksia, kuinka vaikuttaa lapsen kehitykseen ja tukea sitä. Erilainen positiivinen anti oli se, että yhtä koulutuspäivää lukuun ottamatta päivässä oli eri kuntien työntekijöitä.

2.6 Konsultaatiojärjestelmän kehittäminen päivähoidon henkilöstön tueksi Keski-Suomeen

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli konsultaatiojärjestelmän kehittäminen päivähoitohenkilöstön tueksi maakuntaan. Konsultaatiotukea tarvitaan edelleen niissä kunnissa, joissa ei ole erityistyöntekijää. Hankkeen aikana on voitu todeta, että kiertävä erityislastentarhanopettaja eli kelto-toiminta on edelleen hyvä toimintamalli. Niissä kunnissa, joissa on jo omia konsultoivia erityislastentarhanopettajia, ollaan erittäin tyytyväisiä saatuun tukeen. Monissa kunnissa onkin edelleen tavoitteena kelton tai erityislastentarhanopettajan toimen perustaminen. Omien vakanssien perustamisen lisäksi päivähoidossa on halukkuutta ja toiveita saada kelto-konsultaatiota kulloisenkin tarpeen mukaan ulkopuoliselta erityislastentarhanopettajalta. Halukkuutta on myös perustaa vakanssi yhdessä naapurikuntien kanssa. Kuitenkaan hankkeena ei yksikään kunta ryhtynyt konkreettisiin toimiin erityislastentarhanopettajan vakanssin perustamisen suhteen.

Tässä hankkeessa lähtökohtana on ollut se, että erityiskasvatus on osa normaalia päivähoitoa ja osa jokaisen päivähoitotyöntekijän työtä. Henkilöstön tulisivin saada työssään tukea ja mahdollisuuksia konsultoida tarvittaessa erityistyöntekijöitä, joilla on erityispedagogista asiantuntemusta ja koulutusta. Edelleenkin saattaa olla ajatus erityiskasvatuksesta ja erityispäivähoidosta, että kyseessä on jotain sellaista, joka ei koske meitä ja työaluetta, jonka tekee erityiskoulutettu työntekijä. Kuitenkin toimittaessa tuen tarpeessa olevien lasten kanssa on ensisijaisesti kasvatuksellinen kuntoutus kytkettävä lapsen arkeen, jolloin suurin vastuu on lapsen kanssa toimivilla lähityöntekijöillä.

Päivähoidon työntekijöillä tulee olla mahdollisuus erityisasiantuntijoiden konsultointiin ja sen järjestäminen tulisivin ottaa seuraavaksi askeleeksi päivähoiton kehittämisessä niissä kunnissa, joissa sitä ei vielä ole järjestetty pysyvästi. Tämän lisäksi päivähoiton työntekijät tarvitsevat mahdollisuuksia kollegiaaliseen konsultointiin ja vertaistukeen. Myös lähellä olevaa osaamista kuten oman tiimin yhteistyön toimivuutta tulisi tarkastella yksilöllisen asiantuntemuksen pohjalta. Osaamista tulisi arvostaa enemmän ja käyttää siten että sitä jaetaan omassa tiimissä, omassa yksikössä, alueella, omassa kunnassa ja seudulla. Vertaistukiryhmissä keskeisenä on pyrkimys jaettuun asiantuntijuuteen, jolloin voidaan konsultoida riskiin tai ratkoa yhdessä vaikeita kysymyksiä nivomalla asiantuntijuus yhteen. Tällöin keskeisenä on yhteistyörakenteiden luominen ja kehittäminen päivähoiton tiimeissä, toimintayksiköissä, kunnassa ja seudulla. Kun ongelmia opitaan ratkomaan entistä enemmän yhteistyössä ja arviointiin perustuvalla kehittävällä työotteella ei aina tarvita ulkopuolista asiantuntijaa, vaan luotu toimintamalli on tukemassa uusissa tilanteissa.

Hankkeen aikana on myös kirkastunut ajatus erityisosaajien ja erityisasiantuntijuutta omaavien yksiköiden esiin nostamisesta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi integroiduissa erityisryhmissä olevaa asiantunti-

juutta, jota on olemassa sekä erikoistumiskoulutuksen kautta että pitkän kokemuksen synnyttämänä. Hankkeessa on pyritty luomaan uudenlaista asiantuntijoiden ja perustyöntekijöiden verkostoa, jossa voisi konsultoida ja jakaa asiantuntijuutta yhteiseksi hyväksi. Tällaiset yksiköt voisivat toimia kehittäjäyksikköinä edelleenkin ja verkostoituva entistä tiiviimmin niin että konsultaatio erityistilanteissa mahdollistuisi. Tällainen toiminta voisi myös olla osana maakunnallista varhaiskasvatuksen kehittämissyksikköä.

2.7 Työkokoukset ja seminaarit

Avustajien työkokoukset. Ammattiryhmä, joka helposti jää koulutusten ulkopuolelle, ovat päivähoidossa työskentelevät avustajat. Koulutus jää saamatta, kun avustajat ovat usein määräaikaista työllistämisarvoin palkattuja työntekijöitä. Ilahduttavan paljon kunnissa kuitenkin on jo vakinaisia avustajia.

Hankeaikana järjestettiin keväällä 2004 ja 2005 avustajille ja muulle päivähoidon henkilökunnalle suunnattu työkokous. Ensimmäisessä iltapäivässä keskityttiin avustajan työnkuvan ja roolin selkeyttämiseen. Toisessa työkokouksessa oli ilahduttavasti enemmän myös muuta päivähoidon henkilöstöä ja keskustelua käytiin runsaasti siitä, kuinka avustaja resurssina tulee parhaiten hyödynnettyä. Tilaisuudessa oli vierailijana luennoitsijana projektipäällikkö Liisa Heinämäki Stakesista. Myös avustajan tarvitsema ohjauksen ja tuen järjestäminen puhutti paljon ja iltapäivissä välittyi malleja muun muassa kuinka järjestää avustajille omaa työnohjausta.

Vuorohoidon työkokous järjestettiin helmikuussa 2005 teemalla, kuinka tarjota erityistä tukea vuorohoidossa. Työkokouksessa oli mukana ylitarkastaja Merja Kivistö, koska samanaikaisesti ministeriössä tehtiin selvitystä vuorohoidon toteutumisesta. Työkokouksen sisällöistä vastasivat Tapiolan vuoropäiväkodin työntekijät.

Päivähoidon, terapeuttien, Kansaneläkelaitoksen (Kela) ja Keski-Suomen sairaanhoitopiirin (KSSHP) työkokoukset. Hankkeen koordinoimana järjestettiin kaksi yhteistyön kehittämiseen tähtäävää työkokousta em. tahojen kanssa. Tarve yhteistyön ja tiedonkulun linjaamiseen oli tiedostettu kullakin toimijataholla ja tällaisten foorumeiden koolle kutsuminen jatkossakin koetaan tärkeäksi yhteistyön eheyttämisen kannalta. Tavoitteena oli parantaa lapsen ja perheen palveluita ja niiden jatkumoa. Työkokouksissa kuultiin eri tahojen näkökulmia yhteistyön sujumisesta ja toiveita sen parantamiseksi. Yhtenä keskeisenä tässäkin moniammatillisessa todettiin olevan siirtymävaiheiden tiedonkulku.

Seminaarit. Hankkeessa järjestettiin kolme seminaaria. Ensimmäisen seminaarin tavoitteena oli painottaa varhaiskuntoutuksen merkitystä lapsen myöhemmän elämänkaaren kannalta. Seminaarin nimenä oli *Lapselle nyt on tulevaisuus!* Varhaisessa puuttumisessa tarvitaan moniammatillisesta yhteistyötä ja yhteistä vastuunkantoa. Seminaarissa kuultiin erityispedagogiikan professori Paula Määtän ja psykologian professori Timo Ahosen sekä projektipäällikkö Liisa Heinämäen puheenvuorot perheiden kanssa tehtävän yhteistyön merkityksestä varhaiskuntoutuksen ja varhaisen toteamisen merkityksestä lapselle ja perheelle. Timo Ahonen totesi lapsen kehityksessä olevan ns. aikaikkunoita ja herkkyykskausia, jolloin lapsi aivan erityisesti näyttäisi hyötyvän kehitystä tukevasta toiminnasta. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen keskeisenä toiminta-ajatuksena ja visiona on ollut tämän seminaarin teema - Lapselle **nyt** on tulevaisuus. Tämä aikaan kytketty johtoajatus on ohjannut hanketta ja pyrkimyksiä kehittää päivähoitoa ja henkilöstön osaamista entistä paremmaksi siten että varhainen puuttuminen ja varhainen tukeminen voidaan tehdä oikeaan aikaan ja riittävän ajoissa riippumatta asuinkunnasta ja alueesta, jossa lapsi ja perhe asuvat.

Hankkeen toinen seminaari toteutettiin huhtikuussa 2005. Seminaarin teemana oli ajankohtaiset asiat erityispäivähoidon kehittämisessä valtakunnan tasolla sekä huolen puheeksi ottaminen. Tilaisuudessa kuultiin Sosiaali- ja terveysministeriön, Sosiaali- ja terveysalan kehittämisyksikön (STAKES) ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen edustajien puheenvuorot.. Lisäksi koko iltapäivän aiheena oli huolen puheeksi ottaminen.

Hankkeen päätösseminaari järjestettiin yhdessä Pelastetaan perhepäivähoito-hankkeen kanssa 22.11.2005. Seminaariin oli kutsuttu kuntien päivähoiton johtoa, hankkeessa toimineita sekä myös kuntien päätöksenteosta vastaavia lautakuntien jäseniä. Seminaarissa kerrottiin hankkeen aikaisesta toiminnasta, kokemuksista ja tuloksista. Lisäksi suuntauduttiin tulevaisuuteen Stakesin erityisasiantuntijoiden vetämässä tulevaisuuden muistelussa.

Näiden em. seminaarien lisäksi päiväkodin johtajille järjestettiin tilaisuudet erityispäivähoidon eettisistä kysymyksistä.

Lääninhallituksen seminaarit. Lääninhallitus järjesti keväällä 2004 Ajankohtaista päivähoitossa – tilaisuuden, jossa kerrottiin hankkeen sen hetkisestä vaiheesta sekä toisen seminaarin toukokuussa 2005 koskien kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien (VASU) laatimista. Vasu-tilaisuus suunniteltiin yhdessä Pelastetaan perhepäivähoito- ja Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen kanssa ja projektipäälliköt toimivat myös työryhmien vetäjinä. Lisäksi järjestettiin noin sadalle hengelle koulutuspäivä marraskuussa 2005. Tilaisuuden Elämän säröjä ja käännekohtia – varhaiskasvattaja lapsen kuulijana ja perheen tukijana muut järjestäjätahot olivat Kosken lisäksi Pesäpuu ry ja Tuettu suru –hanke.

2.8 Yhteistyö muiden hankkeiden kanssa

Hankkeessa on tehty yhteistyötä etenkin Kosken koordinoimien muiden hankkeiden kanssa. Tällaisia hankkeita ovat olleet eKonsultaatio-hanke, Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuollossa, Keski-Suomen vammaispalvelu-malli ja neuvonta- ja ohjauspalvelut sekä Pelastetaan perhepäivähoito-hanke. Yhteistyötä oli myös syksyllä 2005 käynnistyneen SosKes-hankkeen ja kiertävän erityissosiaalityöntekijän kanssa.

Pelastetaan perhepäivähoito-hanke oli varhaiskasvatuksen alueella toimiva hanke, joka käynnistyi toukokuussa 2004 ja päättyi myös 31.12.2005. Hankkeilla oli useita yhteisiä kuntia ja työnjakoa niiden osalta sovittiin niin, että tämä hanke ei työskennellyt näissä kunnissa niin tiiviisti perhepäivähoitajien kanssa. Syksyllä 2005 hankkeet järjestivät yhteistyössä yhden teemapäivän lasten ruokailuun liittyen. Hankkeiden yhteinen Verkottuiko erityispäivähoito – Pelastuiko perhepäivähoito –päätösseminaari järjestettiin 22.11.2005 Jyväskylässä.

Lisäksi yhteistyötä tehtiin Stakesin VarTu eli Varhaista tukea erityiskasvatukseen-hankkeen kanssa ja oli siten yksi ko. hankkeen pilottialueista. Muutamat kunnat ottivat innostuneena vastaan VarTu – hankkeen tuottaman kehittämisvalikon ja toteuttivat projektipäällikön tukemana VarTu -iltoja. Illoista kerätystä palautteesta tehty kooste annettiin projektipäällikkö Liisa Heinämälle. Palautteissa todettiin, että käyty keskustelu oli juuri sitä pedagogista pohdintaa ja olemassa olevien käytäntöjen tarkastelua ja tiedostamista, joka valitettavan usein jää käymättä.

VarTu - kehittämisvalikkoo pidettiin hyvänä tapana keskustella työyhteisöissä niin peruspäivähoidon kehittämistarpeista kuin yksilöidymmistä teemoista. Pilotteina kehittämisvalikkoo kokeilleet yksiköt aikoivat jatkaa valikon tuella ajankohtaisten teemojen käsittelyä.

Kehittämisvalikko koostuu 16 teemasta. Teemat sisältävät ensin lyhyen johdannon teemaan, jonka kautta keskusteluun osallistuvat voivat jakaa yhteisen tiedon esillä olevasta aiheesta. Erittäin tärkeää on keskustellen saada aikaan yhteinen ymmärrys siitä, mitä esimerkiksi Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen omilla tukitoimilla eriyttäminen ja mukauttaminen. Teemas- ta keskustelua jäsentävät ja vievät eteenpäin kysymykset, joita on kohdennettu niin kasvattajalle kuin kasvatusyhteisölle. Stakesin opas 62 (2005) Heinämäki, Liisa: Varhaista tukea lapselle –työvälineenä kehittämisvalikko on toimitettu kuntiin ja sitä voi tilata Stakesin julkaisupalveluista.

3 KUNTAKOHTAISEN KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEITA, TOIMINTATAPOJA JA TULOKSIA

Hankasalmi

Erityistä tukea tarvitsevat lapset on integroitu päiväkotien ja perhepäivähoidon ryhmiin. Päivähoidon ohjaaja vastaa perhepäivähoidossa lapsen tuen tarpeen arvioinnista ja suunnittelusta. Päiväkodeissa tämä on lastentarhanopettajien ja päivähoidon ohjaajan yhteisvastuulla yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa.

Hankasalmen kunnassa on paljon perhepäivähoitajia sijoittuneena kunnan kolmeen taajamaan sekä haja-asutusalueille ja olikin luontevaa aloittaa hanketyö perhepäivähoidosta. Vuoden 2004 aikana toteutettiin kaksi pienryhmää, joissa oli mukana omassa kotona työtä tekeviä ja ryhmäperhepäivähoidon hoitajia. Kevään 2004 ryhmä koostui kirkonkylän seudun hoitajista ja syksyn ryhmä asemanseudun hoitajista. Tapaamisia oli ilta-aikoina kerran kuukaudessa molemmilla ryhmillä viisi kertaa. Yhteensä ryhmissä oli mukana 18 hoitajaa, joista muutama kokoontui vielä uudelleen syksyllä 2005. Pienryhmien teemat perustuivat täysin osallistujien tarpeisiin ja toiveisiin. Hoitajat ehdottivat iltojen teemoiksi omaa työtään akuutisti koskettavia aiheita: lapsen kielenkehitys ja vilkkaus olivat molemmissa ryhmissä suosittuja teemoja. Illat palvelivat sitä pedagogista keskustelua, jonka etenkin perhepäivähoitajat kokevat jäävän yksinäisessä työssä vähäiseksi.

Kunnan kaksi päiväkotia toivoivat yhteisiä VarTu –iltoja (Varhaista tukea varhaiskasvatukseen ks. kappale 2.8). Kahden pienehkön päiväkodin yhteiset keskusteluillat toivat uusia tuulia ja erilaisia näkökulmia keskusteluun. Kahdessa illassa keskusteltiin päivähoidon perusprosessien toimivuudesta ja lapsen toiminnan mahdollistamisesta. Näiden lisäksi oli päiväkodeilla yhteinen perheväkivaltaan liittyvä teemailta. Lähinnä päiväkotien työntekijät ja perhetyöntekijät osallistuivat molempiin hankkeen pitkiin koulutuksiin.

Vuoden 2005 teemana oli moniammatillinen yhteistyö, joka nousi kehittämisteemaksi JAMK:n koulutukseen osallistuneiden myötä. Vuoden aikana tiivistettiin neuvolan ja päivähoidon yhteistyötä. Neuvolan terveydenhoitaja, päivähoidon ohjaaja ja projektipäällikkö muodostivat tiimin, joka työsti yhteistyölomakkeen osaksi 5-vuotiaiden terveystarkastusta. Ennen lopullista lomaketta sitä kommentoivat päivähoidon ja terveystoimen työntekijät. Yhteistyölomake, jonka päivähoidon työntekijät täyttävät ja vanhemmat vievät mukanaan neuvolaan, otetaan käyttöön vuoden 2006 alusta koko 5-vuotiaiden päivähoidossa olevien ikäluokalle kaikissa päivähoitomuodoissa. Moniammatillista yhteistyötä tiivistettiin ja täsmennettiin myös päivähoidon ja sosiaalityön välillä ja terveyskeskuspsykologin konsultointikäynnit päivähoitoon käynnistyivät uudelleen. Moniammatillisen yhteistyön toteuttamisesta Metsätähden palve-

lutaossa, missä toimii sekä päiväkotit että vanhusten palveluasuntoja, on kuvaus myös julkaisussa Kumppanuus ja moniasiantuntijuus, joka on luettavissa osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut.

Joutsa

Joutsan kunnassa keskeisimmäksi tavoitteeksi vuonna 2003 syksyllä asetettiin hankeyhteistyölle vanhemmuuden tukeminen, varhainen puuttuminen ja huolen puheeksi ottaminen. Erityisesti kunnassa oli tarvetta kehittää moniammatillista yhteistyötä päivähoiton, terveydenhoidon ja sosiaalityön välillä sekä koulutoimen kanssa.

Joutsan peruspalveluiden hyvinvointitiimin toiminta käynnistyi vuoden 2003 syksyllä. Päivähoidon taholta lähestyttiin tällöin terveydenhoidon kuntayhtymän johtoa ja näin kutsuttiin terveydenhoidon työntekijöitä kehittämään yhteistyötä ja tiedonkulkua. Hyvinvointitiimissä työskentelevät päivähoiton ja neuvolan työntekijöiden lisäksi terveyskeskuspsykologi ja puheterapeutti (kesäkuuhun 2005 saakka). Lisäksi sosiaalityöntekijä on osallistunut tiimityöhön vuoden 2005 aikana. Hyvinvointitiimityön tavoitteiksi asetettiin vanhemmuuden tukeminen, varhainen puuttuminen ja huolen puheeksiotto. Tiimin toiminta on hanke aikana muuttunut tavoitteellisemmaksi, tiivimmäksi ja säännöllisemmäksi.

Hyvinvointitiimi paneutui melko perusteellisesti luomaan oman työvälineen ja toimintatavan lapsen kehityksen seurantaan ja vanhemmuuden tukemiseen. Tiimi kehitti ja laajensi 3-vuotisneuvolakäyntiä siten että sen yhteydessä käytetään 3-vuotiaiden lasten ja perheiden neuvola ja päivähoiton yhteistyössä arviointilomakkeistoa. Lomake lähetetään lapsen kotiin neuvolasta ja samaan aikaan kehoitetaan ilmoittamaan käynnistä päivähoitoon. Vanhemmat täyttävät lasta ja perhettä koskevan lomakkeen etukäteen ja päivähoitossa täytetään oma lomake. Aihealueet koskevat lähinnä lapsen kehitystä ja käyttäytymistä sekä vanhempana toimimista.

Hyvinvointitiimi laati myös toimintamallin huolitilanteisiin. Milloin syytä huoleen –toimintamalli ja ennaltaehkäisevän sosiaalityön toimintamallit juurrutetaan koko päivähoiton toimintatavaksi hankkeen päättymisen jälkeen.

Hyvinvointitiimin lisäksi päiväkodin henkilöstö saa terveyskeskuspsykologin konsultaatiotukea. Psykologin konsultaatiot ovat muuttuneet säännöllisemmiksi ja niiden sisältöä on voitu yhdessä kehittää vastaamaan henkilöstön tarpeita.

Joutsan kunnan päivähoiton työntekijät ja moniammatillisen hyvinvointitiimin työntekijät ovat osallistuneet tiiviisti molempiin pitkiin koulutuksiin (NMI ja JAMK). Lisäksi henkilöstö on saanut työnohjausta toimintaperustaisen VARSU:n (varhainen oppimaan ohjaamisen suunnitelma) käytössä. VARSU:n Suomeen tuoja ja täkäläisiin olosuhteisiin kehittänyt KT Päivi Kovanen Jyväskylän yliopistolta (syksyllä 2005 alkaen täydennyskoulutuskeskus) on kertonut henkilöstölle VARSU:n periaatteista ja

ohjannut lomakkeiston käyttöön ottamisessa. VARSU-materiaalin myötä on Joutsan päivähoitossa voitu kehittää perhelähtöisiä toimintatapoja ja yhdessä perheen kanssa tehtävää arviointia. VARSU:n periaatteissa lapsen arviointi tapahtuu yhdessä vanhempien kanssa ja toimintaa suunnitellaan yhdessä. Toiminnan suunnittelun pohjaksi tehty arviointi luo pohjan myös päivähoiton tukitoimien käyttöön ottamiseksi lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan osana lapsen arkea.

Joutsan ja Toivakan kunnan päivähoitolla on tiivis kuntayhteistyö johtuen osaksi myös siitä, että kunnissa on yhteinen päivähoiton johtaja. VARSU - työnohjaukset toteutettiin yhteisinä tilaisuuksina näiden kuntien kesken.

Joutsan hyvinvointitiimin työstä on kuvaus myös julkaisussa Kumppanuus ja moniasiantuntijuus, joka on luettavissa osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut.

Jyväskylä ja Jyväskylän maalaiskunta

Jyväskylän ja Jyväskylän maalaiskunnan päivähoiton työntekijät ovat osallistuneet hankkeen koulutuksiin, seminaareihin, teemapäiviin ja konsultaatiotilaisuuksiin. Työpajoja on järjestetty Halssilan, Huhtarinteen ja Nisulan päiväkotien integroiduissa erityisryhmissä, jolloin on voitu kuulla näiden ryhmien toiminnasta, erityiskasvatuksen menetelmistä ja tutustua materiaaleihin ja välineisiin. Kiertävä erityislastentarhanopettaja Taru Kivijärvi on toiminut myös yhden työpajan vetäjänä. Tässä työpajassa teemana oli pienryhmätyöskentely päiväkotitoiminnan kehittämisessä lapsilähtöisemmäksi.

Jyväskylän päivähoiton integroitujen ryhmien henkilöstöä on voitu myös konsultoida erityiskasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Hankkeen aikana on perustettu varhaiskasvatuksen asiantuntijarengas Konsultaatio-hankkeen kanssa yhteistyönä. Nämä asiantuntijat ovat käytettävissä konsultteina. Yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.koske.jyu.fi/asiantuntijarengas. Mukana siinä on useita Jyväskylän päivähoiton asiantuntijoita ja lisäksi maalaiskunnasta yksi päiväkodin johtaja.

Yksi hankkeen piloteista toteutettiin Jyväskylässä. *Päivähoiton ja lastensuojelun yhteistyön kehittämisestä* on tarkempi kuvaus seuraavassa luvussa. Pilotissa syntyneen yhteistyön käynnistymisvaiheessa käytettäväksi tarkoitettun lomakkeen voi tulostaa myös em. nettisivustolta www.koske.jyu.fi/hankkeet /verkostoituva erityispäivähoito.

Jyväskylän päivähoiton Honkaharjun päiväkodissa kehiteltiin hankkeen tuella myös ns. Kompassi-toimintaa, jossa tavoitteena oli vanhempien ja päivähoiton keskinäisen yhteistyön kehittäminen vastaamaan entistä paremmin perheiden tarpeisiin.

Jyväskylän maalaiskunnassa järjestettiin Jamk:n koulutuksen seudullinen kehittämispäivä. Myös maalaiskunnan psykososiaalisten palveluiden alueellista moniammatillista yhteistyömallia esiteltiin omana työpajanaan. Mallista on kerrottu hyvänä käytäntönä monissa yhteyksissä hankkeen aikana. Vaajakosken

päiväkoti järjesti lisäksi kaksi kielikylpyä ja kielen tukemista käsittelevää työpajaa. Vaajakosken päiväkoti on lupautunut konsultoimaan myös maahanmuuttajiin liittyvissä asioissa eKonsultaatiorenkassa jatkosakin.

Hankkeen loppupuolella projektipäälliköt osallistuivat Sosiaalialan kehittämishankkeen maakunnallisen kehittämissyksikkö-hankkeen hankeanomuksen laatimiseen muun muassa avoimen työryhmän työskentelyyn sihteerinä. Jyväskylän kaupunki on päättänyt lähteä hankkeen hallinnoijaksi. Hankeanomusta valmisteltaessa ko. työryhmä vastuutti projektipäälliköitä järjestämään seudullisia informaatio- ja ideointitilaisuuksia. Tällaisia tilaisuuksia järjestettiin hankkeen aikana kaksi - Joutsan seudulla ja Ääneseudulla. Lisäksi kaksi tilaisuutta siirtyi pidettäväksi tammikuussa 2006. Näitä ovat Jyvässeudun tilaisuus Muuramessa ja Keuruu-Multia-Jämsän seutukunnan tilaisuus Keuruulla.

Karstula

Hankkeen alkuvaiheessa Karstula, Kivijärvi ja Kyyjärvi olivat mukana KolmenKoon –hankkeessa, jossa selvitettiin mahdollisuutta yhdistää kolmen kunnan sosiaalitoimi. Tämä toinen samanaikainen hanke sekä jonkun verran vei alkuvaiheessa henkilöstön osallistumisresursseja mutta etenkin päivähoiton osalta edisti tulevaa yhteistyötä. Projektipäällikkö teki yhteistyöstä KolmenKoon -hankkeen kanssa ja sen myötä käytiin erityispäivähoiton osalta keskustelua Erityispäivähoiton dialogisen suunnittelumallin pohjalta. Tähän keskusteluun osallistuivat kaikki kunnat.

Omassa sosiaalitoimen yhdistämishankkeessaan KolmeKoon –hankkeen osapuolet päätyivät siihen, että sosiaalitoimessa ei haeta yhteistä sosiaalijohtoa tai perusteta yhteistä lautakuntaa, vaan tiivistetään yhteistyötä. Kuntien välinen keskustelu päivähoiton osalta loi hyvän pohjan yhteistyölle, jota jatkettiin hankeaikana. Yhtenä yhteistyön muotona oli yhdessä kolmen kunnan kesken järjestetty yhteistyöilta päivähoiton ja sosiaalityön yhteistyöstä.

Karstulassa hanketoiminta vauhdittui toisena hankevuonna. Kunnan kaikki perhepäivähoitajat jakautuivat 4-5 hengen pienryhmiin ja jokaiselle pienryhmällä oli viisi tapaamista projektipäällikön kanssa. Nämä tapaamiset järjestettiin mallikkaalla yhteistyöllä eli tapaamiset olivat aamuisin pidentämättä perhepäivähoitajien päivää, kun päiväkoti ja perhetyö hoitivat lapsia. Tapaamisissa käsiteltiin hoitajien toiveiden mukaisesti lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä asioita. Kunnasta riippumatta hyvin samanlaiset aiheet puhuttavat perhepäivähoitajia eli täälläkin suosittuja aiheita olivat lapsen kielenkehitys ja vilkkaus. Keskustelua käytiin myös siitä, kuka yleensä on erityistä tukea tarvitseva lapsi.

Toinen laajempi kokonaisuus oli kaikissa päivähoiton yksiköissä toteutettu VarTu -työskentely. Jokainen yksikkö valitsi oman teemansa, mutta tämä työskentely toi esille kehittämiskohteita, joita kunnassa tulisi koko päivähoitoa silmälläpitäen edistää. VarTu –illat antoivatkin suuntaviivoja mihin hankeajan jälkeen voi niin yksikkö- kuin kuntatasolla keskittyä.

Hankkeen loppuvaiheessa käynnistettiin KolmenKoon –kuntien yhteinen pienryhmä, joka toimisi myös hankeajan jälkeen vertaistukena kuntien työntekijöille. Pienryhmän perustamiseen antoi sysäyksen NMI:n koulutuksen aikana muodostettu kolmen kunnan yhteinen ryhmä, jossa eri kuntien työntekijät yhdessä tekivät koulutuspäivien välitehtävät pohtien edellisen koulutuspäivän teemaa. Pienryhmästä toivottiin pysyvää ja se ehti kokoontua kolme kertaa reilun kuukauden välein. Ryhmän vetovastuun siirtämisestä Karstulan erityislastentarhanopettajalla on alustavasti sovittu. Ryhmän periaatteena on, että siinä mukana olevat sitoutuisivat toimintaan ainakin vuodeksi eikä ryhmä olisi aina vaihtuva. Ryhmän tavoitteena on antaa kollegiaalista tukea toinen toisille, koska jo ensi tapaamisissa huomasimme, että on sekä samanlaisia haasteita että haasteita, joista toisella on jo kokemusta.

Keuruu

Keuruun päivähoidon osallistumisen tavoitteena Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeeseen oli jatkaa Harava hankkeen osahankkeen Keuruun lapset (Keula) –hankkeessa jo käynnistynyttä yhteistyötä. Sen lisäksi kunnan päivähoidon työntekijöitä osallistui pilottina toimineisiin seudullisiin konsultatiiviseen työnohjausryhmiin ja kahden päiväkodin yhdistyessä toteutettuun työyhteisön työnohjausryhmään. Näistä pilottiryhmistä on tarkemmat kuvaukset pilottitoimintaa kuvaavissa luvuissa. Lisäksi Keuruun päivähoidon kiertävä erityislastentarhanopettaja Hellevi Ahoniemi on kertonut Keuruun kehittämistyöstä yksityiskohtaisesti Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen toisessa julkaisussa Kumppanuus ja moniasiantuntijuus. Tämä julkaisu on luettavissa osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut. Keula-hankkeen aikana on Keuruulla käynnistetty tavoitteellista moniammatillista yhteistyötä lastensuojelutyön ja ennaltaehkäisevän työn kehittämiseksi. Keula-hankkeessa oli keskeisenä tarkastelun kohteena työ- ja palveluprosessit, joita on voitu esitellä ja viedä eteenpäin muihinkin kuntiin hankkeessa. Lastensuojelutyötä ja ennaltaehkäisevää työtä kehitettäessä hankkeessa muissa kunnissa on voitu tutustua Keuruulla kehiteltyihin lomakkeisiin ja muihin toimintamalleihin.

Kiertävä erityislastentarhanopettaja on osallistunut lisäksi koko hankkeen ajan intensiivisesti projektiryhmän työskentelyyn ja joulukuusta 2004 lähtien käynnistyneeseen maakunnalliseen keltojen/eltojen työnohjausryhmään.

Keuruun päivähoidon työntekijät osallistuivat pitkiin koulutuksiin, joiden jälkeen suunniteltiin ja toteutettiin koulutukselliset palauteillat perhepäivähoitajille ja päivähoidon työntekijöille. Projektipäällikkö teki vuoden 2004-2005 aikana useita päiväkotikäyntejä, joiden aikana keskusteltiin ajankohtaisista työssä ilmenevistä ongelmista, arviointiin tukitoimia ja suunniteltiin toimintaa.

Kivijärvi

Projektipäällikkö konsultoi työntekijöitä lähinnä oppimis- ja toimintaympäristön huomioimisessa niin että se tukisi lasten vuorovaikutusmahdollisuuksia. Työntekijät osallistuivat yhteiseen teemailtaan Kyyjärvellä (kielen kehitys) ja Karstulassa (sosiaalityön ja päivähoidon yhteistyö). Kivijärveltä osallistui Karstulan, Kivijärven ja Kyyjärven yhteiseen pienryhmään kaksi työntekijä. Päivähoidon ohjaaja on aktiivisesti osallistunut hankkeen tapahtumiin ja koulutukseen vieden tietoa Jyväskylästä katsoen hankkeemme kaukaisimpaan kuntaan (135 km).

Kyyjärvi

Kyyjärven osallisuus hankkeessa on ollut konsultointipainotteista ja projektipäällikön konsultointikäyntejä pyrittiin tekemään säännöllisesti. Konsultointi kohdentui sekä yksittäisen lapsen kehityksen tukemisen suunnitteluun että koko päivähoitoyksikön toiminnan kehittämiseen ja organisointiin.

Hankeaikana Kyyjärven päivähoitossa tapahtui rakenteellisia muutoksia kahden ryhmäperhepäivähoidon yhdistyessä sekä vuorohoidon siirtyessä perhepäivähoidosta ryhmikseen. Vuonna 2005 ryhmäperhepäivähoitokoti muutettiin päiväkodiksi. Kunta oli mukana myös Pelastetaan perhepäivähoito – hankkeessa, joka oli toinen Kosken koordinoima varhaiskasvatuksen hanke. Hankkeiden projektipäälliköt järjestivät yhdessä syksyllä 2004 tulevia muutoksia pohjustavan koulutuspäivän. Päivän aikana tarkasteltiin päivittäisen arjen toteutumista ja etenkin mahdollisuuksia arjessa tukea lapsia.

Kyyjärvi ja Kivijärvi järjestivät yhteisen perhepäivähoitajille suunnatun teemaillan lapsen kielen kehityksestä. Lisäksi koko silloinen Muksulan ryhmiksen henkilökunta osallistui Nisulan päiväkodin kielen kehityksen työpajaan, jollainen osallistuminen pienessä kunnassa vaatii omia järjestelyjä. Karstulan, Kivijärven ja Kyyjärven yhteiseen pienryhmään osallistui kunnasta kaksi työntekijää.

Kivijärvi ja Kyyjärvi ovat esimerkkejä pienistä kunnista, joissa osallistumisen haasteina ovat pitkät matkat ja osallistumisen resursointi esimerkiksi sijaisjärjestelyissä. Molempien kuntien päivähoidon vastuhenkilöt olivatkin usein ainoat mahdolliset osallistujat ja näiden kuntien kohdalla erityinen merkitys oli projektin 'matkustamisella' kuntaan.

Multia

Multian työntekijöitä on osallistunut koulutusten lisäksi useisiin työpajoihin ja teemallisiin tilaisuuksiin sekä seudullisiin työnohjausryhmiin vuosina 2003-2004 ja 2004-2005. Kolme Multian päivähoidon työntekijää osallistui vuosina 2003-2004 neljän kunnan työntekijöistä muodostettuun ryhmään. Toiseen vuo-

sina 2004-2005 perustettuun ryhmään tuli mukaan kaksi työntekijää. Työnohjausryhmät kokoontuivat vuorotellen eri kunnissa. Konsultatiivisesta seudullisesta työnohjausryhmästä on yksityiskohtainen kuvaus seuraavassa luvussa pilottitoimintaa.

Lisäksi projektipäällikkö konsultoi muutamia kertoja päivähoiton johtajaa ja työntekijöitä päiväkodilla. Multian päiväkodin työntekijöiden kanssa pohdittiin myös työparitoimintaa jyvaskyläläisen päiväkodin kanssa. Tämä ei kuitenkaan toteutunut.

Suolahti

Suolahdessa erityistä tukea tarvitsevat lapset on sijoitettu integroituna päiväkotiryhmiin. Alkulan päiväkodissa toimii koulun alainen koululaisten ryhmä, jonka opettajana toimii päiväkodin lastentarhanopettaja. Ääneseudun terveydenhuollon kuntayhtymään (Äänekoski-Suolahti-Sumiaiainen) vuonna 2005 perustettu Kuntoutustyöryhmä käsittelee alle kouluikäisten lasten asioita. Se myös tukee ja konsultoi päivähoiton työntekijöitä, kuinka tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Toinen Suolahdessa omatoimisesti kehitetty työskentelymalli on 5 -vuotiaiden ryhmäneuvola niille lapsille, jotka ovat joko perhepäivähoidossa tai eivät päivähoiton piirissä. Tästä moniammatillisesta työskentelytavasta terveydenhoitaja Susanna Remonen kirjoitti hankkeen tiedotuslehdessä helmikuussa 2005. Tiedotuslehdet löytyvät osoitteesta www.koske.jyu.fi / hankkeet / verkostoituvaa erityispäivähoito.

Kuntakohtainen työskentely Suolahdessa keskittyi Katvelan päiväkotiin, jossa lähdettiin kehittämään koko työyhteisön mallia ottaa huomioon erityistä tukea tarvitsevat lapset. Päiväkodin eri ryhmien edustajista koottu tiimi sai sekä konsultointitukea yksittäisten lasten asioihin ja samalla kehitettiin koko työyhteisön vastuuta lasten tukemisesta. Kehittämistiimi kokoontui alkuvuoden 2004 aikana noin kerran kuukaudessa. Tällainen erityispäivähoiton tiimi voisi olla malli ison päiväkodin vertaistuen järjestämisestä, jossa voisi jakaa osaamista ja tehdä yksittäisen lapsen tukemisesta koko yhteisön tehtävän.

Tiimin myötä päiväkodissa aloitti tunnekerho ja kielen kehitystä tukeva kerho, johon osallistui lapsia eri ryhmistä yhden työntekijän ottaessa ryhmästä vastuun. Kehittämistiimin sisäistä keskustelua laajennettiin koko työyhteisölle pedagogisissa VarTu -illoissa. Kahdessa illassa keskusteltiin päiväkodin arjesta ja tuen tarjoamisesta arjen toiminnassa sekä lapsen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen käyttäytymisen tukemisesta. Suolahden päivähoiton työntekijöitä osallistui myös Päivi Kovasen VARSU-menetelmän työnohjaukseen Toivakassa ja Joutsassa syksyllä 2005.

Hankeaikana yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden ja päivähoiton välillä tiivistettiin ja kunnassa otettiin käyttöön alkupalaveri tilanteisiin, kun päivähoito on lapselle lastensuojelun avohuollon tukitoimi. Perheen, päivähoiton ja sosiaalityön alkupalaverien käyttöön otosta on kirjoitus julkaisussa Kumppanuus ja

moniasiantuntijuus, joka on luettavissa osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut. Samassa julkaisussa on myös kirjoitus lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamisesta.

Alkulan päiväkoti järjesti työpajan esitellen mallia, kun koululaisten yksi luokka toimii päiväkodin tiloissa ja tekee tiivistä yhteistyötä koulun kanssa.

Lisäksi Suolahdessa järjestettiin syksyllä 2005 koko päivähoidolle ja yhteistyökumppaneille (koulu-toimi, terapeutit, neuvola) yhteistyöilta teemalla Erityispäivähoito Suolahdessa. Illan tavoitteena oli tarkentaa niitä menettelytapoja, miten toimitaan, kun huolta lapsen kehityksestä viedään eteenpäin ja miten suunnitelmallinen tuki järjestetään. Ilta oli jatkumo syksyn 2004 Ääneseudun yhteistyöpäivälle ja syksyn 2005 Liisa Heinämäen luennolle.

Toivakka

Toivakan kunnan päivähoidon osallistumisessa hankkeeseen on keskeisimmät toimintamuodot olleet perhepäivähoitajien koko hankkeen ajan kestänyt työnohjaus- ja vertaisryhmä, koulutuksiin osallistuminen ja Toivakan lasten hyvinvointitiimi eli TLH :n käynnistyminen syksyllä 2004..

Työnohjausryhmän tarkoituksena on perinteisen työnohjauksen lisäksi ollut kokemusten vaihtaminen kollegiaalisessa ryhmässä, tuen saaminen kollegoilta ja konsultaatioapu omaan työhön ajankohtaisissa ongelmissa. Ryhmässä on ollut mukana 13 hoitajaa. TLH:n toimintaan ovat osallistuneet sosiaalijohtaja, päivähoidon työntekijöiden edustajat ja päivähoidon johtaja, sosiaalityöntekijä, neuvolan terveydenhoitajat, kouluterveydenhoitaja, koulun erityisopettaja ja koulun esiopettaja.

Tavoitteina TLH:n toiminnalle oli muun muassa yhteisen kielen löytäminen moniammatilliseen yhteistyöhön, olemassa olevien palvelujen kartoittaminen kunkin oman työn ja kokemusten kautta. Lisäksi tavoitteena oli koota itse kunkin sektorin toiveita ja näkemyksiä moniammatillisen yhteistyön kehittämistarpeista ja laatia tärkeysjärjestys kehittämistyölle. Konkreettisina tavoitteina oli koota yhteisiä toimintamalleja esimerkiksi lapsen kehityksen seurantaan, perhetyön käynnistämiseen, sosiaalityöntekijään yhteydenottoon ja erityisesti päivähoidon taholla koettiin selventämistä tiedonkulkuun lapsen tullessa ja siirtyessä päivähoitoon tai päivähoidosta eteenpäin. Myöskin lapsen kehityksen seuranta ja mahdollisiin tutkimuksiin ohjaamisessa päivähoidon työntekijät toivoivat saavansa tukea ja tietoa toimintatavoista. Myös 5 –vuotisneuvolaan liittyvää tiedonkulkua ja yhteistyötä haluttiin kehittää (Kumppanuus ja moniasiantuntijuus 2005).

TLH:n toimesta hankittiin lisäksi ohjausta verkostomaisen työotteen kehittämiseksi laajemmalle työntekijäryhmälle. Tämä ohjaus toteutettiin nimellä *Verkostoajattelu osaksi omaa työskentelyä ja keskinäistä yhteistyötä – laajempi näkökulma lasten ja perheiden kanssa työskentelyyn* ja siitä vastasi Jyväskylän perheneuvolan sosiaalityöntekijä. Mukaan oli kutsuttu päivähoidon, sosiaalitoimen, terveydenhoidon ja koulutoi-

men työntekijöitä sekä kolmannen sektorin toimijoita. Tavoitteena tässäkin oli varhainen puuttuminen ja huolen puheeksi ottaminen riittävän ajoissa moniammatillisessa yhteistyössä. Ohjauksessa tutustuttiin verkostotyöskentelyn periaatteisiin ja peruskäsitteisiin.

Toivakan lasten hyvinvointitöiden toimintaa ja käynnistymisprosessia on kuvattu yksityiskohtaisesti hankkeen erillisessä julkaisussa Kumppanuus ja moniasiantuntijuus (Korkalainen toim. 2005). Julkaisu on luettavissa muun muassa nettisivuilla osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut.

Lisäksi hankkeen aikana projektipäällikkö konsultoi ryhmisten henkilöstöä koko hankkeen ajan jatkuen aina joulukuulle 2005 saakka. Syksyllä 2003 ja 2005 ryhmisten henkilöstöä vieraili Halssilan päiväkodissa pari kertaa tavoitteena erityisten tukitoimien suunnittelu ja materiaaleihin ja välineisiin tutustuminen. Toisella kerralla mukana oli myös lapsi ja hänen vanhempansa sekä lapsen kanssa muita toimijoita. Toivakan kunnan työntekijöitä osallistui molempiin hankkeen pitkäkestoisiin koulutuksiin ja näiden koulutusten palauteillat järjestettiin yhdessä kaikille perhepäivähoitajille. Ryhmiksestä on vierailtu aamupäivän ajan myös Huhtarinteen päiväkodin liikuntavammaisten lasten erityisryhmässä.

Syksyllä 2005 koko päivähoidon henkilöstö sai ohjausta VARSU –menetelmän käyttöön ottamisessa päivittäiseksi arviointiin ja suunnitteluun työvälineeksi. Ohjauksesta vastasi KT Päivi Kovanen ja kolmen kerran ohjausillat toteutettiin osaksi Joutsassa. Toivakan perhepäivähoidossa on myös tämän lisäksi opeteltu tekemään lapsen vasua/HOJKS yhdessä lapsen perheen ja terapeuttien kanssa.

Tämän lisäksi on käynnistynyt konsultaatiokäynnit perhepäivähoitokotiin, ryhmis Ankkuriin, Muksurantaan ja Sinilintuun. Näissä konsultaatioissa on pohdittu vanhempien tukemista, lasten havainnointia sekä keskusteltu lapsen kehitykseen liittyvistä asioista. Projektipäällikkö on ollut mukana järjestämässä asiakaspalaveria hoidon ja kuntoutuksen suunnittelemiseksi. Toivakassa on päivähoitoon laadittu ja otettu käyttöön yksilöllisen hoito- ja kuntoutussuunnitelman laatimista varten lomake (HOJKS/Vasu).

Uurainen ja Muurame

Uuraisten, Keuruun, Multian ja Petäjaveden kuntien päivähoidon työntekijöistä muodostui konsultatiivinen työnohjausryhmä hankkeen alussa syksyllä 2003. Tämä ensimmäinen työnohjausryhmä toimi vuoden verran. Tämä seudullinen ryhmä sai alkunsa samojen kuntien perhepäivähoidonohjaajien kokouksesta, jossa keskusteltiin sen hetkisistä henkilöstön tuen tarpeista ja hankkeeseen osallistumisesta. Uurainen liittyikin tästä ryhmästä saatujen kokemusten myötä hankkeeseen keväällä 2004. Petäjävesi ei varsinaisesti liittynyt hankkeeseen, mutta osallistui joihinkin hankkeen tapahtumiin.

Muuramen kunnan päivähoito liittyi hankkeeseen päivähoidon ja terapiatyöntekijöiden yhteistyöpäivän jälkeen. Virallinen päätös hankkeeseen liittymisestä tehtiin kuitenkin vasta syyskuussa 2004. Näiden kuntien liittyminen on koettu myönteisenä seudullisen yhteistyön kannalta, koska lisättäessä ja kehi-

tettäessä seudullista yhteistyötä on luontevaa hankkeenkin aikana etsiä yhteistyökumppaneita nimenomaan naapurikunnista eikä ainoastaan hankkeessa mukanaolevista kunnista. Muuramen kunnan kiertävä erityislastentarhanopettaja on osallistunut aktiivisesti Keski-Suomen kotojen ja yksin työtä tekevien eltojen työnohjaus- ja kollegiaaliseen vertaistukiryhmään alkaen joulukuusta 2004.

Uraisten kunnan päivähoiton työntekijöistä osallistui kahteen seudulliseen työnohjausryhmään yhteensä kuusi työntekijää. Muita päivähoiton eri tehtävissä toimijoita osallistui lisäksi useisiin hankkeen järjestämiin teemapäiviin ja erilaisiin koulutustilaisuuksiin. Kiertävien erityislastentarhanopettajien työnohjausryhmän käynnistymisen kipinä sai myös alkunsa Uraisilta.

Äänekoski

Äänekosken kaupungissa oli saman aikaan hankkeen kanssa sekä monenlaisia muutoksia erityispäivähoidon järjestämisen suhteen kuin valtavaa kasvua hoitopaikkojen tarpeessa. Hankkeen alkaessa Äänekoskella oli varsinaisia erityispäivähoidon resursseja yksi integroitu erityisryhmä ja siinä toimiva elto ja hankkeen päättyessä kolme integroitua ryhmää ja kaikissa eltot. Projektipäällikkö oli mukana niissä palavereissa, joissa keväällä 2004 suunniteltiin mallia ratkaista etenkin lisääntyntä erityisen tuen tarvetta.

Näiden suunnitelmien perusteella Äänekoskella aloitti syksyllä 2004 kaksi uutta määräraikaista integroitua erityisryhmää Konginkankaan ja Häränviidan päiväkodeissa. Näiden uusien ryhmien kanssa sovittiin toimintakauden mittaisesta konsultoivasta työstä. Projektipäällikkö tapasi molempia tiimejä noin kerran kuukaudessa ensimmäisen toimintavuoden aikana. Työskentelyn tavoitteena oli edesauttaa uuden toimintamuodon ja tiimityön käynnistymistä. Tapaamiset palvelivat sekä aikuisten tiimin toiminnan kehittämistä ja pysähtymistä tarkastelemaan omaa työtään että projektipäällikön mahdollisuutta konsultoida lapsiin liittyvissä asioissa.

Toinen laaja työkokonaisuus muodostui Karhunlähteen päiväkotiin, joka on kunnan suurin päivähoiton yksikkö ja joka laajeni hankeajana uudella Teken päiväkodilla, jossa toimii kaksi ryhmää. Hankeajana pyrittiin tukemaan henkilökuntaa konsultoimalla sekä luomalla mallia, kuinka järjestää tiimeille mahdollisuus keskustella lapsiryhmän asioista ja tehdä yhteisiä suunnitelmia lasten tukemiseksi. Syksyn 2004 ja syksyn 2005 aikana oli jokaisella päiväkodin tiimillä mahdollisuus kolme kertaa tavata projektipäällikköä. Tapaamiset muistuttivat jälleen siitä, kuinka tärkeää on eri tavoin järjestettynä mahdollistaa erilaisin rakentein pysähtyminen ja yhteisen työn tarkastelu ja suunnittelu.

Karhunlähteen päiväkoti osallistui myös VarTu –pilotointiin ja pedagogisia iltoja järjestettiin kolme. Illoissa edettiin päivittäisen arjen ja sen toimivuuden tarkastelusta siihen, mitä ovat varhaiskasvatuksen tukitoimet ja kuinka niitä toteutetaan tässä päiväkodissa. Muita päiväkoteja projektipäällikkö konsultoi

pyydettyä. Äänekoskella on melko paljon avustajia ja syksyllä 2004 järjestettiin avustajille ja heidän ryhmiensä henkilökunnille koulutusiltapäivä.

Äänekoskella järjestettiin yhteinen Ääneseudun (Äänekoski, Suolahti ja Sumiainen) yhteistyöpäivä lokakuussa 2004, jossa kartoitettiin eri yhteistyökumppaneiden osallisuutta lapsen asioihin niin lastensuojelun kuin lapsen kehityksellisen tuen näkökulmista. Iltapäivällä yliopettaja Asta Suomi koulutti henkilökuntaa verkostokokouksista. Toinen laajemmalle joukolle suunnattu tilaisuus oli syksyllä 2005 projektipäällikkö Liisa Heinämäen luento. Tilaisuudessa oli mukana Äänekosken, Suolahden, Karstulan ja Kivijärven päivähoiton henkilökuntaa. Viimeisen yhteisen illan aikaan oli jo päätetty tulevasta Äänekosken, Suolahden ja Sumiaisten kuntaliitoksesta, jota päivähoiton osalta toivottavasti yhteistilaisuudet tukivat.

Äänekosken päivähoiton hyvistä malleista on luettavissa lisää julkaisussa Kumppanuus ja moniasiantuntijuus nettisivuilla osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut.

4 PILOTTITOIMINTA HANKKEESSA

Verkostoituvaa erityispäivähoito-hankkeen tavoitteina oli henkilöstön osaamisen vahvistaminen, kuntien palvelujärjestelmien kehittäminen ja uusien toimintamallien kehittäminen sekä innostaminen oman toiminnan ja toimintatapojen tarkasteluun. Pilottoiminnalla pyrittiin mallintamaan ja kokeilemaan uutta siten että hyväksi havaittu, kokeiltu toiminta voisi laajentua myöhemmin myös toisiin kuntiin ja että piloteista saatuja malleja otettaisiin käyttöön lumipallon efektin tavoin rohkaistuneena muissakin hankunnissa. Hankkeen aikana ei kuitenkaan ennätetty levittämään pilottikokemuksia laajemmalti. Sosiaalialan kehittämishankkeen kaavailluissa kehittämisyksiköissä kuitenkin on yhtenä tavoitteena hyödyntää mahdollisimman laajalti projektien tuloksia juurruttamalla niitä käytäntöön. Hankkeen pilottoiminnasta on saatu hyvää palautetta, josta syystä jo käynnistynyttä toimintaa tulisi tukea ja ottaa rohkeasti käyttöön myös muissa kunnissa ja yksiköissä.

Verkostoituvaa erityispäivähoito-hankkeen pilotit olivat seuraavat:

1. Erityiskasvatuksen ja lapsen tuen kehittäminen koko työyhteisön haasteena
2. Päivähoidon ja lastensuojelutyön yhteistyön kehittäminen
3. Peruspalvelutiimityö varhaisessa puuttumisessa
4. Työpajatoiminta
5. Päiväkodin työyhteisön työnohjaus
6. Seudullinen konsultatiivinen työnohjaus/vertais-ryhmä
7. Ryhmäkonsultaatio-malli

4.1 Erityiskasvatuksen ja lapsen tuen kehittäminen koko työyhteisön haasteena

Päiväkotien lapsiryhmät on käytännössä organisoitu siten, että lapsen aloittaessa alle 3-vuotiaiden ryhmästä, taivaltaa hän läpi yhden tai kahden ryhmän ja muutamien aikuisten avulla koulutielle. Ainakin piha-alueilla kaikki lapset ovat kaikkien aikuisten valvonnan alla ja usein pienemmässä yksikössä kaikki talon lapset käyvät aikuisille tutuiksi. Ensiarvoisen tärkeää on päivähoidon sekä eri yksiköiden että saman päiväkodin sisällä siirtää sitä tietoa, jota lapsesta jo on ja samalla siirtää sitä taitoa ja osaamista, jota henkilökunta on oppinut ja omaksunut. Nämä ajatukset mielessä lähdettiin neljän lapsiryhmän päiväkodissa perustamaan erityiskasvatuksen kehittämistiimiä, johon tuli edustaja kaikista lapsiryhmien tiimeistä.

Työskentely käynnistyi tammikuussa 2004 ja kokoonnuimme koko kevään ajan kerran kuukaudessa. Kehittämistiimiin kuului neljä työntekijää, joista yksi oli päiväkodin johtaja. Esimiehen osallistuminen tällaisen tiimin työskentelyyn on tärkeä ainakin työn käynnistyessä. Yhdessä päädyimme sellaiseen työskentelymalliin, jossa jokainen tiimin jäsen toi vuorollaan ryhmään case -tapauksen eli kuvauksen jonkun lapsen tilanteesta ja tuen tarpeista. Näitä nimettömiä case -tapauksia tarkastelimme sekä kyseisen lapsen tukemisen kautta että sen kautta, mitä tuki esimerkiksi kielen kehitykselle tarvitsee toteutuakseen.

Huolen noustessa lapsen kehityksestä, on huolta usein vaikea purkaa pienempiin osasiin, vaan se ilmaistaan kokonaisvaltaisena huolen ”möykkynä”. Hyvinkin yksinkertaisella jäsenyyksellä huoli sai selvemmän muodon. Case -tapauksen myötä kuvattu lapsen tilanne kirjattiin yhdessä seuraavaan jäsenyykseen. Positiivisten asioiden ja huolen kirjaamisen jälkeen oli hyvä myös huomata, mitä oli jo tehty. Yhtä tärkeää on sopia siitä, mitä pitäisi tehdä ja mitä, miten ja kuka huolehtii tarvittavista teoista.

Positiiviset asiat	Huoli	Mitä on tehty?	Mitä pitäisi tehdä?	Mitä tehdään?
--------------------	-------	----------------	---------------------	---------------

Tätä jäsenyyttä apuna käyttäen tuen tarpeet saivat selvemmän muodon sekä tarvittavia toimenpiteitä sovittiin tehtäväksi arjessa. Tiimi antoi toinen toisilleen vinkkejä ja kokemuksia, kuinka erilaisista arjen tilanteista selvitä ja osaamista aidosti jaettiin työyhteisön sisällä.

Kehittämistiimi hyödynsi toinen toisiaan akuuteissa tilanteissa ja samalla pohdimme sitä, mitä koko työyhteisö voisi tehdä tukeakseen yksittäistä lasta. Tästä ”koko kylä kasvattaa” hengestä poiki saman tien sekä konkreetteja toimintatapoja että laajempaa pedagogista keskustelua. Konkreetteina toimenpiteinä päiväkodissa alettiin toteuttaa kahta pienryhmää, joihin osallistui lapsia useammasta lapsiryhmästä. Näillä pienryhmien perustamisella oli suora yhteys kehittämistiimin työhön ja havaintoon, että eri ryhmässä lapsilla on samantyyppisiä haasteita. Pienryhminä aloittivat tunnekerho ja kielellisen kehityksen kerho. Päiväkodin aikuisista valikoitui molemmille pienryhmille pysyvät vetäjät. Tässä yhteydessä on

syytä korostaa sitä, että on yhtä tärkeää toimia ryhmän vetäjänä kuin olla se, joka mahdollistaa omalla työpanoksellaan toiselle kollegalle ryhmän vetämisen.

Laajemman ja syvemmän sekä koko päiväkotiyhteisöä koskevan pedagogisen keskustelun avaajaksi keväällä 2004 jokainen lapsiryhmän tiimi teki SWOT –analyysin teemalla ”Erityistä tukea tarvitsevat lapset päiväkodissamme”. Analyysi antoi hyvän kuvan siitä, millaisia vahvuuksia päiväkodissa oli mutta myös kehittämisen tarpeita. Koko työyhteisön kehittämisillat toteutettiin vuonna 2005. Siihen mennessä oli myös saatu käyttöön projektipäällikkö Liisa Heinämäen Varhaista tukea lapselle kehittämisvalikko (kts. luku 2.8. VarTu-kehittämisvalikko) ja päiväkodissa innostuttiin myös hyödyntämään sitä kehittämistyössä. Ensimmäisessä koko työyhteisön VarTu -illassa käytiin läpi SWOT –aineisto ja VarTu –kehittämisvalikon kohta Päivähoidon päivittäisten tilanteiden arviointi ja työkäytänteiden arviointi. Toisessa illassa syvennyttiin tarkemmin tuen järjestämiseen VarTu –kehittämisvalikon teemalla Lapsen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen käyttäytymisen tukeminen.

Mitä pilotti voi antaa toisille?

Päiväkodissa on usein työntekijöille yksilövastuita, mutta tässä pilotissa kokeiltiin tiimiä vastuu- ja kehittämisyhtymänä. Tapaamiset kerran kuukaudessa sopivat hanketyöhön, jossa samalla konsultoimalla tuettiin henkilöstöä, mutta päivähoidon arjessa vastaava kehittämistiimi voisi kokoontua harvemmin. Oleellista on vastuuttaa yksilön sijasta tiimi. Tärkeää on kuitenkin tehdä suunnitelma kokoontumisista ja niiden sisällöistä ja tavoitteista sekä siitä, miten kehittämistiimin työ välittyy koko työyhteisöön. Kehittämistiimin työn sisältö voi olla tiedon ja osaamisen jakaminen jonkun kehityksen osa-alueen osalta tai keskittyminen erilaisiin muihin lasta tukeviin menetelmiin. Tässä pilotissa jatkotyöskentelynä päiväkodissa ryhdyttiin kartoittamaan erilaisia päivähoitoon soveltuvia arviointimalleja. Arvion siitä, mihin kehittämistiimin tulisi keskittyä, tekee kehittämistiimi tai koko työyhteisö.

Kehittämistiimi toimii myös tiedonsiirtäjänä, kun lapsi siirtyy ryhmästä toiseen. Yhteistyössä jakautuu sekä tietoa yksittäisestä lapsesta että osaamista tietystä kehityksen osa-alueesta. Heinämäen (2005) mukaan varhaisen tuen kannalta oleellista on, kuinka perusosaamista laajennetaan yhteisöissä. Valitettavan usein hankittu tieto jää hiljaiseksi tiedoksi eli uusi työntekijä hänelle uuden lapsen kanssa hankkii tiedon taas uudelleen oman yksikön voimavarojen jäädessä käyttämättä. Kehittämistiimi voi myös auttaa näkemään koko yhteisön, ympäristön ja lapsen koko päivän tärkeyden varhaisen tukemisen tekijöinä.

Erityiskasvatuksen ja lapsen tuen kehittäminen koko työyhteisön haasteena pilotin vastuuhenkilönä oli Leena Halttunen.

4.2 Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyön kehittäminen Jyväskylässä

Tässä pilotissa oli yhteistyökumppanina Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon – hanke ja sen toinen työntekijä Ansa Leinonen. Yhteistyön kehittämisen pilotteina toimivat Kangasvuoren ja Kotalammen päiväkodit ja niiden alueiden lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja perhetyöntekijät.

Vaikka päivähoito on lastensuojelun käytetympiä avohuollon tukitoimia, ovat yhteiset tavoitteet, sopimukset perheen, lapsen ja päivähoidon kesken käytännössä olleet usein heikosti tarkennettuja. Lastensuojelun tukitoimena suunnatun päivähoidon kohdalla on tehty kovin vähän täsmällistä yhteistyötä verrattuna sellaisiin tilanteisiin, joissa lapsen päivähoidon perusteena on joku muu erityinen tuen tarve. Tämä täsmennyksen tarve nousi esille keskusteluissa Jyväskylässä päivähoidon ja sosiaalityön välillä ja Kosken koordinoimat kehittämishankkeet löysivät tästä yhteisen työskentelyareenan.

Keskusteluissa päivähoidon, lastensuojelun ja perhetyöntekijöiden kanssa täsmennettiin yhteistyön pulmakohтия ja kehittämistarpeita. Pilottikohteissa työntekijät työskentelivät yhteisen asiakasperheen parissa ja projektityöntekijät antoivat oman työpanoksensa tukemalla työntekijöitä tässä työssä ja samalla aidon asiakastilanteen kautta oli luonteva lähestyä niin haasteita kuin todeta hyviä käytäntöjä. Kehittämispöcessin tuotoksena syntyi konkreetiksi työvälineeksi Yhteistyösuunnitelma –lomake ja malli yhteistyön käynnistämiseksi ja toteuttamiseksi. Kun päivähoitopaikka on lapselle myös lastensuojelun avohuollon tukitoimi, pyritään Yhteistyösuunnitelmalla sekä täsmentämään hoitosuhteeseen liittyviä sopimuksia ja etenkin konkretisoimaan sitä, millaisia odotuksia niin vanhemmilla kuin lastensuojelulla on suhteessa tukitoimeen. Työskentelymallilla pyritään avoimuuteen ja siihen, että kaikki osapuolet olisivat tietoisia päivähoitopaikan tehtävästä tukea lasta ja perhettä.

Palaute Yhteistyösuunnitelman käyttöönotosta pilottialueilla oli pelkästään myönteistä. Yhteinen keskustelu tuki kaikkia osapuolia ja tavoitteensa mukaisesti konkretisoi ja varmensi yhteistyötä. Se pelko, että lomake ja yhteistyö lisäisivät työmäärää, kääntyikin huomioksi, että sen ohella että työmäärä ei lisääntynyt, tietynlainen henkinen huoli lapsesta ja perheestä väheni: lapsi ja perhe oli yhteinen asiakas.

Pilottiyhteistyön lisäksi Yhteistyösuunnitelman käyttöönottoa juurrutettiin Jyväskylässä loppuvuoden 2004 ja syksyn 2005 aikana järjestämällä yhdeksän alueellista tilaisuutta, joissa oli mukana päivähoito, lastensuojelu ja perhetyö. Yhteistyösuunnitelma lomake on luettavissa osoitteessa [www.koske.jyu.fi / hankkeet / verkostoituva erityispäivähoito](http://www.koske.jyu.fi/hankkeet/verkostoituva_erityispäivähoito).

Lastensuojelun ja päivähoidon yhteistyön kehittäminen Jyväskylässä –pilotin vastuuhenkilönä oli projektipäällikkö Leena Halttunen.

4.3 Peruspalvelutiimityö varhaisessa puuttumisessa

Hankkeen tavoitteissa on ollut moniammatillisen yhteistyön lisääminen kunnissa – varsinkin siellä, missä päivähoitossa ei ole konsultoivia erityistyöntekijöitä kuten erityislastentarhanopettajia. Peruspalvelutiimejä on perustettu hankkeen aikana pilotteina Joutsan ja Toivakan kuntiin. Perusajatuksena on ollut lisätä yhteistyötä samojen lapsiperheiden kanssa työtä tekevien työntekijöiden ja toiminta-alueiden kanssa. Tavoitteelliseen ja säännöllisiin tapaamisiin perustuva yhteistyö on yksi kanava, jonka kautta on voitu vahvistaa ja yhdistää kunnassa olevaa asiantuntemusta jaetuksi asiantuntijuudeksi. Tällainen moniasiantuntijuus on nykyisissä haasteissa vääjäämätön suunta sosiaali- ja terveystalouden kehittämiseksi, koska työ on muuttunut kaikilla sektoreilla entistä haasteellisemmaksi eikä entisenlainen sektorikohtainen asiantuntijuus ja yksin toimiminen riitä. Moniasiantuntijuudella saavutetaan synergiaetua, jossa voidaan yhdistää vähäiset voimavarat kunnassa lapsiperheiden parhaaksi. Moniammatillisella yhteistyöllä voidaan myös vastata paremmin valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman esiin nostamaan kumppanuusperustaiseen yhteistyöhön. Peruspalvelutiimeissä on kauaskantoisena ajatuksena pyrkiä löytämään uudenlainen työote, joka tukisi myös kuntien lapsiperheitä saamaan tarvitsemiaan palveluita juuri oikeaan aikaan. Tästä osoituksena on muun muassa Toivakan lasten hyvinvointiryhmässä toimintamalli, jossa sosiaalityöntekijä osallistuu vaikeavammaisen lapsen ja perheen kanssa pidettävään varhaiskasvatussuunnitelma- tai HOJKS-palaveriin.

Näistä molemmista peruspalvelutiimeistä on yksityiskohtaiset prosessikuvaukset Kumppanuus ja moniasiantuntijuus -julkaisun loppupuolella. Tämä julkaisu on luettavissa ja tulostettavissa osoitteessa http://www.koske.jyu.fi/hankkeet/verkostoituva_erityispäivähoito tai tilattavissa Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta.

Molemmissa kunnissa oli peruspalvelutiimien käynnistymisvaiheissa keskeisimpiä lasten ja perheiden kanssa työskentelevien yhteisiä huolen aiheita vanhemmuuden tukeminen, huolen puheeksi ottaminen ja varhainen puuttuminen. Lisäksi koettiin tarpeelliseksi luoda ja täsmentää yhteistyön toimintamalleja ja tiedonkulkua, silloin kun lapsi ja hänen perheensä on asiakkaana neuvolassa, päivähoitossa tai siirtymässä esikouluun tai esikoulusta kouluun.

Peruspalvelutiimeille asetettuja keskeisiä sisällöllisiä tavoitteita olivat muun muassa:

- Yhteiset lapset ja perheet – sektorikohtaisesta työstä uudenlaiseen työotteeseen
- Vähäiset voimavarat yhteen
- Päällekkäisen työn välttäminen ja olemassa olevan tiedon kokoaminen lapsen ja perheen parhaaksi
- Pyrkimys tavoitteelliseen ja säännölliseen yhteistyöhön
- Päivähoito, sosiaalityö, perusterveydenhoito ja koulutoimi tutummaksi keskenään

- 1 x / kk saman pöydän ääreen
- Toiminnan perustana eri sektoreiden näkemykset todetuista tarpeista, joita olivat vanhemmuuden tukeminen, tiedonkulku siirtymätilanteissa, huolen puheeksi ottaminen ja varhainen puuttuminen
- Toimintasuunnitelma vuodeksi painopistealueineen

Peruspalvelutiimien kehittämistyön tuloksena on syntynyt

- Prosessinomaisia toimintamalleja siirtymävaiheiden tiedonkulkuun
- Laajennettu ja syvennetty yhteistyö perheen, päivähoidon ja neuvolan yhteistyö-malli
- 3-vuotisneuvolakäynnin yhteydessä (lomakkeet kotiin ja päivähoitoon toimitettavaksi neuvolaan)
- Lastensuojelun, päivähoidon ja terveydenhoidon sekä koulun yhteistyön toimintamalli ennaltaehkäisevään lasten suojelutyöhön, varhaiseen puuttumiseen ja toimenpiteisiin puuttumistilanteissa
- Lastensuojelua vaativan tilanteen tunnistaminen (lomake)
- Huolen vyöhykkeistö -lomake otettu käyttöön: yhteistyökeskusteluissa syvennetty yhteisymmärrystä ja yhteistä käsitystä huoleen liittyviin asioissa
- Kts. tarkemmin raportit ja lomake-mallit Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen nettisivuilla www.koske.jyu.fi / hankkeet

4.4 Työpajatoiminta

Työpajatoiminnalla Verkostoituva erityis päivähoito-hankkeessa tarkoitetaan erityis päivähoidon, erityisopetuksen ja -palvelujen yksiköissä järjestettyjä pienimuotoisia koulutus- ja konsultaatiotilaisuuksia.

Työpajoja on järjestetty koko hankkeen ajan noin kerran kuussa. Työpajoja on ollut mm. Jyväskylän kaupungin päivähoidon integroiduissa erityisryhmissä ja Jyväskylässä olevissa valtion erityiskouluissa. Lisäksi on tutustuttu suolahtelaisen Alkulan päiväkodin yhteydessä olevaan erityisopetukseen, Jyväskylän maalaiskunnan Vaajakosken päiväkodin kielikylpyryhmän toimintaan ja maahanmuuttajalasten ja heidän perheidensä kanssa työskentely-malliin. Myös kiertävä erityislastentarhanopettaja Taru Kivijärvi on perehdyttänyt päiväkodin lapsiryhmätoiminnan organisointiin pienryhmätoiminnan periaatteella.

Työpajoissa on tutustuttu toimintatapoihin, pedagogiikkaan, opetusmenetelmiin ja materiaaleihin. Jokaisessa työpajassa on ollut mahdollisuus myös keskusteluun, kysymyksiin, konsultaatioon ja kokemusten vaihtamiseen. Työpajatoiminnan tavoitteina on lisäksi ollut

- Nostaa eri yksiköissä tehtyä hyvää työtä esiin - hyvät käytännöt tutuiksi
- Osaamisen jakaminen; uutta tietoa ko. erityisalueista, pedagogiikasta, menetelmistä, materiaaleista
- Kokemusten vaihtaminen ja vertaistuki
- Pohja maakunnalliselle konsultaatiojärjestelmän luomiselle
- Erityispäivähoidon ja -palvelujen yksikköjen sekä erityiskoulujen ja luokkien erityisasiantuntijuuden osaamisen näkyväksi tekeminen; erityispäivähoidon resurssiyksikkö-toiminnan vakiinnuttaminen tulevaisuudessa?

Työpajatoiminta on yksi suosituimmista hankkeissa toteutetuista toiminnoista. Työpajoihin osallistujat ovat kokeneet saavansa tukea omaan työhönsä ja tässä erityisesti on arvostettu kokeneiden ammattihmisten, kollegojen kokemukseen perustuvaa ohjaamista. Tärkeäksi on koettu myöskin keskustelu ja kokemusten vaihtaminen samassa työtilanteessa olevien kanssa. Työpajoissa on mahdollistettu myös niin sanotun hiljaisen tiedon esiin nouseminen, joka auttaa ja tukee päivähoidon työntekijöitä.

Työpajatoiminta on yksi hankkeen tuotoksista, joiden toivotaan jatkuvan hankkeen päätyemisestä huolimatta. Vuodelle 2006 on laadittu toimintakalenteri, jossa työpajat toimivat lähinnä itseohjautuvasti (kts. tapahtumakalenteri www.koske.jyu.fi/). Työpajoja tullaan järjestämään Halssilan, Nisulan, Huhtarinteen, Vaajakosken ja Alkulan päiväkodeissa. Lisäksi Jyväskylän kaupungin päivähoidon kiertävä erityislastentarhanopettaja Taru Kivijärvi on lupautunut kertomaan päiväkotitoiminnan pienryhmätoiminnasta syyskuussa 2006. Työpajoista vuodelle 2006 on tiedotettu kaikille hankekuntien yhdyshenkilöille hankkeen päättyessä. Itseohjautuvuuden periaatteena on, että päiväkodit ottavat itse vastaan ilmoittautumiset ja hoitavat järjestelyt. Työpajat ovat myös Kosken kotisivuilla tapahtumakalenterissa.

Hankkeen aikana esiin nostetulla työpajatoiminnalla on perustaa jo menneiltä vuosilta. Jyväskylän kaupungin integroitujen erityisryhmien toiminta on ollut tuttua jo aikaisemmin maakunnassa. Muista kunnista on otettu yhteyttä konsultaatiomielessä sekä puhelimitse että tutustumiskäynteinä. Jatkuvan toiminnan periaatteesta sopimisella voidaan tällaisia vierailuja keskittää ryhmien toiminnalle suotuisaan ajankohtaan vuodesta. Integroitujen ryhmien henkilöstö on kokenut kollegoiden ohjaamisen ja pienimuotoiset vierailut mielekkäinä ja omaa työtä motivoivana toimintana. Työpajatoiminta ei kuitenkaan ilman erillisiä resursseja voi korvata muuta vakituista konsultaatiotoimintaa, jota tulisi kehittää niissä kunnissa, joissa ei ole erityistyöntekijöitä. Työpajatoiminnan yhtenä perusajatuksena on kuitenkin tarjota sellaista erityisasiantuntemusta, jota ei ole muualta Keski-Suomesta saatavana lainkaan. Tällaista osaamista on edellä mainituissa erityiskasvatuksen yksiköissä. Toiminta on mahdollistunut myös Jyväskylän päivähoidon johdon ja kehittämissyksikön myötämielisyyden vuoksi. Myös Keski-Suomen sosiaalialan

osaamiskeskus on toiveikas ja kannustava hankkeessa käynnistyneen toiminnan juurtumiselle. Työpaja-toiminnasta tiedotetaan Kosken nettisivuilla.

Työpajatoiminnan vastuu jakautui molemmille projektipäälliköille.

4.5 Päiväkodin työyhteisön työnohjaus

Kahden päiväkodin yhdistyminen tarkoittaa isoa muutosta, jossa on kysymys kahden toiminta- ja kasvatuskulttuurin yhdistymistä ja uusiutumisesta. Haasteena on yhteisten kasvatus- ja toimintalinjojen etsiminen koko henkilöstön yhteisen prosessin kautta.

Erityispäivähoidon kehittämisessä voidaan todeta *hyvän päivähoidon vastaavan myös erityispäivähoidon tarpeisiin*. Kasvatus- ja oppimisyhteisö on systeeminen kokonaisuus (Naukkarinen 2003), jossa monet tekijät vaikuttavat siihen kuinka lapsen ja perheen yksilöllinen kohtaaminen onnistuu. Päivähoidon laatua voidaan tarkastella päivähoiton sekä palveluprosessin että lapsen yksilöllisyyden huomioimisen näkökulmasta. Päivähoitopaikan uskomukset ja käytänteet vaikuttavat siihen, miten lapsen yksilölliset tarpeet huomioidaan päivähoitopaikassa. mukaan kasvatusyhteisössä toiminta- ja kasvatuskulttuuri vaikuttaa siihen, kuinka lapsen yksilöllisyys huomioidaan yhteisössä (Naukkarinen 2003).

Henkilöiden vaihtuessa kasvatusyhteisön tiimit joutuvat rakentumaan aina uudelleen ja uudelleen. Tiimien yhteistyö muotoutuu vaiheittain tutustumisen, yhteistyösopimusten ja uusien yhteistyösopimusten kautta. Kyseessä on aina prosessi, jossa on mukana koko tiimi ja – tässä työnohjaustilanteessa koko kasvatus- ja työyhteisö.

Miksi tiimityö on tärkeä myös kasvatustyössä? Tiimityön sujuminen joutuu koetukselle varsinkin vaikeissa asiakastilanteissa. Vaikeissa asiakastilanteissa kaikkien ammatti-ihmisten tieto ja taito tulisi olla kokonaan käytettävissä lapsen ja perheen parhaaksi. Jos tiimeillä ei ole yhtenäisiä linjauksia ja yhdessä sovittuja käytänteitä, vaikeissa asiakastilanteissa ristiriidat saattavat lisääntyä ja asiakkaan auttaminen kärsii. Asiakkaat saattavat vetää työntekijöitä ristiriitaisessa tilanteessa eri suuntiin, jolloin toiminnan suuntaaminen asiakkaan auttamiseen saattaa olla vaikeaa.

Tiimityön muotoutumiseen ja yhteiseen prosessointiin tarvitaan aikaa ja saman pöydän ääressä istumista, jotta voitaisiin luoda ja löytää yhteiset linjaukset ja arvopohja työlle. Hankkeessa mukana oleva kahden kasvatusyhteisön työnohjaus oli vuoden pituinen prosessi vuosina 2004-2005. Työskentelyprosessi koostui valmistautumisesta, työskentelystä ja loppuarvioinnista. Lisäksi prosessin päättyessä työnohjaaja keskusteli jokaisen osallistujan kanssa kahden kesken arvioiden osallistujan kanssa yhteistä prosessia ja osallistujan kokemusta mukanaolosta. Valmistautumisvaiheessa jokainen osallistuja kirjoitti työnohjaajalle kirjeen omista ajatuksistaan muutostilanteessa. Lisäksi tässä kirjeessä muisteltiin tulevai-

suutta eläytyen työtä ja omaa kokemusta vuoden kuluttua päiväkotien yhdistymisestä (kesää 2005). Osa valmistautumista oli myös päiväkotitoiminnan arviointi Päivi Pihlajan esittelemän kontekstianalyysilomaketta apuna käyttäen (Pihlaja 2001).

Työnohjausprosessissa käytettiin keskustelun lisäksi toiminnallisia menetelmiä. Tällaisia olivat esimerkiksi eläytyminen omien elämänkaari- ja oppimispolkujen tarkasteluun, omien roolien tarkastelu puukartaston avulla, tiedonkulkua, kuvat voimaannuttamisen välineinä ja keskustelujen avajina sekä yhteisön tilan tarkastelua SWOT-menetelmällä. Ammatillisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi ja itsetuntemuksen lisäämiseksi tarkasteltiin omia persoonallisuuden piirteitä ja reagoititapoja.

Lisäksi tarkasteltiin yhteistä johtajuutta, johtajan monia rooleja, palaverikäytänteitä, ryhmien toiminnan ja yhteistyön organisointia. Ajan hallinta ja työn organisointi koettiin vaikeaksi aika ajoin ja niistä aiheutunutta kuormitusta tarkasteltiin usein vuoden aikana työnohjausryhmässä. Prosessin päättyessä osallistujat arvioivat ja kuvasivat vuoden pituista tiimien ja työyhteisön toimintaa aikajana –piirroksena. Parityöskentelyssä nostettiin esiin vuoden varrelta kokemuksia ala- ja ylämäistä. Työskentelyä päättyessä suuntauduttiin mielikuvissa jälleen tulevaisuuteen.

Työyhteisön työnohjaus –pilottina nosti esiin yhteisöjen tarpeet yhteisöjen kehittämiseen muutostilanteissa. Muutoksiin tarvitaan aikaa, yhteistä halua ja tahtoa lähteä etsimään kasvatusyhteisön punaista lankaa. Kasvatusyhteisön toimivuus vaatii myös yhteistyön rakenteita ja yhteistyön toteutumisen organisointia. Kahden työyhteisön työnohjausprosessissa keskeisimpinä puheenaiheina olivat yhteistyöhön ja työn organisoitumiseen liittyvät ajankohtaiset asiat. Prosessin alussa tehtyä kasvatusyhteisön arviointia kontekstianalyysilomakkeella ei keritty ottamaan yhteiseen tarkasteluun tämän työnohjausprosessin aikana.

4.6 Seudullinen konsultatiivinen työnohjaus- ja vertaistukiryhmä

Seudullisen yhteistyön kehittäminen oli yksi keskeisistä tavoitteista Verkostoituvaa erityispäivähoito-hankkeessa. Hankkeen käynnistyessä syksyllä 2003 alettiin seudullista ajattelua tuoda esiin yhä enemmän myös päivähoito- ja palveluiden ja yhteistyön kehittämiseen Keski-Suomessakin. Sekä jo aiemmin mainituissa ERIKA- ja Verkostoituvat erityispalvelut –hankkeissa on tarkasteltu kuntien välistä yhteistyötä seudullisen yhteistyön näkökulmista. Syksyllä 2003 oli jo pienehköjen alle 20.000 asukkaan kuntien erityispalveluiden kehittämisessä nähty suunnan olevan kuntien keskinäisen yhteistyön lisääminen. Keuruu-Multia seutukunnassa Multia, Keuruu, Petäjävesi ja Uurainen ovat tehneet pitkään keskenään yhteistyötä yli kuntarajojen. Tällainen yhteistyö oli jo vakiintunut muun muassa perhepäivähoidon ohjaajien säännöllisiin tapaamisiin. Myös seutukunnalla oli yhteisesti prosessoitu valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaista kuntakohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa, joka valmistuikin syksyllä 2004.

Seudullinen päivähoidon työntekijöiden konsultatiivinen työnohjaustoiminta käynnistyi näiden neljän kunnan perhepäivähoidon ohjaajien toivomuksesta syksyllä 2003. Perhepäivähoidon ohjaajat tekivät alueillaan kyselyn halukkuudesta osallistua seudulliseen päivähoidon työntekijöiden ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään ilmoittautui 13 työntekijää. Vakituisesti ryhmässä kävi kuitenkin keskimäärin kahdeksan työntekijää. Ryhmä kokoontui vuoden verran eli lokakuusta 2003 kesäkuuhun 2004. Ryhmästä saatujen hyvien kokemusten vuoksi toinen ryhmä käynnistyi seuraavana syksynä 2004 ja jatkui marraskuuhun 2005 saakka. Työnohjausryhmään osallistujista suurin osa oli omassa kodissaan työtä tekeviä perhepäivähoitajia, ryhmiksessä työskenteleviä hoitajia tai päiväkodin työntekijöitä.

Näiden seudullisten ryhmien tavoitteina oli

- lasten ja perheiden kanssa tehtävään työhön liittyvät erityiskasvatuksen ajankohtaiset asiat
- päivähoidon työntekijän ammatillisuus
- yhteistyökysymykset
- työnohjaajan ja ryhmäläisten jaetun asiantuntijuuden kautta ratkaisujen etsiminen yhdessä
- ryhmän sosioemotionaalinen tuki yksin työtä tekeville ammatillisille ja vahvistuminen päivähoidon työntekijänä
- uusin tietous ja menetelmällinen tietous
- kokemusten vaihtaminen haastavissa tilanteissa

Toimintamenetelminä ryhmässä oli keskustelu, tehtävät, lomakkeistot yksilö, pari ja ryhmätyönä. Esimerkkeinä ryhmässä käsitellyistä asioista ovat muun muassa Varsu-lomakkeiston käytäntöön vieminen ja käyttö perhepäivähoidossa, PCS-kuvien käyttö perhepäivähoidossa, pehmeän laskun merkitys lapsen turvalliselle liittymiselle, vuorovaikutus lapsen ja perheen kanssa ja varhaisen vuorovaikutuksen merkitys. Ryhmässä jaettiin lisäksi huolia, arvioitiin yhdessä huolitilanteita ja etsittiin ratkaisuja työntekijän tueksi.

Seudullisen konsultatiivisen työnohjausryhmän perustamisella lähdettiin etsimään uusia foorumeita päivähoidon työntekijöiden vuorovaikutukselle ja tukimuodoiksi. Seudullinen konsultatiivinen työnohjausryhmä on esimerkki pyrkimyksestä vahvaan sitoutumiseen ja verkostoitumiseen, jossa voidaan jakaa kokemuksia, asiantuntijuutta, tietoa ja kertoa kollegoille toimintatavoista ja menetelmistä (vrt. Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2004, 175-180).

Palautteiden mukaan osallistujat pitivät tällaista työnohjausta ja vertaistoimintaa erittäin tärkeänä ja olisivat halunneet jatkaa edelleen määräaikaisuussopimuksen päätyttyä. Johtopäätöksenä voisi sanoa,

että tällaisia vahvaa sidoksista toimintaa ja verkostoitumista tarvittaisiin enemmän. Kiireisessä päivähoitotyössä tarvitaan rauhasa puhumista ja pysähtymistä, katsomista taaksepäin kokemuksiin ja suuntautumista tulevaan toisilta oppien – peilaamista toisten samanlaista työtä tekevien kanssa.

Seudullisen konsultatiivisen työnohjausryhmän vastuuhenkilönä toimi projektipäällikkö Paula Korkalainen.

4.7 Ryhmäkonsultaatio-malli

Ryhmäkonsultaation tavoitteena oli tukea, neuvoa ja vastata osallistujien kysymyksiin ja ajankohtaisiin ongelmiin tietyn aihealueen tiimoilta. Ryhmäkonsultaatiolla on juuret 2004 päättyneessä monivuotisessa Harava-hankkeessa. Tällöin sairaanhoitopiirin työntekijöitä kokoontui yhteen psykiatriin konsultaatioon Korkoa korolle-nimisen menetelmän äärelle. Tästä menetelmästä on saatavissa lisätietoa Eila Kihlmanin Harava-hankkeen loppuraportista ja Leena Kurran eKonsultaatio-hankkeen loppuraportissa Kysyvä ei tieltä eksy.

Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen ryhmäkonsultaatio toteutettiin Haukarannan koulun ohjaus- ja neuvontapalveluiden työntekijöiden johdolla. Menetelmää kokeiltiin kaksi kertaa syksyllä 2004 ja syksyllä 2005. Haukarannan koulun neuvonta- ja ohjauspalveluiden työntekijöillä on erityisasiantuntemusta autismikirjoon kuuluvista ongelmista ja kielen kehityksen häiriöistä.

Ryhmäkonsultaatioon tulevat työntekijät valmistautuivat tilaisuuteen laatimalla omaan työhönsä liittyviä kysymyksiä. Tavoitteena oli käsitellä nimenomaan ensin valmistellut kysymykset ja keskustella yhdessä näiden pohjalta. Kysymykset käsittelivät lähinnä kuinka toimia ja toteuttaa ohjausta autististen ja kielihäiriöisen lapsen kanssa. Tilaisuuksissa kysyttiin esimerkiksi PCS-kuvien merkityksestä lapsen kielen kehitystä tukemassa, niiden käytön aloittamisesta, erilaisista tavoista käyttää niitä. Tilaisuudessa pohdittiin myös päiväkotiryhmätoiminnan reunaehtoja vs. kahdenkeskeisten tuokioiden määrää, mihin voimavarat riittävät ja miten työ olisi organisoitava, jotta voitaisiin vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja vastata koko lapsiryhmän toiminnasta. Lisäksi pohdittiin aikaan, paikkaan ja tilaan liittyvästä strukturoinnin tukea antavasta vaikutuksesta.

Ryhmäkonsultaatiotilaisuus aloitettiin alustuksella, johon oli koottu etukäteiskeskusteluissa ilmaantunutta, ajankohtaista kaikkia osallistujia hyödyntävää asiaa. Koulun ohjauspalveluiden asiantuntijat toimivat tilaisuuksissa vetäjinä ja vastaajina. Ryhmäkonsultaatiotilaisuudessa voitiin tutustua myös autististen ja kielihäiriöisten lasten opetuksessa käytettäviin materiaaleihin ja kirjallisuuteen.

Ryhmäkonsultaatiokokeilusta saatu palaute oli erittäin myönteistä. Osallistujat olivat aikarajan puitteissa saaneet vastauksia kysymyksiinsä ja neuvoja ja ohjeita työhönsä tuen tarpeessa olevien lasten kanssa. Tarvetta tällaiseen erityisasiantuntijoiden konsultaatioon on ja tämän tyyppistä toimintaa odote-

taan lisää. Hankkeen aikana konsultaation kustannettiin hankkeen budjetista. Haukkarannan koulun neuvonta- ja ohjauspalvelut ovat kiinnostuneet myös järjestämään vastaavanlaisia tilaisuuksia päivähoiton työntekijöille, mutta järjestämisen koordinointi tulisi tapahtua osallistujien taholta. Nythän sen teki hankkeen projektipäällikkö. Ryhmäkonsultaatiotoiminta voisi olla yksi tuki- ja konsultaatiomuoto kaa- vailtua maakunnallista varhaiskasvatuksen kehittämissyksikköä. Pysyvässä toiminnassa kustannukset voitaisiin tasata osallistujien kesken. Tavoitteena voisi olla pysyvä, säännöllinen toiminta, jota koordinoitaisiin kehittämissyksikön taholta.

Ryhmäkonsultaatioiden vastuuhenkilönä toimi projektipäällikkö Paula Korkalainen.

5. HANKKEEN ARVIOINTI

5.1. Palautetta kunnista 2005

Syksyllä 2005 tehtiin hankekunnille kysely, jossa hankkeen yhdyshenkilöitä pyydettiin arvioimaan hankkeen vaikuttavuutta päivähoitossa ja kunnassa muilla toimialoilla. Tämän kyselyn pohjalta voidaan todeta seuraavaa:

Hankkeen näkyminen suoraan päivähoitossa

Kysyttäessä hankkeen näkyvyyttä päivähoitossa kaikkein eniten palautteissa mainittiin tiedon lisääntyminen. Konsultaatio ja työohjaus ovat lisänneet tietoa ja tukeneet työssä jaksamisessa. Työntekijä ja päiväkotikohtainen konsultaatio on mahdollistanut tuen ajankohtaisiin lasta ja lapsiryhmän toimintaa koskeviin kysymyksiin. Monet kommentit palautteissa kuvasivat sitä, kuinka saatu tieto tai uusi malli oli kyetty ottamaan heti käyttöön. Samoin useissa vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että koulutusten, työnohjausten ja konsultaatioiden myötä kasvanut ammatillisuus ja osaaminen näkyivät arjen työssä niin yhteistyössä vanhempien kanssa kuin arjen vaikutusten huomioimisena lapsen kasvuun. Hankkeen aikana on myös vahvistunut kollegiaalinen tukeminen ja keskinäinen yhteistyö muun muassa koulutuspalautteiden ja uusimman tiedon välittämisen kautta työyksiköissä.

Hankkeen toiminnan näkyvyys kunnan muilla toimialoilla

Muilla toimialoilla hanke oli näkynyt yhteistyön tiivistymisenä. Moniammatillisen yhteistyön tehostamisen konkreetteina työvälineinä oli joissain kunnissa luotu erilaisia toimintamalleja ja sopimuksia yhteistyön tueksi. Moniammatillisen työotteen kerrottiin vahvistuneen hankkeen aikana. Joissakin kunnissa

hankkeeseen osallistuttiin pääasiassa päiväkotien kautta. Viranomaisyhteistyön tiivistämisen lisäksi sosi-
aali- ja terveyslautakuntia oli pyritty informoimaan hankkeesta.

Mahdollisia välillisiä vaikutuksia päivähoitoon

Päivähoidon ja erityispäivähoidon arvostus ja tärkeys olivat hankkeen myötä olleet kunnissa esillä. Päi-
vähoito oli saanut esimerkiksi myönteistä palautetta johdonmukaisesta koulutussuunnitelmastaan. Kun-
nan toimijoiden ohella myös vanhemmat olivat paremmin ymmärtäneet varhaisen puuttumisen tärkey-
den. Erilaiset verkostot niin kunnan sisällä kuin kuntien välillä koettiin tärkeiksi. Näiden verkostojen
kautta oli tarkasteltu omia toimintatapoja huomaten niiden vahvuudet ja kehittämistarpeet. Hankkeen
aikana on koettu näkökulmien laajentuneen, on rohkaistuttu ottamaan uusia toimintatapoja kokeiluun ja
käyttöön. Kuntien välisen yhteistyön todettiin tiivistyneen ja sen myötä on saatu uutta tietoa omaan
toimintaan.

Hankkeen kolme myönteisintä asiaa

Palautteissa nostetaan kaksi asiaa vahvasti esille hankkeen myönteisinä kokemuksina: koulutus / uusi
tieto ja yhteistyö / verkostoituminen. Lähes kaikkien kuntien vastauksissa ovat mainittuina nämä mo-
lemmat. Uuden tiedon saannin keinoina ovat koulutus, konsultaatio tai työnohjaus. Palautteissa maini-
taan usein, kuinka uusi tieto ja saatu koulutus on voitu heti hyödyntää arjessa ja pelko *erityisyyttä* kohtaan
on vähentynyt. Hankkeen on koettu tukeneen erityispäivähoidon kehittämistä uusien näkökulmien saa-
misessa myös siellä, missä erityispäivähoitoa on jo kehitetty pitkälle. Osaamisen lisääntymisen on koettu
edistävän työssä jaksamista. Yhteistyö ja verkottuminen ovat lisääntyneet joko kunnan sisällä ja muiden
kuntien kanssa, jonka koetaan olevan pohjana mahdolliselle myöhemmälle kuntayhteistyölle palveluiden
järjestämisessä.

Hankkeen lasten ja perheiden hyvinvointia edistävä merkitys

Vastauksista välittyi tunne, että vanhempien osuus yhteistyössä on vahvistunut ja työntekijöiden rooli
nostaa esille huolensa ja aloittaa tarvittavat tukitoimet olivat selkeytyneet. Vanhempien kanssa on
enemmän viritetty keskustelua ja sitä kautta vanhemmat ovat aktivoituneet kyselymään ja keskustelee-
maan. Kasvatuskumppanuuden ja perheiden aseman koettiin vahvistuneen. Toiveena on, että hankkees-
ta saadun annin kautta lapset ja perheet tulevat paremmin huomioiduksi omista lähtökohdistaan ja tar-
peistaan. Toisaalta voitiin myös todeta, että suoranaisia vaikutuksia lasten ja perheiden hyvinvointiin on
vaikea mitata.

Kuntia parhaiten palvelleet toimintamuodot

Vastauksiin oli listattu melkeinpä kaikki hankkeen toimintamuodot, mutta selkeästi oli nähtävissä, että eri kunnille erilaiset toimintamuodot olivat sopineet toista paremmin. Koulutuksia on pidetty laadukaina. Työpajat, konsultaatio ja työnohjaus mainittiin usein. Nämä toimintatavat olivat suoraa kontaktia toimijoiden kanssa ja välillä. Myös projektipäälliköiden osallistuminen arjen toimintaan on koettu hyväksi. Kunnan omaa kehittämistä on tukenut myös mahdollisuus tutustua erilaisiin tapoihin ja malleihin järjestää palveluita.

Mahdollisia hankaluuksia

Hankaluuksia oli mainittu vähän. Joissain kunnissa oli ollut resurssipulana se, että sijaisia ei ollut saatavilla ja se oli rajoittanut osallistumista. Joihinkin tilaisuuksiin olisi haluttu lähettää isompi joukko, mutta se kilpistyi sijaispulaan. Useiden hankkeiden samanaikaisuus ja päällekkäisyys on estänyt aika ajoin osallistumista ja asettanut voimavarat ja resurssit koetukselle. Oman kuntakohtaisen kehittämistyön kerrottiin myös sokaisseen siten että ei osattu hyödyntää esimerkiksi projektipäälliköiden suoraa toimintaa kentälle. Kuntaosuuksien laskeminen oli tuottanut lisää muistamista ja koontiin kulunut työaika kaiken kiireen keskellä. Tähän toivottiin yksinkertaisempaa toimintatapaa.

Mitä muuta hankkeesta haluttiin kertoa?

”Hyvä kun on saatu olla mukana ja voitu olla myös antavana osapuolena!”

”Erityisyys ei olekaan niin erityistä!”

5.2 Lomakekyselyiden 2004 ja 2005 koontia

Hankkeen aikana on tehty kaksi lomakekyselyä syksyllä 2004 ja syksyllä 2005. Ensimmäisen kyselyssä vastaajia oli 87 (N=87). Yhteenvetona tästä ensimmäisestä voidaan sanoa, että kaikki hankkeen tilaisuudet oli koettu tarpeellisiksi ja niille toivottiin jatkuvuutta. Tällaisia olivat erityisesti työpajat, työnohjaus ja projektipäälliköiden jalkautuminen kuntiin. Lisäksi pitkiä koulutuksia (NMI:n ja JAMK:n) koskevissa palautteissa toivottiin niiden uusimista siten että kaikki päivähoiton työntekijät voisivat vuorotellen osallistua tällaiseen täydennyskoulutukseen ja tietojen päivittämiseen määrääjain. Koulutusta toivottiin edelleenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä kohtaamiseen ja moninaistuvan ja haasteellisemmaksi muuttuneen päivähoitotyön ja lasten kanssa tehtävän työn ja toiminnan organisointiin. Vastaajien mukaan moniammatillinen yhteistyö oli lisääntynyt kaikilla tasoilla kunnassa – omassa yksikössä ja terveydenhoidon työntekijöiden kanssa. Hankkeen uskottiin edistäneen myös lasten ja perheiden hyvinvointia ja palveluiden kehittymistä. Tämän kyselyn moniammatillisen yhteistyön osuutta

on esitelty tarkemmin hankkeen toisessa julkaisussa Kumppanuus ja moniasiantuntijuus ja se on luettavissa osoitteessa www.koske.jyu.fi/julkaisut.

Moniammatillisen yhteistyön kehittämisen yhteenvedoa toisen kyselyn pohjalta. Kyselyssä syksyllä 2005 hankkeeseen osallistuneet (N=47) arvioivat moniammatillisen yhteistyön lisääntyneen päivähoidon tiimissä, päivähoidon yksiköissä ja päivähoitoyksikköjen välillä. Tätä oli tapahtunut joidenkin mielestä erittäin paljon. Yhteistyö päivähoidon erityistyöntekijöiden kanssa oli lisääntynyt 20 vastaajan mielestä. Minkäänlaista muutosta ei kuitenkaan tässä ollut tapahtunut 13 vastaajan mielestä. Muutosta ei ollut tapahtunut myöskään päivähoidon ja sosiaalijohdon keskinäisessä yhteistyössä. 13 vastaajaa oli kuitenkin kokenut yhteistyön tällä sektorilla lisääntyneen. Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sitä vastoin oli lisääntynyt 15 vastaajan mielestä. Vastaajissa on useita työntekijöitä, jotka ovat itsekin osallistuneet em. perustetuissa peruspalvelutiimeissä moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen.

Yhteistyön neuvolan terveydenhoitajan kanssa koettiin lisääntyneen joissakin kunnissa selvästi jo edellisessä kyselyssä. Toisessa kyselyssä 23 vastaajaa koki yhteistyön lisääntyneen jonkin verran tai melko paljon. Tässä vastaajina on paljon samoja henkilöitä kuin edellisessäkin kyselyssä. Sen sijaan terveyskeskuspsykologin kanssa yhteistyön ei voitua sanoa lisääntyneen kovinkaan merkittävästi. Ainoastaan 12 vastaajaa oli kokenut tämän yhteistyön lisääntyneen. Muutama vastaaja koki myös yhteistyön koulun henkilöstön kanssa lisääntyneen. Tässä kuitenkin 23 totesi, ettei minkäänlaista muutosta ollut tapahtunut.

Osaamisvaatimusten yhteenvedoa. Kyselyssä 2005 oli pyydetty arvioimaan työssä tarvittavia osaamisvaatimuksia. Kun tarkastellaan ”erittäin tärkeiksi” arvioituja työvaatimuksia, tärkeimpänä osaamisalueena näyttäytyy ”kyky vuorovaikutukseen lasten kanssa ja herkkyyys ymmärtää lapsen tarpeet”. Yli 70% kyselyyn vastaajista oli arvioinut tämän erittäin tärkeäksi osaamisalueeksi. Yli 60 prosenttia vastaajista (N=47) on arvioinut lisäksi erittäin tärkeiksi seuraavat työvaatimukset: ”Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen”, ”Kyky vuorovaikutukseen vanhempien kanssa ja työyhteisön jäsenenä” ja ”Henkinen sitoutuminen ja vastuullisuus”.

Lomakkeeseen vastaajia pyydettiin myös arvioimaan omaa kehittymistään hankkeen aikana samojen työvaatimusten suhteen. Alustavien tulosten mukaan tässä osiossa tyypillisesti arvioitiin kehitystä tapahtuneen ”jonkin verran”. Ainoana poikkeuksena positiiviseen suuntaan tästä oli ”Yhteydet työyksikön ulkopuoliseen verkostoon”, jonka suhteen yleisin arvio oli ”kehittynyt paljon” (34% vastauksista). Kuitenkaan samaa teemaa koskevassa kohdassa ”Sidosryhmien ja verkostoyhteistyön taidot” ei näy mitään erityisen merkillepantavaa kehitystä, vaan 34% vastaajista arvioi kehitystä tapahtuneen ”jonkin verran”. Erittäin paljon kehittyneinä näyttäytyvät osaamisalueet ”Lapsikeskeinen toimintatapa, joka sisältää kasvatajan vastuun tiedostamisen turvallisuustekijänä” sekä ”Kyky nähdä oma työ jatkuvasti muuttavana ja

kehityksellisenä toimintana”. Yli 10% vastaajista on arvioinut nämä osaamisalueet ”erittäin paljon kehittyneiksi”.

Kohdat ”Johtaminen ja esimiestaidot” sekä ”Käytännöllinen tieto ja taito, joka ei ole välttämättä tiedostettua” painottuvat kuitenkin arvioon ”kehittynyt hieman”. Kohdissa ”Rutiineista poikkeavat toiminnot, joilla työprosessit tulevat keskeisiksi” sekä ”Systeeminen suhde omaan työhön, oman työn merkityksen oivaltaminen koko työprosessissa yhteiskunnallisessa kokonaisuudessa” painotus jakaantuu tasan vaihtoehtojen ”kehittynyt hieman” ja ”kehittynyt jonkin verran” kesken.

Hankearvioinnin yleisarvosana. Kyselyssä syksyllä 2005 pyydettiin antamaan koko hankkeelle yleisarvosana 1-10. 35 vastaajaa oli antanut hankkeelle arvosanan, joista laskettu keskiarvo on 8.32. Vastaukset vaihtelivat 7 ja 9.5 välillä. Tästä voisi päätellä vastaajien olleen tyytyväisiä hankkeeseen ja siitä on koettu olevan hyötyä osallistujille. Tähän kohtaan oli jättänyt vastaamatta muutama henkilö, jotka totesivat muun muassa osallistumisensa hankkeen tilaisuuksiin olleen niin vähäistä, ettei voi arvioida hanketta numeerisesti. Tyytymättömyyttä osoitettiin pitkillä kulkuyhteyksillä ja Jyväskylä keskeisyydellä sekä perhepäivähoitajat arvostelivat lauantaikoulutuksia. Hankkeen vaikuttavuudesta, henkilöstön kokemuksista ja hankkeesta saaduista palautteista on kerrottu yksityiskohtaisemmin jo aikaisemmin kuvattaessa hankkeen toimintoja ja erilaisia tilaisuuksia. Kyselylomakeaineistoa tullaan käsittelemään lisää henkilöstön osaamisen näkökulmasta tekeillä olevassa väitöskirjatyössä Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan laitokselle.

Seuraavassa taulukossa esitetään syksyllä 2005 vastanneiden yleisiä kommentteja hankkeesta:

TAULUKKO 6. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen arvioinnissa annettu yleisarvosana ja perusteluja ja kommentteja hankkeesta.

Yleisarvosana hankkeesta kokonaisuutena (sisältäen hankkeen koulutuksen, työpajat, työkoukset, konsultaatiot, seminaarit, teemapäivät) arvosanan k.a. 8.3.

Perusteluja ja kommentteja:

- + *Toisten kuntien työntekijöihin tutustuminen ja rohkaissut yhteydenottoihin. Kokemusten jakaminen ja vinkit hyviä!*
- + *Järjestelyt olleet hyviä ja organisointi hyvää! Monipuolisesti toteutettu projekti! (Useita mainintoja).*
- + *Suurin osa hankkeen tilaisuuksista ollut hyviä ja innostavia!*
- + *Hyviä käytäntöjä ilmeisesti alkoi syntyä hankkeen aikana! Työpajat lähellä käytäntöä!*
- + *Antoisa hanke. Teemallisille työkokouksille jatkoa! Koulutukset siirtyneet käytäntöön!*
- + *Hankkeesta ollut paljon apua! Kaikki konkreettinen hyvää!*
- + *Pikkukunnat huomioitu – jalkautumalla*

- *Työpajat kaukana, vaikea osallistua. Hankkeen tapahtumat kaukana omasta kunnasta! Muutama kommentteja tästä aiheesta.*
- *Joskus samaa asiaa moneen kertaan. Työpajan voisi yhdistää aamupäivän koulutukseen (pitkä matka).*
- *Työkokoukset iltaisin ja viikonloppuina eivät ole hyviä, koska vapaa-aika jää vähiin vuorotyössä muutenkin! Koulutuksiin lähteminen joskus vaikeaa.*
- + *Paljon asiaa ollut ja sulateltavaa – mm. VARSUN käyttö!*
- + *Lisää työpajoja!*
- + *Koulutuksesta saadun tiedon vieminen eteenpäin työpaikalle ollut suuri haaste.*
- + *Paljon apua, juuri sellaista, jota olen voinut soveltaa työhön!*
- + *Monipuolista käytännön toimintaa*

Erityiskasvatuksen työalueiden kehittyminen hankkeen aikana. Yhtenä osiona kyselyssä oli arvioida erityiskasvatuksen työalueita ja oman osaamisen kehittymistä kullakin alueella. Arvioitavia työalueita olivat perheiden kanssa tehtävän yhteistyön kehittäminen (erittäin tärkeä tai hyvin tärkeä yhteensä 37 %), lapsen kehityksen arvioinnin tärkeys (hyvin tärkeä tai erittäin tärkeä yhteensä 82 %) ja lapsen kehityksen tuntemus (hyvin tärkeä tai erittäin tärkeä yhteensä 78.3 %).

Vastaajien piti arvioida myös omaa kehittymistään hankkeen aikana ko. erityiskasvatuksen alueella. Hankkeen aikana kehitystä oli vastaajien oman arvioinnin mukaan tapahtunut suurimmalla osalla vastaajista paljon. Kuitenkin lapsen kehitystä koskevan tuntemuksen ei koettu lisääntyneen. Yleisin arvio tässä oli ”kehittynyt jonkin verran”. Tässä täytyy muistaa, että vaikka hankkeen pisin koulutus oli sisällöltään juuri lapsen varhaista kehitystä ja sen poikkeavuuksia käsittelevä, niin vain 50 päivähoiton eri tehtävissä toimivaa työntekijää saattoi osallistua siihen. Tämä osa-alue koetaan kuitenkin tärkeäksi ja sillä alueella ilmeisesti toivotaan voitavan lisätä ammattitaitoa ja osaamista enemmän kuin mitä hankkeen aikana oli monelle mahdollista.

Hankkeen toimijoille tehdyssä kyselyssä kysyttiin myös päivähoiton kehittämisen tärkeimpiä kulmakiviä tulevaisuuden kehittämiseksi. Seuraavassa koonnissa on vastaajien kommentteja ryhmitelty lasten, työssä tarvittavan asenteen, resurssien ja henkilöstön, koulutuksen, yhteistyön ja kehittämisen näkökulmista:

Lapset:

- * *Erityislasten tukeminen ja varhainen puuttuminen! (Useita mainintoja)*
- * *Ennaltaehkäisevän työtöteen laventaminen!*
- * *Lapsen ja lapsuuden huomioimista kasvatuskäytännöissä!*
- * *Lasten vuoksi joustavaa toimintaa yli sektorirajojen! (Useita mainintoja)*
- * *Muistetaan lapsi ja lapsen tarpeet kaiken keskellä! (Useita mainintoja)*
- * *Vasut kaikille lapsille!*

Yhteistyö:

- * *Yhteistyö vanhempien kanssa! Kumppanuushenkeä!*
- * *Lähiverkon toimivuus!*
- * *Moniammatillisuuden ja moniasiantuntijuuden syventäminen ja kehittäminen. Yhteistyö eri asiantuntijoiden kanssa ja suunnittelu omassa toiminnassa tärkeä! (Useita mainintoja)*
- * *Moniammatilliseen yhteistyöhön selkeyttä; vastuunjakamista; miten tuki arjessa järjestetään?*

Työssä tarvittava asenne:

- * *Laadun jatkuva arviointi! Kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa!*
- * *Eriytynen nykyisin tavallista!*
- * *Varhainen tukeminen – ei heti suurta orkesteria! Tuen tarpeiden tunnistaminen!*
- * *Muutoksenkestävyys!*
- * *Päivähoidon työntekijöiden uskoa omaan ammattitaitoon!!*

Resurssit ja henkilöstö:

- * *Varhaiskasvatuksen arvostusta lisää yhteiskunnalliseen päätöksen tekoon; rakenteet, päivähoitolaki, kuntien budjetti!!*
- * *Resursseista ja riittävästä ja pätevästä henkilökunnasta huolehtiminen ja täydennyskoulutus. Henkilöstön tukitoimille jatkoa! (Useita mainintoja)*
- * *Lapsiryhmien koko/ työntekijöiden määrä!! Lasten yksilöllinen huomiointi ja aikaa lapsille!! (Useita kommentteja)*
- * *Puheterapeutin puute!*
- * *Kelton puute – tarvitaan! Kelto myös pikkukuntiin! Useita pyyntöjä konsultaatioavusta pieniin kuntiin apua ja tukea erityispäivähoitoon liittyviin asioihin; toivotaan tiettyä henkilöä, jonka puoleen voisi kääntyä.*
- * *Henkilöstön jaksaminen! Työn kuormittavuus ja työyhteisön hyvinvointi; ikääntyminen ja työrajoitteiset työntekijät*
- * *Tiimityö! Työnjako!*
- * *Aikaa toiminnan suunnitteluun*
- * *Turhat projektit pois ja aikaa lapsille!*

Koulutus:

- * *Varhaiskasvatuksen peruskoulutuksen kehittäminen ja koulutuksen pitäminen mukana arjen kehityksessä.*
- * *Koulutettuja avustajia lapsille ja ryhmälle*
- * *Lastenhoitajille lisää opiskelumahdollisuuksia ja lisäkoulutusta; osa alkuperäisen koulutuksen varassa.*
- * *Perhepäivähoitajan ja perhepäivähoidon aseman parantaminen; useita mainintoja. Koulutusta enemmän kotonakin hoitaville hoitajille!*

Kehittäminen:

- * *Hyvien käytänteiden ylläpitäminen! (Useita mainintoja)*
- * *Oma kehittyminen ja ammattitaito!*
- * *Laadun säilyttäminen vaatimammassakin tilanteessa ja perustyötä kehittämällä lähellä arkea; (Useita mainintoja)*
- * *Oppimisympäristön ja toimintaympäristön kehittäminen sekä pienryhmätoiminnan kehittäminen*

Johtopäätöksiä. Johtopäätöksenä syksyllä 2005 tehdystä kyselystä voisi sanoa, että hankkeen on koettu lisänneen moniammatillista yhteistyötä kunnissa ja työyksiköissä. Kuitenkin vastaajia oli tässä toisessa kyselyssä puolta vähemmän, tosin kyselyitä jaettiin myös suhteessa saman verran. Kyselyn perusteella voisi tehdä myös johtopäätöksen, että hankkeen toiminnoilla on koettu olleen vaikutusta myönteisen kehityksen suuntaan. Vastaajista (syksy 2005) osa kertoi osallistuneensa melko vähän hankkeessa järjestettyihin tilaisuuksiin.

Kyselyssä nostettiin esiin erityistapauksena yhteistyön vähentyminen terveyskeskuspuheterapeutin kanssa. Puheterapiatilanne onkin yksi heikko lenkki lasten terapioiden saannissa ja perheiden palveluketjussa. Keski-Suomen laita-alueilla on ollut nähtävissä koko hankkeen ajan huutava pula puheterapeuteista. Hankkeen nimissä on pyritty nostamaan tätä huolta erilaisissa tilanteissa, joissa on ollut päätöksentekijöitä ja yhteiskunnallisia vaikuttajia läsnä. Tällaisia tilaisuuksia ovat olleet muun muassa lapsiasiainvaltuutetun vierailu Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa marraskuussa sekä 7.12.2005 Kosken työntekijöiden eduskuntavierailun yhteydessä jätetty puheterapiaa tarvitsevan lapsen perheen vetoamus asian edistämiseksi sosiaali- ja terveysministerille Liisa Hyssälälle välitettäväksi ja sosiaali- ja terveysvaliokunnan jäsenelle kansanedustaja Aila Paloniemelle.

6. POHDINTA

Hankkeeseen osallistuneiden palautteiden perusteella voidaan sanoa hankkeen onnistuneen ja tuoneen sille asetettujen tavoitteiden mukaisia tuloksia. Hanke on ollut yhteinen prosessi, joka on käynnistänyt kehittämistoimintaa kunnissa ja päivähoiton yksiköissä ja se on antanut lisää työvälineitä selviytyä nykypäivän haasteissa päivähoitossa.

Hankkeen onnistumista tuki hankekuntien työntekijöiden motivaatio olla mukana kehittämishankkeessa. Projektia ei olisi ollut ilman jokaisen mukana olleen kunnan aktiivista osallistumista. Hanke istui hyvin aikaansa ja tuli tarpeeseen. Tätä vastaanottavuutta tuki projektipäälliköiden jalkautuminen kuntiin toimimaan lähityöntekijöitä tukien paikallisessa ja seudullisessa kehittämisessä. Erityispäivähoidon toteuttamisessa moniammatillisuus ja perheiden kanssa tehtävä yhteistyö on onnistumisen välttämätön ehto, joten se on ollut hankkeessa työn kehittämisen perustavana lähtökohtana. Projektien vitsauksena on joskus koettu olevan se, että ne tapahtuvat jossain muualla kuin arjen työssä. Tämän hankkeen tärkeä arvo on siinä, että hanke todella toteutui arjen työssä hankesuunnitelman mukaisesti.

Hankkeen keskeiseksi työmuodoksi muodostui työntekijöiden konsultointi niin yksilö- kuin ryhmätasolla (ryhmäkonsulttatiot, työnohjaukset). Konsultointi on myös pysähtymistä ja oman työn reflektointia ja tarkastelua. Tällainen pysähtyminen jää liian usein ajan tai muiden resurssien puutteessa tekemättä – työnohjaukseen osallistuminen on monissa kunnissa ollut täysi mahdottomuus. Silti hankeaikana

useissa eri yhteyksissä todettiin, että työntekijät kaipaavat pysähtymistä ja oman työnsä tarkastelua joko omassa verkostossaan tai ulkopuolisen tuen avulla. Erityisesti osallistuminen oman yksikön tai oman kunnan ulkopuolisiin ryhmiin koettiin vahvasti omaa työtä uusintavana toimintana.

Miksi projekti kehittäisi päivähoitoa?

Hankeaika ei riittänyt kaikkien tavoitteiden saavuttamiseksi. Monia asioita saatiin alulle, mutta varsinainen juurruttaminen jää kuntien omalle vastuulle. Hankkeen omaa pilottitoimintaa päästiin kokeilemaan kohteissaan, mutta aika ei riittänyt vastaavien mallien tai työskentelytapojen viemiseen muihin kuntiin tai seutukunnille. Verkostoituva erityispäivähoito-hanke oli kestoltaan 2 vuotta 4 kuukautta. Hanketyön raskaudesta huolimatta voidaan katsoa projektin tukeneen päivähoiton uudistumista ja kuntien omaa kehittämistyötä. Prosessin aikana oli osallistujilla mahdollisuus osallistua hankkeen monipuoliseen tarjontaan ja hanke kannusti kasvatusyhteisöjä omassa kehittämistyössä rohkeasti toimintakulttuurin muutokseen. Takavuosien valtakunnallinen päivähoiton projekti oli osuvasti nimeltään *voisiko jotakin tehdä toisin*. Kyse onkin paljolti juuri siitä, miten päivähoitossa pystytään vastaamaan nykyisiin - juuri tämän päivän muuttuviin haasteisiin. Odotetaanko, että lapsi sopeutuu ja muuttuu vai ollaanko valmiita rakentamaan lapselle hänen kehityksensä tueksi oppimista ja kehitystä tukeva toimintaympäristö? Nykyajattelussa erityispäivähoiton keskeinen kehittämisen tavoite on pyrkiä toimintaympäristön muutokseen ja lapsen ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseen.

Intensiivinen kahden vuoden ja neljän kuukauden jakso on pitkä aktiiviselle, intensiiviselle kehittämiselle, silloin kun siihen sisältyy koulutusta, seminaareja, työkokouksia, työpajoja, konsultaation uudistamista ja työnohjausta. Syksyllä tehdyssä hankkeen arviointikyselyssä yli 20 kertaa hankkeen tilaisuuksiin osallistuneita oli ainoastaan yhdeksän (9), mutta 5-20 kertaa osallistui 24 vastaajaa. Joissakin kunnissa oli hankkeeseen osallistuminen erittäin aktiivista, osa kunnista täydensi omaa kehittämistyötään osallistumalla tilaisuuksiin valikoiden. Hankkeen arvoa vain lisää se, että hanke saattoi olla innoittamassa kunnan omaa kehittämistyötä, joka ei suoranaisesti tapahtunut hankkeen suojissa. Hankemaailmassa ja projekteissa puhutaan paljon myös hankeväsymyksestä.

Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeessa oli keskeisimpänä tavoitteena perustason työntekijöiden tukeminen ja jatkuvaan arviointiin perustuvan työn kehittämisen ja uudenlaisen työotteen syntymiseen innostaminen. Hanke tuki suoraan työntekijää ja tietous ja uudenlaiset toimintatavat olivat siirrettävissä osaksi arjen työtä. Palautteissa kerrottiin juuri tällä olleen myönteisiä vaikutuksia. Joissakin kunnissa oli samanaikaisesti muita pitkiä koulutuksia ja kehittämishankkeita, jotka yhdistettyinä tämän hankkeen osallistumisiin aiheuttivat aika ajoin - erityisesti pitkien koulutusprosessien aikana väsymystä. Päiväkodin johtajan kommentti aikataulujen ja arkityön sovittamisesta vuoden 2004 koulutusten aikaan:

*Me emme tällä hetkellä ehkä ymmärräkään tämän hankkeen merkitystä meidän kunnalle ja työlle ..
ehkä se ymmärretään vasta vuosien päästä hankkeen päättymisen jälkeen ..*

Työskentely erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa on työalue, jolle ei voi tarjota etukäteen muotoiltua mallia tai sabluunaa. Jokainen päivä on erilainen riippuen lasten erilaisuudesta, jaksamisesta, muista sidoksista lapsen ryhmässä ja saatavilla olevasta henkilöstöstä. Tilanteet muotoutuvat päivittäin yhä uudelleen. Henkilöstöllä tulee näin ollen olla työvälineitä takataskussa ja joustava toimintatapa uusiutua tilanteiden mukaan nopeasti. Puhuttaessa konstruktivismista, jossa lapsi on oman toimintansa subjektina, tulee henkilöstöllä olla osaamista hyödyntää lapsen oppimisen tukemisessa kaikki ne arjen tilanteet, jotka syntyvät toiminnassa, leikeissä ja yhdessä olon hetkinä päivän kuluessa. Tämä vaatii herkkyyttä ja havainnointikykyä sekä laaja-alaista osaamista ja näkemystä. Kasvattajan tulee olla myös askelen edellä hoksottiminen ja luoda lapselle mahdollisuuksia oppimiselle yhä muuttuvissa uusissa tilanteissa.

Hankkeen aikana havaittua

* Peruspäivähoidon kehittäminen vastaa myös erityispäivähoidon ja hyvän laadukkaan varhaiserityiskasvatuksen haasteisiin, josta syystä erityiskasvatusta ja erityispäivähoitoa ei voida eikä pidäkään tarkastella erillisenä osa-alueena. Toisaalta on voitu havaita, että erityiskasvatuksen ja erityispäivähoidon kehittäminen tarvitsevat vielä edelleenkin *erityistä tarkastelua*, koska *normaalit palvelut ja peruspäivähoito* eivät aina vastaa lapsen ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin silloin kun tuen tarpeet ovat laajoja. Puuttuu edelleenkin erityistyöntekijöitä, jotka voisivat olla mukana arvioimassa lapsen ja perheen tuen tarpeita ja suunnittelemassa tukitoimia osana arjen toimintaa. Maakunnan reuna-alueilla on myös pulaa lasten puheterapeuteista ja kuntoutusohjaajista, jolloin lasten erityistarpeisiin ei voida vastata eikä päivähoidon henkilöstö saa työhönsä tukea.

* Hankkeen aikana ovat projektipäälliköt voineet tukea sekä henkilöstöä että päivähoidon suunnittelusta ja esimiestyöstä vastaavia johtajia erityispäivähoidon ja erityiskasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Päiväkotien johtajat tarvitsevat tukea edelleenkin oman yksikkönsä päivähoidon ja erityiskasvatuksen sisällön kehittämiseen. Päiväkotien johtajat tarvitsevat tukea myös esimiehinä toimimiseen, jotta he voisivat tukea henkilöstön vaativissa työtilanteissa. Päivähoidon työn muuttuessa vuosi vuodelta yhä haasteellisemmaksi tulisi päivähoidon johdolla ja esimiestyössä toimivilla olla entistä enemmän osaamista tukea henkilöstön osaamisen kehittymistä vaativissa tilanteissa. Tässä esimiehillä tulisi olla myös aikaa pysähtymiseen ja henkilöstön kuulemiseen.

* Hankkeen aikana on todettu tarvittavan seudullisen ja maakunnan tason tiedonkulun ja yhteistyön kehittämisen koordinoitua. Päivähoidon, terapeuttien, kansaneläkelaitoksen ja erikoissairaanhoidon organisaatioiden ja moniammatillisen yhteistyön kehittämisessä voitiin yhteisissä keskusteluissa todeta olevan ns. mustia aukkoja – toiminta-alueita, joilla yhteistyön koordinoinnista ja kehittämisestä ei oikeastaan kukaan ole vastuussa. Tapaamiset ja keskustelut saman pöydän ääressä em. instituutioita edustavien kesken tukisivat yhteistyön kehittymistä. Tämän yhteistyön tärkeimpänä tavoitteena on tukea ja eheyttää perheen palveluprosessia ja tukea lapsen kokonaisvaltaista hoitoa, kasvatusta ja kuntoutusta. Toimintojen entistä paremmalla koordinoinnilla ja selkeämpien rakenteiden luomisella moniammatilliselle yhteistyölle uskotaan voitavan hyödyntää myös paremmin olemassa olevat vähäiset voimavarat. Hankkeen päättyessä maakunnallisen yhteistyön koordinoitua ei selkeästi ole voitu vastuuttaa edelleenkään millekään taholle.

* Kuntien yhteiset koulutukset, työnohjaukset ja konsultaatiotilanteet mahdollistivat erilaisten työikäntäntöjen ja toimintamallien vertaamisen ja mahdollisuuden uusintaa omaa työtä ja kunnan toimintatapoja itsearvioinnin kautta. Kuntien päivähoidon työntekijöiden keskinäinen lisääntyvä yhteistyö voisi olla mahdollisuus parhaimmillaan lähentää kuntien toimintakäytäntöjä ja luoda näin mahdollisuuksia laadun yhtenäiselle kehittämiselle.

* Kahden projektipäällikön työskentely usean kunnan alueella on selkeä osoitus, että päivähoidossa voisi olla yhteisiä työntekijöitä erityispäivähoidossa. Pienillä kunnilla tuskin onkaan tarpeen perustaa omia konsultoivien työntekijöiden toimia, mutta palkkaamalla yhteisiä työntekijöitä esimerkiksi konsultoivia erityislastentarhanopettajia voitaisiin taata päivähoidon työntekijöille tukea. Tämä parantaisi myös lasten ja perheiden asemaa niissä kunnissa, joissa erityistyöntekijöitä ei ole lainkaan edelleenkään.

* Hankkeen tavoitteena oli konsultaatiomahdollisuuksien parantaminen Keski-Suomessa. Hankeaikana on Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen nettisivuille saatu muodostettua varhaiskasvatuksen eKonsultaatiorenkaisuun erityisosajien osaamispankki. Nämä henkilöt ovat ilmoittaneet toimivansa omilla toimialoillaan asiantuntijoina puhelinkonsultaatioissa kaikille tarvitseville. Lisäksi päivähoidon työntekijät voivat konsultoida myös muita eKonsultaatiorenkaissa olevia sosiaalialan työntekijöitä.

* Hankkeessa on järjestetty paljon koulutusta ja muita mahdollisuuksia tietojen päivittämiseen ja osaamisen laajentamiseen erityiskasvatuksen alueilla. Lisäksi hankkeen aikana on eri tavoin osoitettu tietolähteitä ja ohjattu ottamaan yhteyttä erilaisiin erityispäivähoidon osaamis- ja resurssikeskuksiin kuten esimerkiksi työpajoja järjestäneisiin päivähoidon ja erityiskasvatuksen yksiköihin. Tämän lisäksi on vah-

vistunut päivähoidon henkilöstön tarve saada tukea keskelle arkea. Henkilöstö tarvitsee tukea vaativien tilanteiden arvioinnissa ja toimenpiteiden suunnittelussa. Tällaista tukea tarvitaan sekä lapsen kehityksen arvioinnissa, tukitoimien suunnittelussa ja käynnistämässä, perheen kohtaamisessa, ammatillisuuden kehittymisessä ja jaksamisessa. Myös koulutuksissa opitun tiedon käytäntöön siirtäminen vaatii prosessin ja keskustelun työpaikoilla. Toimintakulttuurin muuttaminen ei tapahdu vain tietoa lisäämällä, vaan tapahtuu hitaissa sosiaalisissa prosesseissa, joissa työyhteisöt tarvitsevat määrätietoista ja tavoitteellista toimintatapaa. Tässäkin ulkopuolisesta konsultoivasta työntekijästä voisi olla tukea.

* Koulutusten ja muun tiedon käyttöön ottamisen ongelmana on juurtuminen ja siirtyminen osaksi käytännön työtä. Hankkeen palautteissa mainittiin, että silloin kun työyhteisöstä osallistujia oli useita ja uusi tieto voitiin prosessoida yhdessä koulutuksen jälkeen työpaikalla, siirtyi se paremmin koko tiimin ja työyhteisön toimintatavaksi. Jos koulutukseen osallistujia on vain yksi, on vaikea siirtää muutostarpeita työyhteisöön. Muutokseen ja kehittämiseen tarvitaan yhteinen ymmärrys ja prosessi, jotta muutos voisi tapahtua. Yhteistä ymmärrystä tarvitaan varsinkin silloin kun on kysymyksessä yhteisön toimintakulttuurin muutos.

LÄHTEET

- Erityiskasvatuksen kehittäminen päivähoidossa. ERIKA -hankkeen raportointi ja kehittämisehdotukset. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Työryhmämuistio 2003:27
- Hakkarainen, K, Lonka, K. & Lipponen, L. 2005. Tutkiva oppiminen. Järkeä, tunteita ja kulttuuria oppimisen syöttäjinä. Porvoo 2005: WS Bookwell Oy.
- Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa – erityispäivähoito lapsen mahdollisuus. Stake-sin raportteja 2004. Helsinki: Stakes.
- Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapsille –työvälineenä kehittämisvalikko. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Oppaita 62. Helsinki: Stakes
- Korkalainen, P. (toim.). 2005. Kumppanuus ja moniasiantuntijuus. Verkostoituvaa erityispäivähoito-hankkeen –hankkeen moniammatillinen yhteistyö ja perheiden kanssa tehtävä yhteistyö –koulutus. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 2:2005. Jyväskylä.
- Ladonlahti, T., Naukkarinen & Vehmas, S. (toim.). 2003. Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Luukkainen, O. 2003. Lasten päivähoitojärjestämisestä kunnallisessa palvelutuotannossa. Teoksessa: Puhakka, J & Selkee, J. Hyvän elämän alku kunnallisessa palvelutuotannossa. Suomen Kuntaliitto.
- Mallory, B & New, R. 1994. Social constructivist Theory and Principles of Inclusion. Challenges for Early Childhood Special Education. Journal of Special Education 28 (3), 322-338.
- Markkanen, O. 2003. Mitä jäi verkkoon? Arvioiva kartoitus sosiaalihuollon erityispalveluiden seudullisesta järjestämisestä Keski-Suomessa. Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) hankkeen Keski-Suomen III vaiheen loppuselitys Markkanen, Outi (toim.) Länsi-Suomen lääninhallitus. 2003
- Määttä, P. 1999. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. PS-kustannus.
- Naukkarinen, A. 2003. Oppiva koulu-luentosarja. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetusmoniste.
- Pihlaja, P. 1997. Päivähoidon syrjällä, erityispäivähoito 1997. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Selvityksiä 1998:7.
- Pihlaja, P. & Kontu E. (toim.). 2001. Työkaluja päivähoitojärjestämiseen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2001.14. Helsinki 2001; Edita Oy.
- Pihlaja, P. 2003. Varhais-erityiskasvatus suomalaisessa päivähoidossa. Erityisen tuen tarpeet sosiaalis-emotionaalisella ja kielellisen kehityksen alueilla. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja - sarja C osa 208. Turku.
- Päivähoidon tilannekatsaus Länsi-Suomen läänissä 2001 (2002). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Monistetta 2002:14.

Seppänen-Järvelä, R. 2005. Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineinä. Julkaisussa Riitta Seppänen-Järvelä (toim.) Vertaisuuteen perustuvat kehittämis- ja arviointimenetelmät: innovatiivisia ratkaisuja. Hyvät käytännöt. Menetelmäasiakirja. FinSocin julkaisu. Helsinki:Stakes.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2004. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Oppaita 56. Stakes: Helsinki.

Vehkakoski, T. 2003. Erityiskasvatuksen merkitys ja arvopohja. Vammaisuuden nimeämisestä vammaisuuden luomiseen. Teoksessa Tarja Ladonlahti, Aimo Naukkarinen & Simo Vehmas poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: PS-kustannus, 88-100.

Haaki, R. 2001. Virtaa verkostoihin. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, suunnitelma Haaki, Raili (toim). Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 4 / 2001.

Nettiosoitteet: <http://www.koske.jyu.fi/hankkeet> ja [/julkaisut](#) sekä [/asiantuntijarengas](#).

LIITTEET

LIITE 1. Verkostoituva erityispäivähoito-hankkeen hankesuunnitelma.

**LIITE 2. Selvitys valtion avun käytöstä liite Länsi-Suomen Lääninhallitukselle jätettyyn loppu-
raporttiin**

*VALTIONAVUSTUKSEN KÄYTÖSTÄ SYRJÄYTYMISUHAN ALAISTEN LASTEN JA NUORTEN PALVE-
LUIHIN*

HANKESUUNNITELMAN TOTEUTUNEISUUDEN RAPORTOINTI

HANKKEEN NIMI

VERKOSTOITUVA ERITYISPÄIVÄHOITO

1. Hankesuunnitelmassa esitetyt hankkeen välittömät tavoitteet

(tavoitteet pyydetään numeroimaan)

1. Lisätä ja levittää tietoa ja kokemusta erityispäivähoidon toimivista malleista
2. Parantaa taitoja erityispäivähoidon tarpeen tunnistamiseksi, lisätä henkilöstön osaamista ja moniammatillista työskentelyä
3. Luoda mahdollisuuksia työntekijöiden vertaistuelle ja konsultaatiopalveluiden käytölle

2. Hankkeessa toteutetut konkreettiset toimenpiteet tavoitteiden toteutumiseksi

(edellisen kohdan välittömiä tavoitteita vastaava numerointi)

1) Työpajatoiminta koko hankkeen ajan noin kerran kuussa, teemalliset seminaarit ja koulutukselliset teemapäivät ajankohtaisista aiheista. Erityisen tuen järjestämisen mallien esittely. Benchmarking-tyyppinen toiminta, oppipoika-kisälli-malli, varjostaminen. Hankkeen tiedotuslehti. Koulutus. Varhaista tukea erityiskasvatukseen (VarTu) –hankkeen pilotointi.

2) Niilo Mäki Instituutin koulutus: Lapsen kehitykseen ja kasvuun lsekä kehityksen poikkeamiin liittyvien tietojen päivittäminen ja uusin tutkimuksellinen tietous. Jyväskylän ammattikorkeakoulun koulutus: 6 pv Moniammatillisen yhteistyö ja perheiden kanssa tehtävä yhteistyö ja moniammatillisen työn tueksi laaditut yhteistyölomakkeet: neuvola ja päivähoito sekä lastensuojelu ja päivähoito. Uusia toimintamalleja työhön. Huolen puheeksi ottaminen-koulutus. Perhepäivähoitajien koulutus. Työpajat ja työkokoukset. Koulutus, seminaarit, työkokoukset, seminaarit, projektipäälliköiden jalkautuminen.

Peruspalvelutiimejä perustettu (Toivakka 2004 ja Joutsa 2003) sekä nostettu esiin esimerkillistä

toimintaa; mallitus (mm. Jkl mlk:n alueelliset psykosos. työryhmät).

Vahvistettu ja tuettu jo alkanutta kehittämistoimintaa (esim. Keuruun Keula/Harava; Ääneseutu Päiväkotikohtaiset erityispäivähoidon kehittämistiimit (Suolahti, Äänekoski)

Työnohjausryhmät; seudullinen x 2, Toivakan perhepäivähoitajien koko hankkeen kestänyt ryhmä ja käynnit ryhmiksissä

Kunnan kaikille perhepäivähoitajille lapsen kehityksestä konsultoivat pienryhmäkokoukset x5 (Hankasalmi, Karstula)

Arviointi ja varhainen suunnittelu malli VARSU otettu käyttöön (Toivakka, Joutsa, Suolahti)

Voimaannuttaminen ottamaan käyttöön laaja-alaisemmin omaa osaamista ja yksikön osaamista.

Tuettu oman päivähoitoyksikön toimintakulttuurin kehittämistä, oman työn arviointia ja kaikin puolin omaa kehittämistyötä. Moniammatillisesta yhteistyöstä julkaisu: Kumppanuus ja moniasiantuntijuus.

3) Työpajatoimintaa, ryhmäkonsultaatio-malli, työparitoiminta, eKonsultaatio-hankkeen asiantuntijarenkaista tiedottaminen ja laajentaminen, työnohjausryhmät, yksikkökohtaiset kehittämissryhmät, hoitajien / päivähoiton työnohjausryhmät; syntynyt kontakteja seudullisesti ja maakunnallisesti yksilöiden ja yksiköiden välille.

Kuntataso: moniammatilliset tiimit, joille tukea ja ohjausta sekä koulutusta

Koko kunnan perhepäivähoidon työnohjausryhmät, joissa pyrkimys jaettuun asiantuntemukseen

Aluetaso: useamman kunnan päivähoiton henkilöstön keskinäiset tukiverkostot ja seudulliset työnohjausryhmät (Karstula-Kivijärvi-Kyyjärvi)

Maakuntataso: verkostojen luominen ja entisten tukeminen, pyrkimys työpajatoiminnan vakiinnuttamiseen pysyväksi toiminnaksi ja tämän verkoston tukeminen jatkamaan itseohjautuvana tulevaisuudessakin

KAIKKIA HANKKEITA KOSKEVA ERITYISTAVOITE:

3. Miten hankkeessa vahvistettiin lapsen ja nuoren kasvun sekä perheiden

hyvinvoinnin tukiverkoston ja moniammatillisten tiimien yhteistyötä (VNA 68/2003, 1 §) ?

Hankkeen aikana perustetuissa kuntakohtaisissa peruspalvelutiimeissä keskeisenä tavoitteena moniammatillisessa yhteistyössä koko kunnan lasten ja perheiden hyvinvoinnin kehittäminen; yhteiset asiakkaat – yhteinen huoli esim. Toivakan ja Joutsan hyvinvointitiimit; keskeisinä tavoitteina vanhemmuuden tukeminen, varhainen puuttuminen, tuen tarjoaminen riittävän ajoissa oikeaan aikaan, huoliseula käytössä, tiedonkulun toimintamallit nivelvaiheissa lapsen siirtyessä päivähoitoon, esikouluun ja kouluun, ennaltaehkäisevän työn ja lastensuojelutyön toimintamallit.

Yhteinen koulutus ja työnohjaus sosiaalitoimen, terveydenhoidon, päivähoiton, koulun ja muiden lasten ja perheiden kanssa toimijoille yhteisen kielen ja ymmärryksen lisäämiseksi (esim. Toivakka mukana myös kodinhoitajat, 4-H-kerhon vetäjät ja srk:n kerho-ohjaajat)

Ääneseudulla moniammatillinen yhteistyöpäivä, jossa kartoitettiin yhteistyön polkuja.

Lastensuojelun ja päivähoiton / neuvolan ja päivähoiton yhteistyön tiivistämistä (Äänekoski, Suolahti, Jyväskylä, Hankasalmi, Karstula, Kivijärvi ja Kyyjärvi)

Yhteiset koulutukset suunnattu peruspäivähoitoon; mahdollisuus myös yhteistyökumppaneiden osallistua.

Moniammatilliset ja monisektoriset työkokoukset: päivähoito ja yhteistyökumppanit, päivähoito, erikoissairaanhoido, terapeutit, sosiaalityö, Kela

Työnohjausryhmät: ryhmisten ja perhepäivähoidon henkilöstön ryhmät sekä maakunnallinen keltot/eltojen ryhmä

4. Mitä hankesuunnitelmaan kirjattuja puutteita palvelujen sisällössä ja saatavuudessa korjattiin hankkeen toteuttamisalueella ja miten (VNA 6 §) ?

Erityistyöntekijöiden puuttuminen on edelleenkin tosiasia monissa kunnissa; esim. puheterapeutteja ja erityislastentarhanopettajia ei ole reuna-alueilla. Hankkeessa on vahvistettu ja tuettu omaa selviytymistä ja luotu verkostoja ja kehitetty yhteistyötä siten että kunnissa olemassa oleva osaaminen koottaisiin yhteen ja oltaisiin tietoisia toisen osaamisalueista; yhteistyöstä synergiaa. Vahvistettu uudenlaista kehittävää työtettä ja toimintakulttuuria siten että voidaan yhdessä pohtia ja käsitellä päivähoitoon yksiköissä vastaantulevia ongelmia. Terveyskeskuspsykologin konsultaatioita käynnistynyt toivomuksesta päiväkotiin (Joutsa). Tiedonkulkua parannettu mm. neuvola-päivähoito.

Koulutuksen avulla lisätty erityisosaamista ja rohkaistu erityisen tuen käynnistämiseen yhdessä vanhempien kanssa, vaikka lapsella ei olisi diagnoosia eikä erityishenkilöstöä olisi kunnassa.

Rohkaistu tiedostamaan arjen toimintojen merkitystä kuntoutuksen tarpeessa olevan lapsen toiminnan perustana.

Osoitettu myös verkostoitumalla ohjauspalvelupisteitä ja tutustutettu päivähoitoon henkilöstä yli kuntarajojen ja maakunnallisesti siten että he voisivat konsultoida esim. integroitujen erityisryhmien henkilöstöä tarvittaessa. Ryhmäkonsultaatioissa mahdollistettu ja tarjottu autististen/asperger-/kielihäiriöisten/ liikuntavammaisten/ kehitysvammaisten –lasten kanssa toimiville pedagogista tukea.

Omien erityislastentarhanopettajien puuttuessa työpajoissa ollut mahdollisuus saada ohjeita ja neuvoja em. lasten kanssa toimimiseen.

Esitelty erilaisia erityisen tuen muotoja ja arjessa toteutettavia toimenpiteitä kompensoimaan erityistyöntekijöiden puuttumista; perustyön kehittäminen ja jatkuva kehittävä työote täydennettynä erityisyksikkö pisteiden ja ryhmäkonsultaatiomahdollisuuksilla.

Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen ja lisääminen kunnissa.

5. Miten hankkeen seuranta ja arviointi on toteutettu ? Keskeiset johtopäätökset. (VNA 6 §)

Arviointi:

Jatkuva itsearviointi ja kuntien henkilöstön kanssa käydyt keskustelut yhteistyön linjoista.

Jatkuvat kirjalliset palautteet tilaisuuksissa.

Kysely syksyllä 2004 ja marraskuussa 2005

Haastattelut; joulukuussa 2004 5 aktiivista toimijaa, tammikuussa 2005 6 päiväkodin johtajaa, koulutusten arviointeja ryhmissä (kesäkuussa 2005 2 ryhmää), työnohjaukseen osallistujia 3 keväällä 2005.

Kommentteja matkan varrelta.

Ohjausryhmän kokoukset.

Projektiryhmän kokoontumiset ja loppuarviointi.

Keskeiset johtopäätökset:

1. Koulutuksen päivittämisen tarve tulisi olla mahdollista aika ajoin kaikille työntekijöille. Hankkeessa luodut koulutusmallit toimivat (lähiopetus, tehtävät, opintopiirit, prosessointi työyhteisöissä). Koulutusten teemat kuten lapsen kehitys ja sen poikkeavuudet on koettu ehdottoman tärkeiksi sisällöiksi koulutukselle. Lisäksi moniammatillinen koulutus mahdollisti tiedon ja osaamisen laajentamisen sisältöalueelle, josta hyvin harvalla on ollutkaan koulutusta aikaisemmin.
2. Työpajatoiminta koettu ehdottoman hyvänä ja sen toivotaan jatkuvan tulevaisuudessa.
3. Työnohjaus- ja muu vertaistoiminta koettu hyväksi ja tärkeäksi ammatillisuuden tukemisessa, kokemusten vaihtamisessa ja työn uudistamisessa. Tällaista toimintaa haluttaisiin työn rinnalle vakituisesti.
4. Pitkät välimatkat rajoittaneet osallistumista
5. Kuntien välisestä henkilöstön yhteistyöstä hyviä kokemuksia
6. Koulutukset olleet hyviä ja tasokkaita
7. Hanke innostanut omaan kehittämistyöhön kunnissa ja yksiköissä.
8. Hanke vaikuttanut asenteisiin – erityisyys huomioidaan myönteisemmin

6. Millaista henkilöstökoulutusta hankkeeseen sisältyi ?

Pitkäkestoiset prosessinomaiset koulutukset:

1. Niilo Mäki Instituutti Lapsen varhainen kehityksen tukeminen 2004
2. Jyväskylän ammattikorkeakoulu Moniammatillinen yhteistyö 2004-2005
3. Perhepäivähoitajien päivän pituiset teemalliset koulutukset
4. Huolen puheeksi ottaminen, yksi iltapäivä 2005

7. Miten hankkeessa toteutuivat seuraavat näkökulmat (VNA 2 §) ?

7.1. Perus- ja lähipalvelujen kokonaisuuden kehittäminen eri toimijoiden yhteistyönä

Peruspalvelutiimeissä keskustelua lapsiperheiden ja kunnan palvelutarpeista eri sektoreilla työskentelevien näkökulmasta. Tavoitteena uudenlainen yhteistyömalli, josta tiedotetaan myös perheille:

- kehitetty mm. perheiden jaksamiseen ja vanhemmuuteen tukemiseen sekä lasten kehityksen arviointiin toimintamalleja yhteistyönä (Joutsa 3-vuotiaan lapsen perheen arviointi-lomake)
- yhteistyö päivähoidon ja lastensuojelutilanteissa; varhainen puuttuminen ja huolen puheeksi ottaminen matalammaksi (Jyväskylä ja Suolahti yhteistyön käynnistäminen -lomake)

Työkokouksissa ja konsultaatiokäynneillä pohdintaa kunnan palvelutarpeista.

7.2. Uusien toiminta- ja työkäytäntöjen kehittäminen

Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyön toimintamallit mm. Jyväskylä, Joutsa, Toivakka, Keuruu

Lastensuojeluilmoituskäytännön tarkistaminen ja yhteistyöstä sopiminen päivähoito/lastensuojelutyö ja muut mahdolliset perheen kanssa toimijat

Perhetyön käynnistäminen

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman ja HOJKS/yksilöllinen lain vaatima hoito- ja kuntoutussuunnitelman laatiminen useassa hankekunnassa; kumppanuus vanhempien kanssa

Varsu- menetelmä yhteistyöhön perheiden kanssa (Joutsa ja Toivakka, Suolahti)

PEP-R- kehityksen arviointi ja muita arviointimenetelmiä erityiskasvatuksen tarpeisiin

Lapsen ja perheen siirtyessä palveluista toiseen moniammatillisen yhteistyön nivelkohtiin toimintamalleja

Lausuntojen kirjaaminen

Lapsen havainnointimalleja

Seudulliset työnohjausryhmät ja työntekijöiden yhteistyökäytännöt

7.3. Kuntien yhteistyö tai muu alueellinen yhteistyö

Seudullista yhteistyötä koulutusten, työpajojen ja kaikkien hankkeen tilaisuuksien järjestämisessä. Vasu-yhteistyötä samaan aikaan usean kunnan yhteistyönä. Tiedon ja osaamisen vaihtamista, toiminnan esittelyä ja tutustumisia sekä vierailuja myös perhe mukana (Toivakka/Halssila; Karstula/Huhtarinne)

7.4. Henkilöstön riittävyys ja osaaminen

Oman osaamisen vahvistaminen keskeinen tavoite. Malleja henkilöstön työn organisointiin; esim. avustajan työn jaksottaminen, työkierto

Jatkuva oppiva kehittäminen tarpeen päivähoitossa ja motivaation ylläpitäminen; tukea jaksamiseen vuorovaikutuksesta ja jakamisesta.

Työnohjaus jaksamiseen.

Hyvä, laadukas suunniteltu ja hyvin resursoitu päivähoito avain myös hyvään laadukkaaseen erityispäivähoitoon!

7.5 Millä muulla tavalla hanke ehkäisi syrjäytymistä ?

Asenteet kehittyneet myönteisemmiksi erityistä tukea tarvitsevaa lasta kohtaan; paneudutaan asioihin ja tartutaan haasteisiin. (kommentti henkilöstöltä)

Varhain aloitettu oikea-aikainen kuntoutus ja varhainen puuttuminen tärkeä lapsen myöhempää elämää ja selviytymistä ajatellen tärkeä; tuetaan lasta selviytymään poikkeavuudesta tai erilaisuudesta huolimatta.

Tukea perheille arkeen oikeaan aikaan. Tuki vanhemmille tukee myös lapsen kasvua ja kehitystä.